

Sivilt samfunn *po-russki*:
Russiske myndigheters organisering av det sivile samfunnet
illustrert med *Nasji*

Elisabeth Helle Jørgensen

Masteroppgave i europeiske og amerikanske studier,
studieretning Russland

Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

Universitetet i Oslo, mai 2008

INNHOLDSFORTEGNELSE

Innholdsfortegnelse	s. 3
Kapittel 1. Innledning	s. 7
Kapittel 2. Metode	s. 10
2.1 Stiavhengighet	s. 10
2.2 Kvalitativ og kvantitativ metode	s. 11
2.3 Bruk av eksempelstudie	s. 13
2.4 Kilder	s. 14
2.4.1 Skriftlige kilder	s. 14
2.4.2 Intervju	s. 15
2.4.3 Observasjon	s. 17
2.5 Begrepsavklaring	s. 18
2.6 Transkripsjon	s. 19
2.7 Oppsummering	s. 19
Kapittel 3. Begrepet sivil samfunn.....	s. 20
3.1 Begrepets opprinnelse	s. 20
3.2 Definisjon av sivil samfunn	s. 23
3.3 Det partikulære versus det universelle	s. 25
3.4 Ulike syn på skillet mellom stat og sivil samfunn	s. 26
3.5 Styreform og sivil samfunn	s. 29
3.6 Stat og sivil samfunn: når grensen blir uklar	s. 30
3.7 Oppsummering	s. 32
Kapittel 4. Kontroll fremfor pluralisme. Et historisk tilbakeblikk	s. 33
4.1 Et behov for kontroll	s. 35
4.2 1800-tallet: Liberale ideer gjør sitt inntog	s. 36
4.3 Sovjetunionen: Kontroll gjennom organisering	s. 40
4.3.1 Komsomol	s. 42
4.3.2 På vei mot pluralisme	s. 44
4.4 Et sivil samfunn beskyttet av loven	s. 45
4.5 Kontinuitet og endring	s. 47
4.6 Oppsummering	s. 49
Kapittel 5. Kontroll gjennom organisering. Sivil samfunn under Putin	s. 50
5.1 Putins støtte til det sivile samfunnet	s. 51
5.2. Årsaker til organiseringen	s. 53
5.2.1 Frykt for en fargerevolusjon	s. 53
5.2.2 Ungdommers rolle i fargerevolusjonene	s. 54
5.3 Organisering i praksis	s. 56
5.3.1 Forsøk på sentralisering	s. 56
5.3.2 Aktiv organisering	s. 58
5.4 Konsekvenser av Kremles organisering	s. 61
5.5 En russisk versjon av det sivile samfunnet: Sivil samfunn <i>po-russki</i> ?	s. 64
5.5.1 Ulike modeller for sivil samfunn i Russland	s. 66
5.5.2 Interesseartikulering ovenfra og ned	s. 70
5.6 Oppsummering	s. 71

Kapittel 6. <i>Nasji</i>: et eksempel på Kremles organisering	s. 72
6.1 Fakta om <i>Nasji</i> : oppbygning og struktur	s. 74
6.2 <i>Nasji</i> s ideologi og program	s. 76
6.3 En retorikk inspirert av Kreml	s. 79
6.4 Aktivistenes bruk av <i>Nasji</i> . Subjekt versus objekt	s. 83
6.5 Kremles bruk av <i>Nasji</i>	s. 87
6.5.1 <i>Nasji</i> som en kaderreserve for stat, byråkrati og Det forente Russland	s. 87
6.5.2 <i>Nasji</i> som et hinder mot en fargerevolusjon	s. 89
6.5.3 <i>Nasji</i> som et redskap i forbindelse med valgene	s. 90
6.6 Den finansielle forbindelsen til presidentadministrasjonen	s. 92
6.7 <i>Nasji</i> – et vellykket prosjekt fra Kremles side?	s. 94
6.8 Oppsummering	s. 97
Kapittel 7. Konklusjon	s. 98
Litteraturliste	s. 105
Liste over intervjuobjekter	s. 113

KAPITTEL 1. INNLEDNING

Без действительно партнерских отношений между государством и обществом не может быть ни сильного государства, ни процветающего, благополучного общества. Здесь нужен диалог на равных. [...] По-настоящему сильного демократического государства при слабом обществе, конечно же, быть не может.

Uten et reelt partnerskap mellom staten og samfunnet kan det verken eksistere en sterk stat eller et blomstrende, velfungerende samfunn. Her trengs dialog mellom likestilte. (...) En virkelig sterk demokratisk stat er selvsagt umulig med et svakt samfunn. (Putin 21.11.01)

Dette sa Vladimir Putin i åpningstalen til Det sivile forumet i 2001. Denne og andre uttalelser vitner om at det sivile samfunnet var kommet på agendaen til russiske myndigheter. Det sivile samfunnet fikk i mye større grad enn tidligere oppmerksomhet fra Kreml. Staten og ikke-statlige organisasjoner skulle i fellesskap arbeide for å realisere sosiale og politiske mål i det russiske samfunnet. Å styrke det sivile samfunnet skulle bidra til å styrke staten. Likeledes var en sterk stat en forutsetning for et velfungerende sivilt samfunn.

Kremls fokus på det sivile samfunnet har ført til at det har oppstått flere myndighetsvennlige organisasjoner. Noen ble dannet på myndighetenes initiativ, mens andre allerede eksisterende organisasjoner gradvis har blitt underlagt Kremls styring. Selv om de formelt sett opptrer som autonome, er det flere tegn på at de i praksis er avhengige av myndighetene, både på det retoriske og finansielle plan. Gjennom aktivt å danne organisasjoner har myndighetene greid å skaffe seg større kontroll over disse organisasjonene spesielt og det sivile samfunnet generelt.

Bakgrunnen for denne oppgaven er at jeg ble interessert i Kremls kontroll over det sivile samfunnet da jeg oppholdt meg i Moskva våren 2007. Dette var tida da bevegelsen med navn *Nasji*, som betyr ”våre”, for alvor ble kjent. *Nasji* dukket opp overalt: avisene skrev lange artikler om bevegelsen, TV viste klipp fra *Nasjis* demonstrasjoner og i Moskvas gater var aktivistene ofte å se. Med sine røde og hvite jakker og taktfaste rop var de lette å få øye på. Hovedårsaken til den store oppmerksomheten var bevegelsens reaksjoner på flyttingen av et krigsminnesmerke i Tallinn. Etter å ha lest mer om *Nasji* fikk jeg lyst til å skrive om denne bevegelsen og se den i et større perspektiv. Hvem er *Nasji* for Kreml, og hvorfor bruker Kreml så mye ressurser på en ungdomsbevegelse? Jeg mener at Kremls opprettelse av *Nasji* i 2005 er et godt eksempel på hvordan russiske myndigheter forsøker å kontrollere det sivile samfunnet. Derfor vil jeg bruke *Nasji* for å illustrere hvordan og hvorfor Kreml utøver kontroll gjennom å organisere tilsynelatende ikke-statlige organisasjoner. At russiske

maktthavere forsøker å kontrollere samfunnet ved å skape det i sitt bilde er for øvrig ikke noe nytt. Også i sovjettida var det vanlig praksis. I dag er imidlertid Russland et demokrati, noe som fordrer pluralisme i samfunnet og dermed også en annen tilnæringsmåte til den offentlige sfæren fra myndighetenes side.

Problemstillingen for oppgaven er russiske myndigheters organisering av det sivile samfunnet, og hvordan denne organiseringen vitner om en særegen russisk forståelse av det sivile samfunnet. Med organisering mener jeg to forskjellige ting. For det første er det en aktiv organisering av ikke-statlige organisasjoner. Myndighetene tar selv initiativ til å danne kvasi-autonome organisasjoner, som utad fremstår som ikke-statlige. Ved nærmere ettersyn ser man imidlertid de nære forbindelsene til myndighetene. Slike organisasjoner kalles GONGO'er, *government organized nongovernmental organizations*. For det andre mener jeg med organisering at myndighetene griper inn i ikke-statlige organisasjoner ved å sentralisere dem og absorbere dem opp og inn i egne strukturer, styrt fra myndighetshold. Gjennom å organisere organisasjoner på denne måten kan Kreml effektivt skaffe seg kontroll over samfunnet. De myndighetstro organisasjonene er instrumenter som Kreml kan ta i bruk for skaffe støtte om sine mål. Ettersom jeg fattet spesielt interesse for *Nasji* da jeg oppholdt meg i Moskva, og fordi den er et godt eksempel på en organisasjon som myndighetene aktivt støtter, vil jeg bruke den som en illustrasjon på hvordan myndighetene kan utøve kontroll gjennom å organisere.

Opprettelsen av myndighetsvennlige organisasjoner vil bli tolket som et tegn på at sivilt samfunn forstås annerledes i Russland enn i Vesten, hvor begrepet stammer fra. Forståelsen av hva en ikke-statlig organisasjon er og bør være ser ut til å være noe annerledes i Russland enn for eksempel i Vest-Europa. Mye tyder på at forholdet mellom organisasjoner og staten er basert på andre premisser. Mens såkalte GONGO'er ses på med skepsis i vestlige samfunn, ser de ut til å ha en positiv valør i Russland. Dette kan skyldes ulike oppfatninger om det sivile samfunnets funksjoner og relasjoner til myndighetene. Jeg vil derfor diskutere hvordan russiske myndigheters organisering av organisasjoner er et tegn på at det sivile samfunnet forstås på en særegen måte i Russland. Underveis presenterer jeg forskjellige modeller for forholdet mellom staten og det sivile samfunnet. Både den vestlige tradisjonelle og ulike russiske modeller vil bli diskutert. Jeg vil også kort presentere Hegels politiske filosofi. Dette har jeg valgt å gjøre fordi jeg mener at hans tanker om staten og det sivile samfunnet har relevans for russiske myndigheters inngripen i det sivile samfunnet i dag.

I diskusjonen om hvordan myndighetene i praksis organiserer tilsynelatende ikke-statlige organisasjoner konsentrerer jeg om den organisasjonsmessige siden ved sivilt samfunn. Senere, når jeg diskuterer hvordan denne organiseringen av organisasjoner er et tegn på en russisk forståelse av det sivile samfunnet, er det det sivile samfunnet som helhet jeg sikter til, i henhold til definisjonen av det som presenteres i kapittel 3. Oppgaven er ikke konsentrert om det sivile samfunnet *per se*, men om sivilt samfunn vis-à-vis staten.

I denne oppgaven vil jeg ta et tilbakeblikk på hvordan samfunnet har vært organisert opp gjennom historien. Jeg vil diskutere på hvilke premisser ikke-statlige organisasjoner har eksistert, og i hvilken grad den russiske samfunnsorganiseringen kan omtales som et sivilt samfunn. Den historiske redegjørelsen er ikke hovedfokuset for oppgaven, men jeg mener at den er nødvendig for å forstå hvordan historiske betingelser påvirker situasjonen i dag. Definisjoner og forståelser av begreper følger av og endres med den historiske praksisen, og ved å se et fenomen i et historisk perspektiv kan man lettere forstå utviklingen i dag.

Oppgaven er delt inn i 7 kapitler. I kapittel 2 redegjør jeg for bruk av stivhengighet og valg av metode og kilder. I kapittel 3 diskuterer jeg begrepet sivilt samfunn, dets opprinnelse og forholdet mellom stat og sivilt samfunn. En gjennomgang av dette begrepet er nødvendig for diskusjonen i de neste kapitlene, der jeg bruker sivilt samfunn som en mal for Russlands samfunnsorganisering. Kapittel 4 er et historisk bakgrunnskapittel. Jeg viser hvordan forholdet mellom staten og samfunnet har utviklet seg fra tsartida og fram til Boris Jeltins avgang. Det sivile samfunnet under Vladimir Putins styre er tema for kapittel 5. Her diskuterer jeg hvordan russiske myndigheter forsøker å organisere det sivile samfunnet. Både årsaker til organiseringen og hvordan den skjer i praksis vil bli gjennomgått. Videre presenterer jeg ulike syn på Russlands samfunnsorganisering og tanken om at det kanskje finnes en særegen russisk form for sivilt samfunn. I kapittel 6 bruker jeg *Nasji* som en eksempelstudie for å illustrere Kremles organisering av det sivile samfunnet. I kapittel 7 oppsummerer jeg og trekker noen konklusjoner basert på funnene i oppgaven.

KAPITTEL 2. METODE

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for den metodiske tilnærmingen til stoffet samt bruk av kilder. Først vil jeg imidlertid diskutere stivhengighet som et teoretisk utgangspunkt for oppgaven.

2.1 Stivhengighet

Stivhengighet kan brukes som et middel til å forstå endringer eller fravær av endringer i mentalitet, institusjoner og handlingsmønstre. En tilnærming basert på stivhengighet betyr at fortiden tillegges betydning i analysen av et fenomen. Hendelser tilbake i tid har lagt rammene for og påvirker utviklingen på senere tidspunkt. Disse rammene kan være både formelle og uformelle. De formelle rammene er for eksempel institusjonelle ordninger som styresett, økonomisk system og lignende. De uformelle, abstrakte rammene kan være mentalitet og tankemønstre. Til sammen kan de forskjellige rammene ses på som institusjoner. En institusjon er ”formelle eller uformelle strukturer som påvirker aktørenes handlinger” (Østerud [red.] 2007:106). *En strukturell tilnærming* til et fenomen tilsier at man vektlegger ulike strukturer som styrende for vår oppførsel. Klasse, økonomi, normer og moralske prinsipper er typiske strukturer.

Fokus på strukturer overser det faktum at det er individer som handler. *En aktørbasert tilnærming* vektlegger aktører som autonome subjekter med egen vilje, ønsker og rasjonalitet. Mahoney og Snyder (1999) presenterer en modell for å koble struktur til aktørers valg. Ved hjelp av et *integrative approach* kan man avveie struktur mot aktørers valg og strategier. Strukturer tolkes som ressurser som aktører bruker når de tar valg: ”[S]tructures limit agency not by obstructing, but by making available a finite repertoire of tools for action” (ibid.:25). Strukturer fungerer derfor som en ramme eller ressurs som aktører forholder seg til når de handler. De har ikke en deterministisk betydning, de opptrer snarere som muligheter. Aktører påvirkes av strukturer som oppsto tilbake i tid, men de forholder seg også til og tar rasjonelle valg på bakgrunn av nåtidige hendelser og faktorer.

Stivhengighet er en form for *integrative approach* som kombinerer struktur- og aktørperspektivet. På den ene siden er det et middel til å forstå de langvarige effektene av strukturer. På den andre siden er det en måte å se på aktører, med sine valg- og handlingsalternativer, som en motbalanse til disse strukturene. Samspillet mellom strukturer

og aktører kan også beskrives ved hjelp av en *punctuated equilibrium model*, som er en svak form for stivhengighet (Mahoney og Snyder 1999:17). I kritiske øyeblikk, for eksempel ved regimeendringer, er strukturer svakere enn ellers. Da kan aktørene velge fritt, lite bundet av tidligere strukturer. Slike kortvarige kritiske øyeblikk erstattes så av langvarige, stabile perioder. Da legger strukturer igjen bånd på aktørene og påvirker dem. Ofte vil det skje en ”reproduction of institutional legacies” (ibid.:19). Utviklingen kan på denne måten ses på som et samspill mellom aktører og strukturer, der stien formes gradvis.

Djelic og Quack (2007) bruker begrepet *path generation* istedenfor *path dependency*. Stigenerering ”refers to the creation of a new path or to significant deviation from an existing path” (ibid.). I stigenereringsmodellen ses endringer på som en kontinuerlig, langvarig prosess som skjer gjennom små, kumulative steg. Stien formes av aktører som har sine interesser og mål. Dette gjør stigenerering til en rekke ”crooked paths” med ”interplay between pressures for continuity and stimuli for change” (ibid.). De aktørene som greier å skaffe støtte om sin sti vil påvirke utviklingen, det vil si generere stien. Stigenerering er en svak form for stivhengighet. Den er ikke deterministisk, og institusjoner kan endres, enten langsomt eller i kritiske øyeblikk, som for eksempel ved regimeendringer (jf. *punctuated equilibrium model*). De langvarige, tilbakeliggende strukturene som er viktige i stivhengighet, har en mindre rolle i stigenerering. Stigenerering er en variant av stivhengighet, og den vektlegger i noe større grad aktører og deres valgmuligheter fremfor strukturer.

I denne oppgaven bruker jeg en svak form for stivhengighet og fokuserer på både strukturer og aktører. Den underliggende ideen er at nåtidige hendelser er påvirket av tidligere. Ved å spore utviklingen av sivilisert samfunn tilbake til det imperiale Russland har jeg implisitt valgt å se dagens situasjon i et stivhengighetsperspektiv. Dette har jeg gjort fordi jeg mener at strukturer, i form av formelle og uformelle institusjoner, til en viss grad former nåtiden. Samtidig er påvirkningsforholdet ikke deterministisk. Jeg vil derfor også se på aktørene som autonome individer som tar rasjonelle valg. De er påvirket av men ikke bundet av strukturer. På bakgrunn av dette anser jeg *integrative approach* som best egnet til å se utviklingen, både i form av strukturer og aktører.

2.2 Kvalitativ og kvantitativ metode

Hvilke metoder man anvender avhenger av problemstillingen. I denne oppgaven har jeg valgt å bruke intervju, observasjon og skriftlige kilder som grunnlag for en kvalitativ analyse av

problemstillingen. Fordelen med å anvende ulike typer kilder er at problemstillingen kan belyses fra ulike synsvinkler. Når og hvis analysen av de ulike kildene gir samme resultat kan det styrke konklusjonen.

Kvalitativ og kvantitativ metode tilhører to ulike vitenskaplige tradisjoner. Skillet mellom dem baserer seg på hva som anses som verdifull kunnskap. Kvantitativ metode bygger på en positivistisk tradisjon. Virkeligheten er objektiv og kunnskap er nomotetisk. Kun det allmenngyldige anses som vitenskapelig sannhet. I en kvantitativ analyse kan man oppnå detaljerte kunnskaper om kausale forhold og sammenhenger. Lovmessigheter kan avdekkes, og man kan generalisere ut fra et begrenset antall undersøkelsesobjekter. Svakheten ved å anvende kvantitativ metode er at man studerer et fenomen eller en egenskap ved fenomenet dratt ut fra sine naturlige omgivelser. Dette kan gi et innskrenket perspektiv. Kvantitativ analyse egner seg i mange tilfeller bedre i vitenskapelige grener der man leter etter sannheter og lovmessigheter, for eksempel i naturvitenskapene. Det er imidlertid ofte mulig å anvende kvantitativ metode i samfunnsforskning, eller en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode (Grønmo 1996).

Kvalitativ metode har et annet syn på kunnskap enn den kvantitative. Hermeneutisk vitenskap danner grunnlaget for kvalitativ metode. Virkeligheten anses som subjektiv og kunnskap er idiografisk. Det individuelle og det unike, det vil si enkelttilfellene, er fokus for undersøkelsene. Aktører og deres handlinger ses på som meningsbærende og legger premissene for sosial virkelighet og interaksjon. Målet er å forstå hvordan og hvorfor individene handler som de gjør og å fremme en helhetlig forståelse av dette.

I denne oppgaven er kvalitativ metode valgt på grunn av analysens mål. Jeg ønsker å skaffe en helhetlig analyse og forståelse av et fenomen. Kvalitativ metode brukes ofte i samfunnsforskning, der man forsker på menneskelige aktiviteter og samhandling. Målet er ikke å avdekke lovmessigheter, men å skaffe seg bred innsikt i og forståelse for et fenomen. Fenomener studeres i sin kontekst og det tas hensyn til mange faktorer. Sett ut fra dette er det mulig å si at kvalitativ forskning er antireduksjonistisk (Lantz 1993:31). Jeg forsøker ikke å fremskaffe generaliserbare fakta, slik som en kvantitativ analyse ville hatt som mål. I kvalitativ analyse kan man foreta en moderat generalisering innenfor det feltet som man studerer, men ikke på tvers av tilfeller. En slik tilnærming passer best til et områdestudie, der det er et avgrenset område som er fokus for analysen.

2.3 Bruk av eksempelstudie

Å bruke eksempelstudier er vanlig i samfunnsforskning. Det er en måte å fremskaffe empirisk materiale på og kan brukes til å støtte opp om en teori. Eksempelstudier kan være nyttige når man studerer nåtidige fenomener i sin sosiale kontekst (Yin 1989:13). En fordel ved å bruke eksempelstudier er mangfoldet av kilder. Ofte brukes det en kombinasjon av observasjon, intervju og skriftlige kilder. Når flere kilder bekrefter våre antakelser, styrker det bevisene og validiteten blir høyere (ibid.:97). I denne oppgaven har jeg valgt å bruke kun ett eksempel. Ifølge Yin brukes ofte ett enkelt eksempel når eksemplet er "the critical case" som bekrefter eller avkrefter våre antakelser, eller når det er "the revelatory case", det vil si at det er et fenomen som få har forsket på tidligere (ibid.:47–48). Ved å velge *Nasji* som eksempelstudie har jeg et eksempel som på den ene siden er den beste ("critical") bekreftelsen på mine antakelser. På den andre siden er det et eksempel som frembringer ny kunnskap, ettersom få har forsket på det tidligere. Å bare ha ett eksempel gir også større mulighet til å fordype seg i og se flere aspekter ved dette ene eksempelet.

I studiet av *Nasji* er det både dens forhold til myndighetene og bevegelsen i seg selv som er fokus for analysen. Fordelen med å studere et fenomen på begge disse nivåene er at analysen blir mer fullstendig. Ved å studere forholdet mellom *Nasji* og myndighetene setter jeg den i en kontekst, i dette tilfelle som en del av myndighetenes organisering. Samtidig mener jeg at det er nødvendig å studere trekk innad i bevegelsen. Ved å gå i dybden kan jeg avdekke hvordan bevegelsen også internt avspeiler myndighetenes organisering.

I studiet av aktørene tar jeg i bruk såkalte intensjonale forklaringer. Med dette menes forklaringer som tar for seg motiver, hensikter og meninger bak menneskelig handling. Forskeren forsøker å forstå en aktørs intensjoner for å handle, og sistnevnte ses på som en rasjonell aktør. Handlinger er midler til å nå spesifikke mål (Dahl 1986). Ved å anlegge et slikt perspektiv forsøker man å se handlinger ut fra aktørens eget ståsted. Hva ønsker aktøren å oppnå med en gitt handling? I eksempelstudien forsøker jeg å finne ut hvilke intensjoner og motiver aktørene har for sine handlinger. Problemet med dette er at det kan føre til en overdreven diagnostisering. Med diagnostisering menes at "aktørenes atferd og selvforståelse konsekvent forklares ut fra bakenforliggende forhold" (Repstad 1998:98). Handlinger er "egentlig" noe annet enn hva de fremstår som. Med en slik tilnærming står man i fare for å frata aktører sin rasjonalitet. I eksempelstudien har jeg prøvd å forstå aktørenes premisser for

handling samtidig som jeg har forsøkt å se om det kan være andre, bakenforliggende forklaringer.

En innvending mot å bruke eksempelstudier er at det er vanskelig å trekke generelle konklusjoner ut fra det aktuelle eksempelet. Kravet om generaliserbarhet oppfylles ikke. Yin (1989:21) påpeker at kravet om å kunne generalisere knytter seg til det analytiske, og ikke det statistiske når det gjelder eksempelstudier. Resultatene fra en eksempelstudie kan generaliseres til teoretiske antakelser. Målet er "to expand and generalize theories (analytic generalization) and not to enumerate frequencies (statistical generalization)" (ibid.). Dette forsvarer at jeg kun har ett eksempel.

2.4 Kilder

2.4.1 Skriftlige kilder

De skriftlige kildene er både primær- og sekundærkilder. I den grad det har vært mulig har jeg brukt originale dokumenter. Ved å ta utgangspunkt i primærkilder får man direkte tilgang til hva opphavspersonen sa eller skrev, og slik kan man selv foreta en vurdering av innholdet. Jeg har brukt skriftlige kilder der opphavspersonene har ulik bakgrunn samt kilder på ulike språk. Alle oversettelsene er mine egne. Et mangfoldig utvalg av dokumenter gjør at stoffet kan ses fra forskjellige synsvinkler og kan bidra til å styrke konklusjonen.

Litteraturen om sivil samfunn i Russland som er skrevet etter at Putin ble president belyser i stor grad hvordan russiske myndigheter innskrenker ikke-statlige aktørers handlingsrom. Loven om ikke-statlige organisasjoner og kontroll over media er tema for en rekke artikler. Det finnes også noe litteratur som fokuserer på vestlige aktørers støtte og samarbeid med det sivile samfunnet i Russland. Sarah L. Henderson belyser i sin bok *Building democracy in contemporary Russia: Western support for grassroots organizations* (2003) hvordan denne støtten påvirker de russiske aktørenes handlingsmønstre. Litteraturen omtaler i langt mindre grad hvordan russiske myndigheter forsøker å videreutvikle det sivile samfunnet gjennom å aktivt danne egne organisasjoner. Dette kan kanskje forklares med at vestlige forskere er mer opptatt av de delene av det sivile samfunnet som virkelig er fritt, og ikke de delene som er utsatt for myndighetenes styring. Fra et vestlig ståsted er muligens reelt ikke-statlige aktører av størst interesse. I tillegg begynte statens organisering av tilsynelatende ikke-statlige organisasjoner for alvor først i 2005, og det kan tenkes at det etter hvert vil publiseres litteratur om dette. Fravær av oppdatert faglitteratur vil alltid være et problem når man skriver

om nåtidige fenomener, men ved å benytte andre typer kilder har jeg skaffet meg tilstrekkelig med informasjon om emnet.

I en rekke tilfeller har jeg ikke oppgitt sidetall, verken når jeg bruker sitater eller refererer til konkrete ideer i skriftlige kilder. Dette skyldes at mange av artiklene er lastet ned via databaser, og da oppgis ofte ikke sidetall. Det er kun for de tidsskriftene som det ikke har vært mulig å få tak i i trykket format at sidetall ikke oppgis. Det vil komme frem av litteraturlisten hvilke artikler som er hentet fra databaser.

2.4.2 Intervju

Det har vært nødvendig å bruke intervjuer som kilde på grunn av eksempelstudiet. Fordi det finnes få skriftlige kilder om *Nasji* utenom de som bevegelsen selv har produsert, har jeg måttet skaffe andre kilder. Man kan skille mellom strukturerte, formelle intervjuer på den ene siden, og ustrukturerte, uformelle intervjuer på den andre siden. I kvantitative intervjuer utarbeides klart formulerte spørsmål og svaralternativer. På grunnlag av disse kan forskeren i etterkant sammenligne svar og utarbeide statistiske analyser. I kvalitative undersøkelser er det vanlig å gjennomføre uformelle intervjuer. Intervjueren forbereder en intervjuguide, der spørsmålene ofte ikke er klart formulerte og intervjuet kan minne mer om en samtale. Fordelen med uformelle intervjuer er at de gir økt fleksibilitet og rom for respondentens egne svar og formuleringer. Forskeren unngår at hennes egen forhåndsforståelse av temaet påvirker respondenten.

I mitt tilfelle valgte jeg å formulere spørsmålene i forkant. Dette var nødvendig fordi alle intervjuene bortsett fra to ble gjennomført på russisk. Jeg ville være sikker på at spørsmålene var forståelige, og at jeg hadde det nødvendige vokabularet. Etersom jeg i andre sammenhenger har gjennomført intervjuer på russisk visste jeg at dette var nødvendig. Spørsmålene var likevel åpne og ga rom for respondentens egne svar og tolkninger. At intervjuene ble gjennomført på russisk var ikke problematisk. Det kan likevel tenkes at språket til en viss grad var til hinder. Det var vanskelig å stille oppfølgingsspørsmål og i noen tilfeller kan jeg ha oversett detaljer. Jeg merket for eksempel at samtalen gikk lettere da jeg intervjuet den engelsktalende respondenten. Alternativet til å gjennomføre intervjuene på russisk var imidlertid å ikke intervju de aktuelle respondentene ettersom ikke alle behersket engelsk.

I utarbeidelsen av intervjuene fulgte jeg et traktprinsipp, der jeg først stilte generelle spørsmål og så mer konkrete (Repstad 1998:75). De mer ømfintlige temaene og kritiske spørsmålene ventet jeg med. Fordelen med det er at det oppstår en form for tillit mellom intervjuer og intervjuobjekt. Spesielt var dette viktig da jeg intervjuet representanten fra *Nasji* ettersom flere av spørsmålene jeg stilte kan ha blitt oppfattet som kritikk.

Det kan tenkes at det på grunn av språket ville vært en fordel å bruke lydopptak. Jeg valgte likevel å ikke gjøre det ettersom jeg tidligere har gjennomført intervjuer på russisk som fungerte uten opptaker. En båndopptaker kan virke hemmende på respondenten, og man kan i like stor grad notere resonnementer og opplysninger for hånd. Hvis man er ute etter detaljer kan det være problematisk, men i mitt tilfelle handlet intervjuene om å forstå helheter og analyser. Fordi jeg ikke hadde båndopptaker er det få sitater i oppgaven. Etter intervjuene skrev jeg fyldige referater for å notere ned poenger og nyanser som jeg ikke hadde utdypet underveis.

Intervjuobjektene ble valgt ut fra ulike kriterier. Noen av dem hadde skrevet artikler om *Nasji* i tidsskrifter eller aviser, mens andre hadde uttalt seg om dem flere ganger. Dette gjelder Aleksej Mukhin, Tatjana Stanovaja og Jens Siegert. Jeg kom i kontakt med Dmitrij Karpov gjennom Aleksej Mukhin, ettersom de arbeider på samme kontor. Ambassaderåd Bård Ivar Svendsen kjente jeg fra før, og jeg visste derfor at han hadde kunnskaper om *Nasji* som var av interesse. Intervjuet med Aleksej Sidorenko kom i stand etter at jeg selv kontaktet Karnegiesenteret, som jeg på forhånd visste var en anerkjent forskningsinstitusjon. Samlet sett mener jeg at de ulike intervjuobjektene, med sine ulike erfaringer og synsvinkler, til sammen danner et godt utgangspunkt for å analysere *Nasji*. Jeg forsøkte å arrangere et møte med den statlige komiteen for ungdomssaker, uten at det lyktes. En representant fra staten kunne kanskje fremmet andre synspunkter på *Nasji* enn de andre intervjuobjektene, som alle representerer uavhengige institusjoner. Her måtte jeg i stedet bruke skriftlige kilder. En oversikt over intervjuobjektene står bakerst i oppgaven.

Etter å ha kontaktet *Nasjis* hovedkontor i Moskva fikk jeg anledning til å gjennomføre et intervju med Jevgenij Ivanov. Ivanov innehar en lederstilling i bevegelsen, og hans holdninger er ikke nødvendigvis representative for alle deltakerne. Ifølge Marshall og Rossman (1995:83) er det flere fordeler ved å foreta såkalte eliteintervjuer. Eliter har ofte bred innsikt i den aktuelle organisasjonen og kjennskap til interne prosedyrer, økonomi og

ideologi. De kan ha kjennskap til fremtidige planer, og de sitter med informasjon som andre aktører ofte ikke har. Ulempen med eliteintervjuer er at et intervjuobjekt ikke nødvendigvis speiler resten av aktørenes holdninger og handlingsmønstre. For å veie opp for det observerte jeg *Nasjis* aktivister i aksjon. I tillegg intervjuet jeg Dmitrij Karpov som tidligere var aktiv i *Nasji*. Ifølge Repstad (1998:48) er det i mange tilfeller fruktbart å snakke med informanter som ikke lenger deltar i fenomenet som man undersøker. De vil kunne snakke friere uten frykt for represalier. Dette kan imidlertid føre til en svartmaling, noe som man må være bevisst på (ibid.).

2.4.3 Observasjon

Observasjon er en vitenskapelig teknikk for å samle informasjon. Gjennom observasjon kan man studere aktører, deres handlinger og samspillet mellom ulike aktører i sitt naturlige miljø (Repstad 1998:26). I motsetning til andre typer kilder, kan man gjennom observasjon studere hvordan aktører opptrer uten å måtte basere seg på andres skildringer, enten det er snakk om første- eller andrehandsberetninger. Aktørenes egne beskrivelser av et handlingsforløp kan være svært subjektive, og observasjon kan avdekke dette. I noen tilfeller vil det selvsagt være ønskelig å få en subjektiv beskrivelse av en situasjon, men ikke alltid. I tillegg kan man ved observasjon studere ikke-verbale fenomener, som for eksempel stemning, klær og opptreden.

Observasjonen kan enten vært aktiv eller passiv (også kalt deltakende eller ikke-deltakende). I aktiv observasjon deltar forskeren i det hun studerer, mens i passiv observasjon studerer hun fenomenet utenfra. I mitt tilfelle var det umulig å delta aktivt i det jeg skulle undersøke. Ved flere av aksjonene som jeg overvar, var området stengt av med gjerder, og jeg var derfor nødt til å betrakte det hele utenfra. Uten det nødvendige utstyret, for eksempel skjerf, buttons og jakker, skilte jeg meg ut fra aktivistene, og det er lite sannsynlig at politiet hadde sluppet meg gjennom sperringene. Det hadde vært interessant å observere andre sider av *Nasji*, for eksempel ved delta på interne møter. På grunn av tidsmessige hensyn var det ikke mulig å få til.

Som forsker må man velge mellom åpen og skjult observasjon. Skjult observasjon betyr at forskeren ikke forteller forskingsobjektene at man forsker. Velger man å bruke skjult observasjon må man ta visse etiske hensyn, men det avhenger av hva og hvor man observerer. Skjult observasjon av aktører i det offentlige rom krever vanligvis ikke samtykke fra aktørene selv, og det er få etiske innvendinger mot denne formen for skjult observasjon (Repstad

1998:32). Åpen observasjon innebærer at aktørene vet at forskeren studerer dem. Problemet med åpen observasjon, enten den er deltakende eller ikke, er at det kan oppstå forskningseffekt. Forskningseffekt er ”vridninger i aktørenes atferd som kan oppstå fordi de vet at de er under utforskning” (ibid.:30).

Når det gjelder mine observasjoner er det vanskelig å snakke om skjult eller åpen observasjon. Jeg observerte aksjonene på avstand på linje med andre forbipasserende og journalister fordi jeg var fysisk hindret fra å delta. Skillet mellom skjult og åpen observasjon har større relevans for kontakten som jeg forsøkte å oppnå med aksjonistene. Før og etter aksjonene var det i noen tilfeller mulig å komme i snakk med dem. Kontakten var korte samtaler og kan ikke defineres som intervjuer. Jeg henvendte meg til til sammen rundt femten aktivister. Jeg presenterte meg ikke og stilte åpne spørsmål om hva de demonstrerte for, hva *Nasji* var og lignende. Slik kunne de selv beskrive hva de gjorde med egne uttrykk, uten at jeg stilte ledende spørsmål. Ettersom jeg ikke har russisk som morsmål kan jeg ha blitt oppfattet som journalist, slik at noen av respondentene ville gi de ”riktige” svarene. Også det faktum at jeg snakket med aksjonistene når de befant seg i umiddelbar nærhet av andre aksjonister kan ha påvirket svarene. Det er for øvrig forbudt for aktivistene i *Nasji* å snakke med journalister. Kun de som innehar lederstillinger har tillatelse til det (Siegert 2005:4) I tillegg var utvalget lite, og sannsynligvis ikke representativt. Selv med disse forbeholdene finner jeg disse samtalene som interessante, og de avslører at det finnes ulike holdninger blant deltakerne.

2.5 Begrepsavklaring

I oppgaven refererer jeg ofte til Kreml, myndighetene og presidentadministrasjonen. Med dette mener jeg da det maktapparatet som presidenten omgir seg med. Selv om den russiske presidenten har store fullmakter, bør politikken som han fører ikke utlukkende forstås som én persons politikk. Den må heller ses på som en politikk som er utformet av flere personer i maktens sentrum. Når jeg omtaler presidenten i nåtid mener jeg da Vladimir Putin, og ikke Dmitrij Medvedev, selv om han overtok som president mot slutten av skriveprosessen.

Jeg bruker ordene bevegelse og organisasjon om hverandre i oppgaven. Dette er fordi det i mange tilfeller er vanskelig å avgjøre om det som jeg beskriver er en organisasjon eller en bevegelse. Overgangen er glidende, og også kildene anvender begrepene om hverandre. Når det gjelder *Nasji* har jeg valgt å omtale den som en bevegelse ettersom det er den betegnelsen

som deltakerne selv anvender. Hvis jeg derimot omtaler *Nasji* som en del av en større gruppe, anvender jeg enten organisasjon eller bevegelse.

2.6 Transkripsjon

Jeg følger Norsk språkråds regler for transkripsjon fra 1995. Når jeg siterer engelske kilder transkriberer jeg slik som kilden gjør det, slik at gjengivelsen blir identisk. Derfor vil for eksempel *glasnost* skrives med apostrof når jeg bruker et sitat fra en engelskspråklig kilde, mens jeg ellers skriver *glasnost* uten å markere bløt lyd. Dette i tråd med Norsk språkråds retningslinjer. I de tilfellene der jeg har brukt kilder skrevet på engelsk av russiske forfattere har jeg valgt å stave forfatterens navn slik som det oppgis i kilden. Vitalij Silitskij gjengis derfor som Vitali Silitski. Dette for å sikre etterprøvbareheten.

2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg redegjort for den teoretiske og metodiske siden av oppgaven. Jeg har forklart hvordan jeg forholder meg til stivhengighet, og jeg har diskutert bruk av eksempelstudier i kvalitative studier. Til slutt har jeg redegjort for kildebruk og ulike utfordringer knyttet til intervju og observasjon, sett i lys av mitt arbeid.

KAPITTEL 3. BEGREPET SIVILT SAMFUNN

Begrepet sivil samfunn har fått sin renessanse de siste 15–20 år. I Vesten så vel som i Asia snakkes det om "the revival of civil society." Utover 1980-tallet fikk begrepet stor politisk slagkraft, særlig i Sentral-Europa. Der fremsto det som et alternativ til autoritært styresett. Ideen om et sivil samfunn fikk etter hvert gjennomslag også i Russland, og det har fortsatt å eksistere som et ideal for organiseringen av samfunnet – et ideal som imidlertid ser ut til å avvike fra den opprinnelige ideen om det sivile samfunnet.

Sivil samfunn er et komplekst og vidt begrep. Derfor er det nødvendig å introdusere begrepet, definere det og se på ulike aspekter ved det. Særlig viktig er dets forhold til staten og maktforholdet dem imellom. Hvordan ulike regimetyper påvirker det sivile samfunnet er relevant for oppgaven ettersom Russlands styreform har endret seg fundamentalt to ganger de siste 100 år. Prøver man å skape et demokrati eller å innskrenke det, vil det automatisk endre betingelsene for det sivile samfunnet. Innfører staten innskrenkninger på det sivile samfunnet slik at det blir mindre pluralistisk, vil det også gjøre samfunnet mindre demokratisk. Når staten blir mer autoritær vil det sivile samfunnet miste noe av sin pluralistiske karakter og dermed sin funksjon som motvekt til staten.

I dette kapitlet vil jeg først gjøre rede for opprinnelsen til begrepet sivil samfunn. Jeg vil diskutere hvorvidt det er et genuint vestlig begrep, eller om det kan brukes for å beskrive samfunnsorganiseringen i ikke-vestlige samfunn. Deretter vil jeg prøve å klargjøre hva begrepet innebærer, før jeg går over til å diskutere ulike syn på forholdet mellom staten og det sivile samfunnet, og hvordan forskjellige teoretiske modeller og styresett forholder seg til og påvirker eksistensen av det sivile samfunnet. Til slutt vil jeg diskutere hvordan grensen mellom staten og det sivile samfunnet kan utviskes og flyttes, og hvilke konsekvenser dette har for det sivile samfunnet.

3.1 Begrepets opprinnelse

Frem til midten av 1700-tallet var det ikke noe klart skille mellom begrepene sivil samfunn og stat, og begrepene ble brukt om hverandre. Uttrykket *societas civilis* beskrev ikke noe som var atskilt fra staten. En deltaker i det sivile samfunnet var en borger, som i sin tur betydde å være en del av staten. I naturlovtradisjonen ansås staten og det sivile samfunnet for å være det

samme, som en motsetning til det ”naturlige” samfunnet (Baynes 2002:125). Fra rundt 1750 og utover endret oppfatningen av *societas civilis* seg, og begrepene sivilt samfunn og stat ble etter hvert sett på som to atskilte enheter (Keane 1988:36).

Frem til 1700-tallet var samfunnets organisering knyttet til Gud. Guds vilje og moral dannet grunnlaget for samfunnets oppbygning og menneskets moral. John Locke markerer begynnelsen på en mer moderne forståelse av begrepet sivilt samfunn. Han vektla individet, dets frihet og moral, samtidig som individet var underlagt Guds vilje. Utover 1700-tallet ble Gud gradvis tillagt en mindre rolle, og synet på samfunnet og dets basis endrer seg:

The world was still understood in terms of a providential order ruled over by a Godly benevolence. [...] Yet, what nevertheless distinguishes this period – of the classic image of civil society – was the disengagement of the moral sense from a direct theological linkage. (Seligman 1992:30)

Den moralske og sosiale orden gikk fra å være vendt utover, mot det guddommelige, til å bli vendt innover, mot fornuften og individet. Fokuset på mennesket og dets indre moral førte til at konflikten og avveiningen mellom egeninteresser og altruisme, mellom det private og det offentlige, ble viktige moralske dilemmaer. Disse tilsynelatende motstridende interessene var i realiteten vevd tett sammen, blant annet på grunn av at mennesket ble styrt av Fornuften, en universell egenskap. Når mennesket handlet ut fra egeninteresser ville det i det lange løp tjene fellesskapet. Forfølgelse av private interesser ville ha positive konsekvenser og produsere felles goder.

Fra 1750 og utover gjennomgikk forståelsen av begrepet sivilt samfunn forandringer, og det fremsto i stadig større grad som noe atskilt fra staten. Keane (1988) skisserer opp fire faser i utviklingen av *societas civilis*, som strekker seg fra 1750 til 1850. De ulike fasene tillegger staten og samfunnet forskjellige roller, men det som går igjen er frykten for statlig despoti:

The problem of political despotism and how to break its grip or prevent its growth played the decisive part in the late-eighteenth- and early-nineteenth-century [*sic*] intellectual unrest which resulted in the overthrow and modernization of the classical concept of civil society. (Keane 1988:65)

Frykten for despoti når staten fikk for mye makt dannet derfor grunnlaget for utviklingen av begrepet sivilt samfunn som noe atskilt fra staten. Jo mer utviklet det sivile samfunnet var, desto mindre rolle fikk staten, noe som i tur førte til mindre sjanse for despoti (Keane 1988).

Utviklingen av begrepet sivilt samfunn knyttes til Vest-Europa og tenkere som Adam Ferguson, Georg Friedrich Hegel og Alexis de Toqueville. Røttene finner man i det angloamerikanske samfunnet, og spesielt i den skotske opplysningstiden, men det spredde seg gradvis til resten av Vest-Europa. Dette tilsier at ideen om det sivile samfunnet opprinnelig er en vesteuropeisk ide, som i ettertid har spredd seg til andre deler av verden. Det sivile samfunnet oppsto i vesteuropeiske samfunn som svar på problemer og utfordringer. Det utviklet seg parallelt med endringene i samfunnet, som for eksempel den franske revolusjon. Hegel mente at det sivile samfunnet var et historisk betinget fenomen som skyldtes spesifikke samfunnstrekk (Keane 1988:50). Sett i lys av dette kan man argumentere for at det sivile samfunnet oppsto i Vesten som et resultat av samfunnets utvikling, og at en lignende utvikling i teorien er en forutsetning for at et sivilt samfunn skal oppstå i andre samfunn.

Diskusjonen om hvorvidt sivilt samfunn er noe genuint vestlig, som er knyttet til Vestens utvikling og kultur, eller om det er et universelt begrep, er langt fra avsluttet. Selv om dets røtter er i Vest-Europa, betyr ikke det nødvendigvis at det ikke kan anvendes i andre kulturer eller sivilisasjoner. Hva man forstår med begrepet sivilt samfunn vil imidlertid kunne variere mellom kulturer og språk. Reinhart Koselleck diskuterer i boka *Futures past: On the semantics of historical time* (2004) hvordan begreper endrer innhold, og hvordan de forholder seg til politiske og sosiale omgivelser. Bruken av et begrep over tid betyr ikke nødvendigvis at det semantiske innholdet forblir uforandret (ibid.:82). Et begrep må ses i sammenheng med virkeligheten og konteksten det eksisterer i, og verdier og oppfatninger er med på å forme forståelsen av det. Forståelsen av sivilt samfunn vil derfor kunne være annerledes i Russland enn i Vest-Europa. Også selve språket vil ha betydning for forståelsen av et begrep. Uttrykket *grazhdanskoe obsjtsjestvo* (sivilt samfunn) har sannsynligvis et annet innhold for en russer enn hva sivilt samfunn har for en nordmann, mens det, ifølge Seligman (1992:202), ikke finnes noe ord for sivilt samfunn på ungarsk. Likevel argumenteres det ofte for at begrepet sivilt samfunn er universelt, og at det kan brukes for å karakterisere ulike typer samfunn.

Visse forutsetninger må være til stede for at det sivile samfunnet skal fungere. Sivilt samfunn består ikke bare av formelle institusjoner; det er også knyttet til uformelle institusjoner som mentalitet, tradisjon og kultur. Eksistensen av et sivilt samfunn vil avhenge av mer eller mindre konkrete og ukonkrete fenomener, dypt forankret i et samfunns kultur. I Vest-Europa har det sivile samfunnet de siste århundrene vært en del av de ulike landenes samfunnsorganisering, og dermed har begrepet også eksistert i befolkningens bevissthet. I

Øst-Europa har begrepet vært fraværende både i praksis og som et ideal for samfunnets organisering. Å skape en holdning til og forståelse av det sivile samfunnet i Øst-Europa vil kunne ta lang tid, akkurat som det gjorde i Vest-Europa. De formelle institusjonene kan endres raskt i motsetning til de uformelle.

Hale (2002) argumenterer for at hvordan en modell fungerer avhenger av den kulturelle konteksten, og at "any model-based policy program must be adapted to fit the local environment and that attempts simply to impose 'pure' foreign models wholesale are doomed to fail" (ibid.). Sivilt samfunn er opprinnelig et vestlig prinsipp for organisering av samfunnet. Det vil ikke fungere på samme måte i et posttotalitært eller autoritært regime som i et konsolidert demokrati. Som jeg vil komme inn på senere, avhenger det sivile samfunnets eksistens av både tidligere og nåtidig styresett.

En tilhenger av relativismen vil kunne hevde at det sivile samfunnet er noe vesteuropeisk: "[C]ivil society is perforce a pseudo-universal category of the liberal-individualist West" (Keane 1998:55). Formelle og uformelle institusjoner anses som relative snarere enn universelle. Samuel Huntingtons tese om "Vesten mot resten," som han fremmer i *The clash of civilizations and the remaking of world order* (1996), kan brukes som et argument for at sivilt samfunn er noe som hører til i vesteuropeiske samfunn. Han argumenterer for at Vesten anser sine verdier som universelle mens de egentlig er sivilisasjonsspesifikke. Også Domrin (2003:207) setter spørsmålsteget ved det sivile samfunnets allmenngyldighet og om det kan anvendes i ulike settinger og sivilisasjoner. Selv om Huntingtons tese hovedsakelig handler om demokrati, menneskerettigheter og så videre, kan poenget hans anvendes også her: formelle og uformelle institusjoner utvikler seg i en gitt kontekst (sivilisasjon) og kan ikke uten videre overføres til en annen kontekst. De er et produkt av historiske forutsetninger. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 5.5, under diskusjonen om behovet for et sivilt samfunn tilpasset russiske tradisjoner.

3.2 Definisjon av sivilt samfunn

Det er vanskelig å gi én klar definisjon av sivilt samfunn. På mange måter fremstår det sivile samfunnet snarere som en idé enn som et konkret fenomen med klare kjennetegn. Det er både et normativt begrep, et analytisk begrep og et politisk slagord. Samtidig er det en filosofisk idé. Forskere vektlegger ulike aspekter ved begrepet, men det er likevel visse grunnprinsipper som det finnes enighet om. For å definere det sivile samfunnet kan man starte med å dele

samfunnet inn i fire kategorier: staten, familien, organisasjoner og økonomien. Ofte er det kun de to sistnevnte som regnes som det sivile samfunnet. Organisasjoner og økonomien skiller seg fra staten og familien ved at de fører til frivillig samhandling mellom *non-intimates* (Kymlicka 2002:83). Ernest Gellners definisjon av sivilt samfunn er konsentrert om maktforholdet mellom samfunnet og staten. Han definerer sivilt samfunn slik:

Civil society is that set of diverse non-governmental institutions which is strong enough to counterbalance the state and, while not preventing the state from fulfilling its role of keeper of the peace and arbitrator between major interests, can nevertheless prevent it from dominating and atomizing the rest of society. (Gellner 1996:5)

Gellner argumenterer for at økonomien og det sosiale livet, altså det sivile samfunnet, må eksistere atskilt fra staten, men at det likevel er avhengig av staten som politisk kontrollør. Staten er en forutsetning for at det sivile samfunnet kan oppfylle sine funksjoner. Den tilrettelegger for pluralisme, som både økonomien og sosial samhandling er avhengige av for å eksistere (ibid.:212). Samtidig kan ikke denne kontrollen av samfunnet være for altomfattende ettersom det vil gå på bekostning av pluralismen. Løsningen er en mellomting, der statens politiske makt avgrenses og motbalanseres av det sivile samfunnet.

Mange ulike typer aktiviteter inngår i definisjonen av sivilt samfunn. For det første finnes det organisasjoner, som kan deles inn i to hovedgrupper, ut fra om de forfølger private eller mer generelle samfunnsmessige mål. Organisasjoner med private mål kan være religiøse grupper, syklubber eller idrettsforeninger. Felles for dem er at de forener individer med like interesser og der målet ikke nødvendigvis er å påvirke samfunnet rundt seg.¹ Den andre typen organisasjoner er de som aktivt søker innflytelse og påvirkning utenfor sin egen medlemsmasse. Dette kan være sosiale bevegelser, menneskerettighetsforkjempere, miljøvernorganisasjoner og lignende. Inndelingen er imidlertid ikke entydig, ettersom en organisasjon kan søke å påvirke offentligheten samtidig som den har hovedsakelig private mål (Kymlicka 2002).

I tillegg til organisasjoner består det sivile samfunnet av økonomiske institusjoner: partnerskap, aksjeselskap, børs, businesssammenslutninger og lignende. I noen tilfeller vil staten gripe inn og overta visse økonomiske funksjoner, for eksempel i et sosialdemokrati, for å påvirke fordelingen av goder. I det ideelle sivile samfunnet vil markedet ikke være utsatt for

¹ Organisasjonene i Sovjetunionen kan imidlertid tjene som et godt eksempel på det motsatte: en organisasjon som ikke var politisk og som ikke hadde som mål å påvirke et samfunnsforhold var utenkelig.

statsstyring, da det vil regulere seg selv (jf. Adam Smiths tanke om den usynlige hånd). I likhet med økonomiske institusjoner, anses politiske partier gjerne som en del av det sivile samfunnet. Ikke alle vil imidlertid regne politiske partier og økonomien som en del av det sivile samfunnet. Linz og Stepan, gjengitt av Howard (2003), deler samfunnet inn i tre deler: det politiske, det økonomiske og det sivile. Selv om de to førstenevnte tilhører sfæren mellom det statlige og det private, altså det som tradisjonelt anses som det sivile samfunnet, er de vesensforskjellige fra resten av det sivile samfunnet. Forskjellene ligger i skillet mellom elite- og massenivå og søken etter makt og profitt, men skillelinjene er uklare, ofte overlappende (Howard 2003:32–38).

Det sivile samfunnet har også et moralsk aspekt, knyttet til sosial kapital, et begrep som assosieres med Robert Putnam. En av det sivile samfunnets funksjoner er å skape demokratiske dyder og verdier hos samfunnsborgerne, noe som gjør sivil samfunn til et normativt og moralsk begrep. Kunnskapen man tilegner seg gjennom deltakelse i det sivile samfunnet skaper empati, solidaritet og forståelse mellom borgere i et samfunn. Individuer vil ikke bare handle ut fra egeninteresser, men for fellesskapets beste. I tillegg vil det skape en større grad av tillit i samfunnet, blant borgere og til myndighetene, som er viktig for det sivile samfunnets eksistens. Deltakelse i det sivile samfunnet bidrar også til å opprettholde demokratiske institusjoner, for eksempel gjennom deltakelse i valg.

3.3 Det partikulære versus det universelle

Det sivile samfunnet er pluralistisk og partikulært på samme tid. Det er pluralistisk i den forstand at det omfatter ulike typer organisasjoner, aktiviteter og deltakere. Grupperingene kan være bunnet i ulike fellesskap: ideologi, fag, status, kultur, makt, rase, kjønn eller andre interesser. Samtidig er det sivile samfunnet partikulært ettersom hver gruppe fremmer sine spesifikke interesser. Interessene eller aktivitetene til en gruppe er rettet mot dens medlemmer og ikke alle samfunnets borgere (Post og Rosenblum 2002).

Det sivile samfunnets partikulære karakter markerer et skille til staten. Staten bør ideelt sett representere felles normer, interesser og identiteter. Den er nøytral overfor det sivile samfunnet og fungerer i stor grad som en tilrettelegger. Det er staten som muliggjør det sivile samfunnets pluralistiske og partikulære karakter (ibid.:10–12). I noen tilfeller vil staten gripe inn i det sivile samfunnet og fremme én gruppes interesser på bekostning av andre, men det kan rettferdiggjøres ut fra prinsippet om likhet og ønsket om å ivareta marginaliserte grupper

interesser. Hvis staten griper inn i det sivile samfunnet og fremmer én gruppes interesse i for stor grad, vil imidlertid staten ikke lenger oppfattes som en nøytral dommer. Staten blir da en bærer av det partikulære. I stedet for å la det sivile samfunnet fremme private interesser og selv fremme offentlige ("public"), det vil si universelle interesser, overtar staten denne funksjonen fra det sivile samfunnet. På sikt vil det ha negative konsekvenser for det sivile samfunnets pluralistiske karakter.

Det sivile samfunnet kan beskrives som en konfliktsone der det private og det offentlige møtes. Ethvert individ har sine private interesser som det kan fremme i det offentlige rom. Her oppstår en spenning mellom private og universelle (offentlige) interesser, der disse må avveies mot hverandre. Utfordringen er å finne "a synthesis between collective solidarity and individualism" (Seligman 1992:169). Seligman legger i sin bok *The idea of civil society* (1992) stor vekt på dikotomien mellom det partikulære og det universelle, det individuelle og det sosiale (felles), det private og det offentlige, både i utviklingen av ideen om et sivilt samfunn og utfordringene som det møter i dag. Det vil alltid eksistere en dragkamp mellom disse ulike interessene i det sivile samfunnet. Fordi det sivile samfunnet er pluralistisk og et møtepunkt for private og sosiale interesser, vil det alltid være en konfliktsone.

Hegel var opptatt av forholdet mellom det partikulære og det universelle. I det sivile samfunnet forfølger individene sine individuelle mål. Individet har egen vilje og frihet til å handle som det selv vil. Dette gjør den offentlige sfæren til en sfære der det oppstår en form for *universell egoisme* (i motsetning til familien, som er en sfære for *partikulær altruisme*) (Avineri 1972:134). I forfølgelsen av sine partikulære mål vil individene også fremme andres mål, og på den måten vil de individuelle målene inngå i en helhet. Oppfyllelsen av partikulære mål blir i praksis oppfyllelsen av andres mål (ibid.:146–147). På et høyere nivå, i staten, blir universell egoisme til *universell altruisme*. Hos Hegel forstås staten som en virkeliggjøring eller konkretisering av individenes partikulære mål: I staten blir det partikulære universelt. På denne måten ble noe av skillet mellom staten og det sivile samfunnet utvisket hos Hegel.

3.4 Ulike syn på skillet mellom stat og sivilt samfunn

Grensen mellom staten og det sivile samfunnet bør ideelt sett ikke tøyes for langt verken den ene eller den andre veien. Overtar det sivile samfunnet altfor mange av statens oppgaver, vil staten tilslutt kollapse og vi får en anarkistisk samfunnsorden. Flyttes grensen for langt andre veien, vil det sivile samfunnet dø ut og staten overtar alle funksjoner. Totalitære stater er et

eksempel på samfunn uten en selvstendig sivil sfære. Utfordringen er å finne en skillelinje mellom staten og det sivile samfunnet som ivaretar skillet, men som samtidig opprettholder en gjensidig avhengighet mellom de to delene. Det vil sjelden være en klar grense, men et spenningsfelt hvor grenser tøyes, flyttes og utfordres (Post og Rosenblum 2002:11).

Synet på hvordan forholdet mellom staten og det sivile samfunnet bør være avhenger av hvilket teoretisk utgangspunkt man inntar. I den klassiske liberalismen verdsettes frihet høyere enn andre verdier. Staten har en oppgave som beskytter av borgernes frihet og rettigheter, men den har få mål i seg selv. Idealet er en stat som intervensjonerer minst mulig i samfunnet, altså en liten offentlig sektor. Statens hovedoppgaver er å sørge for et lovverk, politi og militære. Grensene mellom staten og det sivile samfunnet er klart definerte: staten tilrettelegger og trekker opp grenser og lover som individene kan samhandle innenfor. Griper staten inn i det sivile samfunnet i for stor grad vil det true dets pluralistiske karakter. Klassisk liberalisme er ikke prinsipielt imot statlig makt: staten og samfunnet er gjensidig avhengige av hverandre. Staten trenger de private godene som samfunnet produserer, samtidig som samfunnet trenger staten som produsent av offentlige goder og som rammesetter (Scalet og Schmitz 2002; Palmer 2002).

En annen modell for forholdet mellom det sivile samfunnet og staten er den statssentrerte modellen. I motsetning til den liberale modellen tillegges staten en langt større rolle. Staten og det sivile samfunnet ses på som to deler av én organisk enhet (Hale 2002). Samarbeid og toveis interesseartikulering mellom de to delene vektlegges. Staten regulerer samfunnet, og det at staten danner, opprettholder og holder oppsyn med grupperinger i den ikke-statlige sfæren ses på som nødvendig. Det sivile samfunnets frihet er ikke det essensielle, heller statens grensesetting og restriksjoner. I denne modellen kan staten spille en aktiv rolle i dannelsen av ikke-statlige organisasjoner. Dette er i sterk kontrast til den liberale modellen (ibid.). Hudson (2003) beskriver en lignende modell, men kaller den "top-down", som en kontrast til "bottom-up." Å bruke en ovenfra-og-ned-tilnærming til dannelsen av det sivile samfunnet betyr at staten selv kan ta initiativet til å danne ikke-statlige organisasjoner. Dette istedenfor en nedenfra-og-opp-tilnærming, der det sivile samfunnet oppstår på grasrotnivå.

Hegels ideer om det sivile samfunnet, eller *bürgerliche Gesellschaft*, som han kalte det, har hatt betydning for forståelsen av forholdet mellom staten og samfunnet. Selv om han argumenterte for et skille mellom staten og det sivile samfunnet, "Hegel also 'overcame' the

very autonomy of the concept of civil society, positing its full realization in the State” (Seligman 1992:50). Mens det sivile samfunnet er en arena for artikulering av private interesser, fremmer staten universelle interesser. Det sivile samfunnet er preget av konflikter, som i det lange løp vil føre til skjev fordeling av goder og fattigdom. Selv om Hegel tillia individet stor grad av fornuft, aksepterte han kun staten som bærer av universelle interesser og Fornuften. Derfor trengs det en stat som regulerer og kontrollerer samfunnet. Statlig intervensjon anses som legitim under visse omstendigheter, for eksempel når det sivile samfunnet er ”usivilt” eller når samfunnet preges av kaos og fattigdom (Keane 1988:53; Avineri 1972:99). Dette betyr ikke at Hegel legitimerte statlig autoritet på bekostning av individets frihet. Frihet er det grunnleggende prinsippet i hans politiske filosofi, men friheten realiseres gjennom staten og dens autoritet, i balansegangen mellom plikter og rettigheter. Mennesket blir fritt kun når det har plikter og rettigheter, og ikke bare når det har rettigheter (Pelczynski 1984:68). Hegels politiske filosofi legitimerer derfor en statlig autoritet som pålegger individet plikter. Hans syn på statens rolle er et forsøk på å demme opp for de problemene som liberalismen og kapitalismen påfører individene. Cristi (2005:55) beskriver Hegel som ”a liberal much aware of the limits of liberalism.” Frihet og rettigheter er ikke utelukkende et gode: Individet trenger noe som motbalanserer friheten. I dette ligger Hegels forsvar for en statlig autoritet, som urettmessig er blitt tolket som et forsvar for totalitært og autoritært styresett (Avineri 1972:176). Likevel fremstår Hegels positive statsforståelse som potensielt farlig ettersom den kan brukes til å legitimere statens inngripen i individets frihet. Ved hjelp av Hegel kan staten forstås som en uerstattelig moralsk og politisk kraft som innfrir der det sivile samfunnet og sosiale relasjoner kommer til kort. Staten og det sivile samfunnet ses ikke på som dikotomier. Staten er en forlengelse av det sivile samfunnet – og individets vilje og frihet – og de er gjensidig avhengige av hverandre (ibid.:147).

Hegels forståelse av forholdet mellom staten og det sivile samfunnet har relevans for denne oppgaven. Han vektla individets frihet men påberopte samtidig behovet for en autoritet som har en moralsk rett til å gripe inn i denne friheten. Staten har en overordnet stilling og det anses som legitimt at staten til en viss grad bestemmer over individene. Dette synet på statens autoritet har på mange måter gjenklang i Russland. Jeg vil ikke referere til Hegel underveis i oppgaven, men på bakgrunn av det som blir diskutert i de neste kapitlene om forholdet mellom staten og det sivile samfunnet i Russland, vil jeg kommentere Hegels relevans for Russland i konklusjonen.

Marxistisk teori om det sivile samfunnet og dets forhold til staten skiller seg fra den statssentrerte og den liberale teorien, og Marx retter også kritikk mot Hegels syn på det sivile samfunnet. Marxismens syn på det sivile samfunnet angår i hovedsak den økonomisk siden. Ifølge marxismen er det sivile samfunnet et historisk betinget produkt knyttet til spesifikke fenomener som klasseinndeling og eierskap av produksjonsmidler (Keane 1998:145–146). Når klassekampen er gjennomført og privat eiendomsrett oppløst, vil det ikke være nødvendig å diskutere stat versus sivilt samfunn ettersom den kommunistiske samfunnsordningen er et statsløst samfunn. Finnes det ingen stat, er det heller ikke behov for institusjoner som motbalanserer dens makt. Grensene mellom den politiske og den sosiale sfære opphører (ibid.:73). I mellomtiden, før kommunismen, bruker borgerskapet det sivile samfunnet til å opprettholde klasseskillene og undertrykke massene. Et pluralistisk sivilt samfunn som en motbalanse til staten er et bedrag. Det sivile samfunnet er borgerskapets instrument og statens virkelige rolle er som borgerskapets agent (Gellner 1996:153).

3.5 Styreform og sivilt samfunn

Ikke alle styreformer tillater eksistensen av et sivilt samfunn. Ettersom et sivilt samfunn er pluralistisk, både institusjonelt og ideologisk sett, lar det seg ikke kombinere med totalitære systemer. Gellner kaller totalitære systemer for *ideocracy*, det vil si at staten har monopol på hva som er rett og galt, altså et moralsk monopol (1996:163). All aktivitet utenfor statens kontroll er potensielt farlig for regimet, og et totalitært styresett er *de facto* uforenelig med en selvstendig sivil sfære. I totalitære samfunn er det få eller ingen bånd mellom staten og individene, og det er ingen ting som fungerer som en motvekt til statsmakten. Makten er sentralisert, og mobiliseringen av befolkningen skjer på statens initiativ og i tråd med regimets ideologi.

I et demokrati er forholdet mellom stat og sivilt samfunn motsatt: det sivile samfunnet bør ideelt sett være institusjonelt atskilt fra staten, samtidig som de er avhengige av hverandre på andre måter (Keane 1998:88). Relasjonen mellom dem er sterkt positiv (Howard 2003:44). Det sivile samfunnet er en forutsetning for demokrati, men det ikke er en garanti for det. Sivilt samfunn kan eksistere uten demokrati, men demokrati kan vanskelig eksistere uten et sivilt samfunn. Demokrati krever et pluralistisk samfunn, som jo er kjernen i det sivile samfunnet. Et demokrati, som betyr folkestyre, kan ikke fungere uten at innbyggerne engasjerer seg. Dette gjør sivilt samfunn (og demokrati) til masse- og grasrotbevegelser. Innskrenkninger av demokratiet vil påvirke det sivile samfunnet negativt. Hvis utviklingen går så langt at det

vokser frem et autoritært regimestyre, blir statens makt så utbredt at det ikke er rom for et mangfoldig og fritt sivilt samfunn.

3.6 Stat og sivilt samfunn: når grensen blir uklar

Alberto Melucci (1988:257) argumenterer for at grensene mellom staten og det sivile samfunnet blir stadig mer uklare, og at det klare skillet mellom dem er erstattet av en mer kompleks situasjon. Staten er ikke lenger en enhetlig organisme, og det sivile samfunnet er blitt langt mer differensiert enn tidligere. Samfunnet preges av et vell av interesser og krav, der nær sagt alle stemmer har sin legitime plass. Ifølge liberalismen er dette positivt. Alle kan fremme sine interesser og alle har like muligheter. Den statssentrerte modellen er ikke like positiv til individets uinnskrenkede frihet og rett til å artikulere sine interesser. Frihet er ikke nødvendigvis et gode ettersom folk har ulike ressurser, og i en verden der "alt" er lov blir også rasistiske og diskriminerende ytringer legitime. Hva bør for eksempel staten gjøre når samfunnet fremmer holdninger og interesser som er uetiske, og som staten ikke ønsker at folk skal ha? Bør staten gripe aktivt inn i det sivile samfunnet og forsøke å påvirke folks holdninger eller bør den la aktørene i det sivile samfunnet forfølge sine egne interesser? Og hvem bestemmer hva som er legitime holdninger? For mye statlig intervensjon vil føre til en slags paternalisme der staten avgjør hva som er rett og galt. Ved for lite intervensjon kan det oppstå en form for moralrelativisme der "alt" blir lov. Utfordringen for staten er å finne det punktet der staten ikke regulerer det sivile samfunnet, bortsett fra når det sivile samfunnet fremmer verdier som er diskriminerende og "ikke-siviliserende" (Miller 2002).

Staten og det sivile samfunnet vil ofte flettes sammen, om ikke institusjonelt så i praksis. Organisasjoner kan være subsidiert av staten fordi staten ønsker å opprettholde grupperinger som ellers ikke ville eksistert, eller fordi staten vil fremme en type organisasjoner og politikk på bekostning av andre. Dette bidrar til å gjøre grensene mellom staten og det sivile samfunnet uklare. Subsidiert betyr imidlertid ikke nødvendigvis administrering. Organisasjoner kan beholde sin autonomi selv om de mottar statsstøtte (Scalet og Schmitz 2002:37).

På samme måte som staten blander seg inn i organisasjonslivet, kan organisasjoner søke innflytelse i staten. Gjennom *den korporative kanal* kan organisasjoner utøve påvirkning på staten, for eksempel ved deltakelse i offentlige utvalg og i kontakt med statlige institusjoner (Østerud 2007:118). Organisasjoner får delta i utredninger og beslutningsprosesser og kan

således forsøke å fremme en politikk som gagnar en selv best. Også lobbyisme er en vei til påvirkning. Her forsøker organisasjoner å påvirke statens politikk gjennom personlige kontakter. Dette skjer da utenfor offisielle organer. Slikt samspill mellom stat og organisasjoner kan utviske noe av skillet mellom dem og kan være problematisk fordi deltakernes innflytelse avhenger av deres ressurser og kontaktnett, der den sterkeste vinner (NOU 2003:19, pkt. 4.4). Også ideologi og sammenfallende verdier mellom staten og organisasjoner kan ha betydning for hvilke ressurser en organisasjon tildeles.

I dag er det vanlig at organisasjoner mottar statsstøtte. I EU-landene mottar ikke-statlige organisasjoner i gjennomsnitt 58 prosent av inntektene sine fra staten (Mollekleiv og Brekke 2007). Likevel oppfattes de ikke som en forlengelse av statsmakten, men som autonome aktører. I noen tilfeller vil imidlertid statens støtte til organisasjoner ikke bare være av finansiell art, men også av ideologisk og praktisk art. Staten kan ha innflytelse over en organisasjon i så stor grad at den ikke kan anses som autonom lenger. Dette bringer oss over til organisasjoner kalt QUANGO, *quasi-autonomous nongovernmental organizations*, og GONGO, *government organized (eller operated) nongovernmental organizations*. Slike organisasjoner kan beskrives som "the tool of choice for undemocratic governments to manage their domestic politics while looking democratic" (Naím 2007:95). QUANGO'er og GONGO'er kan være autonome i utgangspunktet, for så å miste sin autonomi og bli en forlengelse av statsmakta. Noen ganger er de imidlertid allerede fra oppstarten av organisert fra myndighetshold. Dette er hva jeg senere i oppgaven har kalt henholdsvis absorbering eller sentralisering, og aktiv organisering. Gjennom å sentralisere og skape tilsynelatende ikke-statlige organisasjoner kan myndighetene spre sin politikk til befolkningen på en annen og kanskje mer effektiv måte enn gjennom offisielle kanaler.

Problemet med at staten styrer og infiltrerer det sivile samfunnet er at sistnevnte ofte vil miste sin funksjon som motvekt til staten, en av dets viktigste oppgaver ifølge den vestlige forståelsen av sivil samfunn. Kanskje vil ikke en slik sammenfletting av stat og sivil samfunn ses på som like negativt i alle samfunn, og det vil jeg komme nærmere inn på flere ganger i oppgaven. Oppfatningen av det sivile samfunnets funksjon som motvekt til staten ser ikke ut til å være fremtredende i Russland. Der er det heller dialog og samarbeid som utgjør kjernen i begrepet sivil samfunn. Dialog mellom staten og det sivile samfunnet er selvsagt viktig for et velfungerende sivil samfunn, men det kan føre til at det sivile samfunnet fratras sin autonomi og rolle som motvekt til staten.

3.7 Oppsummering:

Diskusjonen om det sivile samfunnet og dets forhold til staten, dets europeiske opprinnelse og kobling til ulike styresett er viktig i denne oppgaven. Forholdet mellom staten og det sivile samfunnet vil alltid være et spenningsfelt der grensen endres og forflyttes, avhengig av politiske og historiske hendelser. På den ene siden bør det sivile samfunnet fungere som en motvekt til statens maktutøvelse, men på den andre siden bør det også være en dialog mellom staten og det sivile samfunnet. Akkurat hvor skillelinjene går mellom disse to vil variere fra land til land. Det finnes heller ingen fasit på det ideelle forholdet mellom dem.

I denne oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i Gellners (2006:5) definisjon av sivilt samfunn. Fokuset ligger på maktforholdet mellom staten og det sivile samfunnet, og hvor grensen mellom dem går eller bør gå ettersom det er relevant med tanke på oppgavens problemstilling. Videre forstår jeg sivilt samfunn som aktiviteter i sfæren mellom staten og familien. Av praktiske hensyn vil jeg ikke diskutere den økonomiske siden av sivilt samfunn, selv om det faller inn under definisjonen av sivilt samfunn som jeg har valgt å bruke. Hovedfokuset ligger på ikke-statlige og ikke-kommersielle organisasjoner. Jeg er oppmerksom på at mange sider ved det sivile samfunn på denne måten vil bli oversett, men sivilt samfunn er et komplekst begrep, der alle aspektene ved det ikke kan diskuteres på grunn av oppgavens begrensede omfang.

Det sivile samfunnet er opprinnelig et vestlig begrep som oppsto i og utviklet seg i takt med den historiske utviklingen i Vest-Europa. Begrepet slik man forstår det i Vesten kan ikke anvendes ukritisk for å beskrive situasjonen i Russland ettersom landet har andre historiske forutsetninger og tradisjonelt sett andre måter å organisere samfunnet på enn i Vesten. Likevel har jeg valgt å bruke begrepet sivilt samfunn for å si noe om forholdet mellom staten og samfunnet i Russland, og å bruke det som et analytisk verktøy. Den vestlige modellen for sivilt samfunn tegner ett bilde av hvordan det er mulig å organisere samfunnet vis-à-vis staten. Som jeg vil komme inn på er det mye som tyder på at sivilt samfunnet forstås og fungerer annerledes i Russland enn i Vest-Europa. Statens organisering av tilsynelatende ikke-statlige organisasjoner er et tegn på det.

KAPITTEL 4. KONTROLL FREMFØR PLURALISME. ET HISTORISK TILBAKEBLIKK

I dette kapitlet vil jeg diskutere fremveksten av et sivilt samfunn i Russland. Historisk sett har utviklingen i Russland ført til at det er først på 1990-tallet at man kan snakke om et sivilt samfunn, hvis man forstår begrepet slik som jeg har definert det. Før den tid var forholdet mellom staten og samfunnet i stor grad basert på at førstenevnte kontrollerte sistenevnte, og jeg vil se på hvordan denne kontrollen gradvis har endret seg. Jeg har valgt å ta med et historisk kapittel fordi jeg mener at hendelser på et gitt tidspunkt til en viss grad er påvirket av hendelser tilbake i tid. Ved å ta et historisk tilbakeblikk vil det være lettere å forstå organiseringen av såkalte ikke-statlige organisasjoner i dag, og hvordan denne organiseringen kan være et resultat av tidligere erfaringer.

Fremstillingen vil i stor grad dreie seg om hvordan de institusjonene som er en forutsetning for det sivile samfunnet har vokst fram. Her spiller statens eller makthavernes opptreden en viktig rolle, ettersom det sivile samfunnet er avhengig av en dialog med disse. Et sivilt samfunn impliserer at myndighetene gir fra seg noe av sin makt til folket, noe som i sin tur kan utgjøre en potensiell trussel for staten. Hvor mye makt staten overlater til folket må ses i sammenheng med regimetype. De ulike styreformene i det imperiale Russland, Sovjetunionen og det postsovjetske Russland har påvirket samfunnet og dets mulighet til å eksistere utenfor myndighetenes direkte kontroll på forskjellige måter.

Jeg vil også legge vekt på den mindre håndgripelige siden av sivilt samfunn, den som handler om verdier og normer. Formelle institusjoner er kun én del av det sivile samfunnet. Uten et visst tanke- og verdsett fungerer ikke det sivile samfunnet. Bevissthet rundt og forståelse av hva det sivile samfunnet er kommer forut for dets eksistens. Derfor handler diskusjonen også om hvordan Vestens liberale verdier og holdninger gradvis fikk innpass i Russland. Jeg referer ofte til ”ideer knyttet til det sivile samfunnet.” Dette er for å vise at selv om det sivile samfunnet, slik som jeg har definert det, ikke eksisterte ennå, så vokste noen av ideene og verdiene som er en forutsetning for det sivile samfunnet fram.

Begrepet sivilt samfunn er, som diskutert i kapittel 3.1, opprinnelig et vestlig begrep. En kan derfor stille spørsmålsteget ved mulighetene til å anvende det på Russland. Jeg mener

imidlertid at selv om man historisk sett ikke kan snakke om et reelt sivilt samfunn i Russland slik man forstår begrepet i Vesten, så kan det fungere som et analytisk verktøy. Begrepet blir en mal eller målstokk for samfunnet. I tillegg mener jeg at sivilt samfunn på mange måter er en modell for stats- og samfunnsorganiseringen som det er verdt å etterstrebe. Når jeg bruker uttrykket sivilt samfunn i teksten refererer jeg da til den standardmodellen som jeg beskrev i kapittel 3: et sivilt samfunn som fungerer som en motvekt til statens makt samt aktiviteter i sfæren mellom staten og familien. Noen ganger skriver jeg kun ”samfunnet,” og ikke ”det sivile samfunnet.” Dette for å beskrive den offentlige sfæren, som var et *samfunn*, men ikke *et sivilt samfunn*.

I kapitlet drar jeg flere ganger paralleller til Vest-Europa og utviklingen der. Det er to grunner til dette. For det første er begrepet sivilt samfunn et vestlig begrep. Å forstå omgivelsene som det sivile samfunnet oppsto i er viktig. Det kan gi en pekepinn på hvilke faktorer som er nødvendige for at det skal vokse frem et velfungerende sivilt samfunn. På grunn av dette er det i noen tilfeller fruktbart å sammenligne med utviklingen i vestlige samfunn. For det andre har også russere selv sammenlignet Russland med Vesten. Russere har i flere århundre brukt Vest-Europa som ”den andre,” og målt utviklingen i hjemlandet mot vestlige samfunn. Peter den stores reformer, striden mellom de vestvendte og de slavofile og demokratiseringsprosessen på 1990-tallet bunnet alle i en sammenligning med Vesten.

I tråd med oppgavens problemstilling fokuserer jeg på statens organisering av det sivile samfunnet. Som jeg forklarte i kapittel 1, mener jeg med organisering å skape og å absorbere opp eller sentralisere organisasjoner. Begge metodene har i varierende grad blitt brukt av russiske makthavere. Kapitlet viser hvordan statens kontrollbehov har ført til en aktiv organisering, men også, i det imperiale Russland, til en form for motsatt, eller omvendt organisering. Med det mener jeg at statens behov for kontroll viste seg i form av ulike hindre som hemmet fremveksten av et sivilt samfunn. Når det gjelder den aktive organiseringen, det vil si å skape noe, var det først i sovjettida at staten aktivt begynte organiseringen av befolkningen i organisasjoner. Dette har jeg valgt å illustrere med Komsomol som eksempel. Etersom eksempelstudiet i kapittel 6 er en ungdomsbevegelse, passer det å bruke et lignende fenomen også her. På den måten kan man lettere se om statens organisering av regimevennlige organisasjoner i dag er preget av kontinuitet, eller om det som har skjedd de siste årene er noe kvalitativt nytt.

Fremstillingen er bygd opp kronologisk. Jeg tar først for meg det imperiale Russland, deretter Sovjetunionen, og så Russland under Jeltsins styre. Tilslutt diskuterer jeg fellestrekk og ulikheter når det gjelder forholdet mellom staten og samfunnet opp gjennom historien.

4.1 Et behov for kontroll

Historisk sett har det russiske statsoverhodet hatt et stort behov for kontroll over samfunnet. Å frasi seg kontrollen over deler av samfunnet vil automatisk tilsi at herskeren blir mer avhengig av andre. I det imperiale Russland førte dette kontrollbehovet til at nettverk, foreninger og organisasjoner ikke kunne utvikle seg, verken uavhengig av eller med støtte fra staten. Det som eksisterte utenfor statens kontroll, eksisterte på grunn av statens godvilje, og var ikke beskyttet av et lovverk. Tsaren var eneveldig, noe som impliserte at all makt var i hans eller hennes hender. Det fantes ingen kanaler for politisk deltakelse eller institusjoner for maktdeling mellom tsaren og folket. Heller ikke adelen, som var tsarens nærmeste allierte og samfunnets privilegerte, hadde formell makt. Representanter fra adelen deltok i ulike organer som tsaren opprettet, men disse var kun rådgivende. Ett av disse var *zemskej sobor* som ble opprettet for første gang på 1500-tallet. Det var ikke en lovgivende forsamling og det hadde ingen makt til å ta avgjørelser. Prinsippet om eneveldig makt ble heller ikke utfordret.

Tesen om eneveldig makt reiser spørsmålet om hva makt er. På den ene siden har man formell makt, som kan være nedfelt i en grunnlov eller anses som legitim av andre grunner. På den andre siden har man reell makt, det vil si ressurser. Evnen til å utøve makt, altså å omgjøre vilje til handling, avhenger av ens ressurser: ressurser er en betingelse for makt (Østerud 2007:36). I tillegg finnes det en mer abstrakt side ved makten: symbolsk makt. Kollmann (1997:40) problematiserer prinsippet om absolutt makt, og om det i realiteten er mulig. I praksis er det vanskelig å se for seg at tsaren styrte og kontrollerte samfunnet på alle nivåer, særlig tatt i betraktning det russiske imperiets utstrekning. Etter hvert, utover 1800-tallet, ble også byråkratiet utbygd i så stor grad at det ville vært umulig for en person å ha fullstendig oversikt, og tsaren kan ses på som en manager eller øverste dommer (Rieber 1991:359).² Han eller hun var avhengig av adelens støtte for å sette sin politikk ut i livet. Formell makt er én ting, reell makt er noe annet. I Russland førte likevel tesen om eneveldig makt til at det ikke fikk vokse frem noe sivilt samfunn. Eneveldig makt og sivilt samfunn er *de facto* uforenelig,

² Det samme er blitt argumentert for når det gjelder Stalins rolle i utrenskningene. J. Arch Getty har vist hvordan heller ikke Stalin hadde full kontroll og oversikt under utrenskningene på 1930-tallet. Se Getty (1985): *Origins of the Great Purges: The Soviet Communist Party Reconsidered, 1933-1938*. Cambridge University Press, Cambridge.

ettersom det sivile samfunnet impliserer en viss grad av maktoverdragelse og innflytelse til ikke-statlige organisasjoner og institusjoner. Noe slikt var utenkelig i det imperiale Russland.

En av årsakene til at det ikke oppsto et sivilt samfunn i Russland finner man i inndelingen i stender og forholdet mellom de ulike stendene. I Vest-Europa var de ulike stendene avhengige av hverandre og av herskeren, og de fikk innrømmelser fra ham. Dette systemet, føydalismen, førte til et gjensidig avhengighetsforhold mellom de ulike befolkningsgruppene. På grunn av fraværet av føydalisme, var stendene i Russland snarere en måte å kontrollere befolkningen på. Stendersystemet satte begrensinger på og krav til de ulike stendene (Gleason 1991:24). På bakgrunn av stendene kunne tsaren innkreve skatt og innføre lover, som for eksempel livegenskapet, og dermed også hindre fri bevegelse. Stendersystemet kan derfor ses på som en kontrollmekanisme som tjente tsaren og adelen, og det fungerte som et hinder mot utviklingen av et fritt samfunn.

Utover 1700-tallet ble Vest-Europa gradvis mer og mer preget av opplysningstidens ideer. En rekke fenomener som er en forutsetning for et sivilt samfunn, gjorde sitt inntog: ideen om statsborgerskap, deltakelse i det offentlige liv og individets autonomi. Seligman viser i sin bok *The idea of civil society* (1992) hvordan liberale ideer førte til fremveksten av et sivilt samfunn i Vesten. Han legger stor vekt på innføringen av statsborgerskap som *sine qua non* for det sivile samfunnet (ibid.:113). Sammenligner man det russiske samfunnet med de vesteuropeiske er kontrasten stor. I Russland ble innbyggerne sett på som subjekter og ikke som individer. Bøndene var livegne og helt avhengige av landeieren. Rettigheter var knyttet til stender, ikke til hvert individ. Tanker og grunnverdier som formet Vesten var fjerne for den russiske staten og for store deler av befolkningen. Og uten grunnleggende rettigheter som for eksempel statsborgerskap var også ideen om det sivile samfunnet fjern.

4.2 1800-tallet: Liberale ideer gjør sitt inntog

Utover 1800-tallet, med Napoleonskrigene, Aleksander den førstes lovnader om reformer og Dekabristoppøret, skjedde det en rekke endringer i Russland. Spesielt Napoleonskrigene og "1812-generasjonen" kan ses på som en milepæl for oppblomstringen av ideer knyttet til det sivile samfunnet i Russland (Gooding 1996:36). Økt kontakt med Vesten førte til at liberale ideer fikk sitt innpass i deler av den russiske intelligentsiaen. Mange av intelligentsiaens kampsaker vitner om at ideer som kan knyttes til det sivile samfunnet slo rot i denne gruppen: likhet for loven, individets frihet og folkevalgte organer.

På 1830- og 40-tallet oppsto det en splittelse innad i intelligentsiaen. Økt kontakt med Vesten førte til at russernes egen stats- og samfunnsorganisering kom under debatt. Russland var tilbaketilleggende og usivilisert i Vestens øyne, og striden dreide seg om hvordan man skulle overvinne egen tilbaketilleggenhet. De slavofile var konservative og tilhengere av autokratiet. De ønsket å videreutvikle Russland ved å ta utgangspunkt i russisk kultur og tradisjoner. De vestvendte mente på sin side at Russland var et europeisk land, men at autokratiet hadde hindret utviklingen av liberale verdier og vestlige institusjoner. Gleason (1991) bruker begrepet *obsjtsjesvto* (samfunn) for å forklare de vestvendtes syn på samfunnets og statens organisering. *Obsjtsjestvo* hadde opprinnelig en aristokratisk og elitistisk betydning: *obsjtsjestvo* var det motsatte av folket, *narod*. Gradvis ble denne forståelsen av begrepet endret, og *obsjtsjestvo* kom til å bety noe atskilt fra staten, fra *gosudarstvo* (ibid.:20). Dette viser hvordan de vestvendte begynte å se på staten og samfunnet som to distinkte enheter.

Flere historikere vektlegger fraværet av et borgerskap på linje med borgerskapet i Vest-Europa som en av årsakene til at det i Russland ikke vokste frem et samfunn som kan karakteriseres som et sivilt samfunn (Gooding 1996; Clowes m.fl. 1991). I Frankrike spilte for eksempel borgerskapet en sentral rolle i å omdanne liberale ideer til reelle institusjoner (Gooding 1996:44). Uten borgerskapet ville verken ideer om demokrati eller parlamentarisk styre vunnet frem på daværende tidspunkt (Wagner 1991:149). I Russland fantes det ingen homogen gruppe som kunne kjempe for liberale verdier. De ulike gruppene som kan gå under betegnelsen borgerskap, var splittet og opptatt med å fremme egne interesser. Dette hindret fremveksten av en sterk klasseidentitet i middelsjiktet. Både kjøpmenn, jøder og tyskere tilhørte middelklassen, men faktorer som etnisitet, regional tilhørighet og sosial fragmentering førte heller til konflikt enn samarbeid på tvers av disse gruppene (Owen 1991; Wagner 1991). Clowes m.fl. (1991) diskuterer i boka *Between tsar and people* relasjonen mellom det sivile samfunnet og middelklassen i det imperiale Russland. Ett av deres hovedpoeng er hvordan fremveksten av det sivile samfunnet er avhengig av middelklassen og dens utvikling av egen identitet og gruppetilhørighet. Begrepet forfatterne bruker er *obsjtsjestvennost*, som kan betegne både bevissthet om samfunnet og den utdannede, opplyste delen av samfunnet (Kassow m.fl. 1991:3; Gleason 1991:21–23). Så lenge middelklassen ikke utvikler en egen *obsjtsjestvennost*, og i neste etappe egne politiske holdninger, vil det heller ikke resultere i konkrete politiske krav. Sivilt samfunn krever en bevissthet om spørsmål knyttet til makt og

samfunnets organisering, og "such bourgeois attitudes were nonexistent or weak within the Russian corporate elite prior to 1905" (Owen 1991:77).

Fra opphevelsen av livegenskapet i 1861 og frem til revolusjonen i 1917 skjedde det en rekke sosiale, demografiske, økonomiske og politiske endringer i Russland. Tsar Aleksander den andre, som regjerte fra 1855 til 1881, regnes som den store reformatoren i russisk historie. Reformene hans tolkes ofte som et tegn på at vestlige liberale ideer hadde slått rot i det russiske samfunnet, selv om langt fra alle støttet tsarens nye politikk (Freeze 1997:171). Under hans regjeringstid ble det gjennomført reformer innen utdanningssystemet, den ortodokse kirka og militæret. Livegenskapet ble opphevet og den juridiske reformen fra 1864, som var inspirert av europeiske modeller, innførte prinsippet om likhet for loven. Disse endringene mot et mer moderne samfunn frembrakte også andre elementer som assosieres med det sivile samfunnet. Urbaniseringen og industrialiseringa skjød fart, noe som i sin tur førte til at stenderinndelingen i stor grad ble erstattet med klassesamfunnet. Selv om staten fortsatt opererte med stender av praktiske årsaker, ble de tidligere stendene til en viss grad utvasket på grunn av industrialiseringa. Nye klasser oppsto, og dermed også nye utfordringer og krav til staten. Dette viste seg blant annet i form av demonstrasjoner, streiker (særlig blant arbeiderne), pogromer og etter hvert politiske partier. Samfunnet ble preget av større mobilitet og klassebevissthet, og det ble et langt mer dynamisk samfunn enn tidligere.

Zemstvo-reformen fra 1864 bidro til utviklingen av det sivile samfunnet ettersom det førte til fremveksten av nettverk utenfor statens direkte kontroll. Det lokale selvstyret ble et alternativ til statens administrasjonsstruktur og endte i praksis statens maktmonopol i den offentlige sfære (Gooding 1996:67). *Zemstvo*'ene kan ses på som "communications network that conveyed new concepts and values" (Timberlake 1991:164), deriblant liberale verdier og normer, som er en forutsetning for det sivile samfunnet. I tillegg førte reformen til at flere samfunnsgrupper enn tidligere fikk delta i lokaladministrasjonen. Bøndene hadde fra før av egne styringsorganer i bondekommunen, *mir*, men fikk nå representanter i *zemstvo*'ene. På den måten kan *zemstvo*'ene ha ført til økt kontakt og forståelse på tvers av stendene.

Frem mot slutten av 1800-tallet vokste det frem en rekke frivillige foreninger og organisasjoner i Russland. Foreningene måtte godkjennes av myndighetene, og de fleste arbeidet med veldedighet eller innenfor andre felt: bibliotek, museer, utstillinger, tidsskrifter og lignende. Bradley (1991) vektlegger betydningen disse foreningene hadde for utviklingen

av *obsjtsjestvennost*, og hvordan de fremmet verdier som er en forutsetning for det sivile samfunnet, for eksempel avveiningen mellom individet versus fellesskapet, egne interesser versus offentlige goder og lignende. Den samlede effekten av den økte aktiviteten var at ”associational activity promoted that sense of public duty and civic spirit that had been missing from Russian national life” (Bradley 1991:147). Grunnlaget var lagt, men det er likevel langt fra mulig å snakke om et velfungerende sivilt samfunn som en motvekt til staten og en offentlig sfære fri for statlig intervensjon.

Forholdet mellom staten og befolkningen var i stor grad basert på frykt og mistro. Fravær av tillit mellom tsaren og folket, men også mellom tsaren og adelen, kan blant annet forklares med frykt fra tsarens side. Og økt frykt gir økt behov for kontroll. Kassow stiller spørsmålsteget ved det sivile samfunnets livsvilkår i slike omgivelser:

The key question, therefore, is the extent to which a public sphere and a civil society could develop in a country where fear of violence – from either the state or the masses – lurked in the wings. Solving problems by dialogue, process, law, and debate requires certain shared beliefs that did not flourish in an atmosphere of suspicion and mistrust. (Kassow 1991:370–371)

Frykt for represalier kan derfor ha ført til færre aktiviteter i den offentlige sfæren. Kassow konkluderer likevel med at den offentlig sfæren til en viss grad fikk utvikle seg, på tross av mistro og undertrykking fra statens side (ibid.:371). Et sivilt samfunn krever imidlertid tillit mellom staten og samfunnet samt et minimum av felles verdier og normer, noe som i stor grad var fraværende i Russland. Statens verdier avvek fra deler av befolkningens etter hvert liberale verdier og krav. I det lange løp førte det til at staten gradvis mistet støtten fra flere befolkningsgrupper.

Perioden fra Aleksander den andre og frem til opprettelsen av Sovjetunionen preges av at samfunnet blir mer dynamisk og at det oppstår en rekke nettverk utenfor statens umiddelbare kontroll. Det betyr likevel ikke at staten støttet en slik utvikling. Tsaren og hans nærmeste allierte ønsket på ingen måte å gi fra seg makt til folkevalgte organer eller politiske partier. Å frivillig gi fra seg noe av kontrollen over samfunnet var utenkelig: myndighetene ”tended to be chary, and at worst even hostile [...] to any social formation of potentially national scope outside its own direct sponsorship and control” (Monas 1991:31). Kontroll var det sentrale, ikke dialog eller maktdeling. Derfor kunne det umulig oppstå et sivilt samfunn. Staten tillot det ikke og ga ikke rom for det. Likevel kan man se et skille mellom tesen om eneveldig makt på den ene siden, og den reelle maktfordelingen mellom tsaren og folket på den andre siden.

På det praktiske plan fantes det et samfunn som eksisterte utenfor statens kontroll og som påvirket tsarens politikk.

4.3 Sovjetunionen: Kontroll gjennom organisering

Bolsjevikenes maktovertakelse førte til en rekke strukturelle endringer i forholdet mellom stat og samfunn. I teorien skulle man tro at disse endringene var positive for fremveksten av et sivilt samfunn, i alle fall fremsto den nye samfunnsorganiseringen slik på papiret. I praksis innebar det nye regimet imidlertid kun nye måter å kontrollere den offentlige sfæren på. Mens tsaren hadde søkt kontroll ved å hindre fremveksten av nettverk og frivillige organisasjoner, søkte makthaverne i sovjettida kontroll ved å aktivt organisere ulike aktiviteter i sfæren mellom staten og familien. Fenomener som vanligvis forbindes med det sivile samfunnet, som for eksempel arbeidsforeninger og andre organisasjoner, vokste frem. Men disse hadde andre funksjoner enn de ideelt sett skal ha ifølge teorien om sivilt samfunn. De fungerte ikke som en motvekt til staten og de eksisterte ikke i en autonom sfære atskilt fra staten.

Staten og det sivile samfunnet blir tradisjonelt sett på som dikotomier. I Sovjetunionen var det Kommunistpartiet, og ikke staten, som fungerte som det sivile samfunnets motsetning. Selv om staten og Partiet var atskilt institusjonelt sett, fungerte sistnevnte som øverste maktorgan. På grunn av dette vil jeg en rekke ganger referere til Partiet, og ikke til staten, som motsetningen til det sivile samfunnet. Kommunistpartiet var stilt over den statlige strukturen på alle nivåer. Det bestemte politikken mens de statlige organene satte politikken ut i live. Tradisjonelt sett regnes politiske partier som en del av det sivile samfunnet, men det lar seg ikke gjøre i dette tilfellet. Skillelinjene mellom stat og sivilt samfunn var uklare: Partiet styrte staten, samtidig som det absorberte opp den ikke-statlige sfæren.

Dette gjør det vanskelig å snakke om noe sivilt samfunn i Sovjetunionen. Staten ble sett på som omnipotent, noe som automatisk undergraver behovet for et sivilt samfunn. Ifølge Hill og Frank (1983) ligger grunnlaget for et slikt syn på staten i ideologien. Marxisme-leninismen ble sett på som en vitenskap med universelle sannheter og lover. Også sosiale relasjoner fremsto som lovmessigheter (ibid.:137). Det var imidlertid bare Kommunistpartiet som kunne forstå disse sannhetene. Individet ville alltid kun oppnå en subjektiv forståelse av ideologien. Denne logikken ga partiet ”monopoly of ideological wisdom” (ibid.:5). Oppgaver som i Vesten vanligvis tilfaller det sivile samfunnet, for eksempel interesseartikulering, ble derfor overflødige, ettersom Partiet ”forsto” samfunnets behov.

Dette reiser spørsmålet om Sovjetunionen var en totalitær stat som hadde overtatt alle samfunnets funksjoner. I en totalitær stat prøver myndighetene å kontrollere alle økonomiske, sosiale og politiske sider ved samfunnet. Et slikt styresett er i teorien uforenelig med et sivil samfunn. Jeg vil ikke komme nærmere inn på hvorvidt Sovjetunionen var en totalitær stat eller ikke (se for eksempel Pipes [2000], Malia [1994] og Lewin [1989] for ulike syn på dette), men man kan stille spørsmålsteget ved om full kontroll av offentlig så vel som privat sfære er mulig i praksis. Lewin (1989:95) argumenterer for at "social development can be regulated by administrations only up to a point, and many human affairs, large and small, are not amenable to state planning." Sosiale relasjoner og menneskelig aktivitet vil alltid utvikle seg, det er ikke noe statisk, og derfor umulig for myndighetene å kontrollere fullt ut. Det er vanskelig å se for seg et gjennomkontrollert samfunn på linje med det Orwellske Oceania i praksis.

Det sivile samfunnet kan ses på som befolkningens instrument til å fremme sine krav overfor staten. Fraværet av dette i Sovjetunionen gjorde at det oppsto et skille mellom samfunnets behov og det som staten tilbød befolkningen. Resultatet ble at det oppsto en rekke uformelle nettverk. Disse nettverkene kan imidlertid ikke karakteriseres som en del av et sivil samfunn. De hadde ingen funksjon vis-à-vis staten og de var i stor grad mellom venner og bekjente (og ikke med *non-intimates*). Nettverk med familie og bekjente regnes som en del av den private sfæren, og ikke den offentlige, der sivil samfunn opererer (Howard 2003:33–34). Slike nettverk ikke kan erstatte ikke-statlige organisasjoner men de har en positiv effekt på fremveksten av sosial kapital (ibid.:153).

Kommunistpartiet oppfordret alle sovjetborgere til deltakelse i såkalte frivillige organisasjoner. I disse organisasjonene ble aktivisme kombinert med politisk indoktrinering. Så lenge en organisasjon fremmet den kommunistiske tesen, i tillegg til sine andre aktiviteter, hadde den som regel Partiets velsignelse. Dette førte til at alle organisasjoner ble politiske av natur. Spesielt masseorganisasjonene var viktige for regimet. Masseorganisasjonene representerte nok et middel til å kontrollere befolkningen. De fungerte som et bånd mellom Partiet og innbyggerne, og var viktige fordi de hadde kontakt med grasrota i større grad enn Partiet selv. Organisasjonene var Partiets *transmission belts*. Ifølge Gélard (1965) fantes de kun to masseorganisasjoner i Sovjetunionen: Komsomol og fagforeningene. Gélard definerer en masseorganisasjon slik: "En masseorganisasjon er fremfor alt en organisasjon, som på

grunn av antall medlemmer, inntar en viktig plass i et lands liv og virke” (ibid.:6). Det er derfor ikke kun antall medlemmer som gjør en organisasjon til en masseorganisasjon, men også dens funksjon og innflytelse i samfunnet. Masseorganisasjonene kan ha ulike roller overfor staten. De kan være i opposisjon til staten, de kan samarbeide med staten eller de kan være underlagt statens styring (ibid.:6–8). I Vesten er det de to første formene som er vanligst, og i begge tilfellene beholder organisasjonene sin uavhengighet til staten. I Sovjetunionen var det utenkelig med organisasjoner som ikke var direkte eller indirekte styrt av staten. Masseorganisasjonene var instrumenter for kontroll fra myndighetenes side, og de kan ikke karakteriseres som en del av et sivilt samfunn. Likevel spilte masseorganisasjonene en sentral rolle i det sovjetiske samfunnet, og de fungerte i stor grad som en erstatning for et sivilt samfunn. Kanskje kan de ses på som en genuint sovjetisk versjon av sivilt samfunn: At staten aktivt prøvde å organisere den offentlig sektoren, i stedet for at den oppsto spontant, ser ut til å ha vært det gjeldende organisasjonsprinsippet i Sovjetunionen. En slik tilnærming til organisasjoner står i sterk kontrast med tsarregimet, som vist ovenfor, og til vestlig tradisjon.

Gélard legger stor vekt på den rollen masseorganisasjonene hadde for innbyggerne i Sovjetunionen. ”Sovjetborgeren ble, fra fødselen av og til sin død, tatt vare på, bevisst eller ubevisst, av masseorganisasjonene,” som styrte ”alle hverdagslivets handlinger” (Gélard 1965:102). Når masseorganisasjonene fylte hele den offentlige sfære og grep inn i den private, var det logisk sett ikke behov for et sivilt samfunn. Det sivile samfunnet var erstattet av de statlig initierte masseorganisasjonene som tok over dets funksjoner. Komsomol, Kommunistpartiets ungdomsforbund, er et godt eksempel på hvordan staten prøvde å organisere det sivile samfunnet.

4.3.1 Komsomol

Komsomol var Partiets instrument til å organisere, kontrollere og indoktrinere den unge generasjonen. Selv om den i teorien var en ikke-statlig og autonom organisasjon, var den i praksis underlagt Partiets styring. Fisher (1959) viser hvordan Komsomols statutter gjennomgående erklærte forbundets autonomi, men at de samtidig vektla dets avhengighet til Partiet. I tråd med Gélards definisjon kan Komsomol regnes som en masseorganisasjon. I 1964 hadde den 21 millioner medlemmer, og den hadde stor innflytelse også utenfor egen medlemsmasse. Som masseorganisasjon kan Komsomol ses på som en erstatning for det sivile samfunnet. Den fremmet aktivisme, den utviklet den sosiale kapitalen og den oppdro individet i den kommunistiske ånd. Sett fra Kommunistpartiets side var Komsomol en viktig

kaderreserve. I tillegg skulle den skaffe oppslutning om regimet blant unge. Vladimir Lenins tale på Komsomols tredje kongress i 1920 viser hvilken sentral rolle forbundet hadde for Partiet. I talen fokuserte Lenin på ungdommens oppgaver med læring og utdanning: "[U]ngdommens oppgaver i alminnelighet og det kommunistiske ungdomsforbunds og alle andre organisasjoners oppgaver i særdeleshet kan sammenfattes i ett ord: å lære" (Lenin 1920:218). Lenin skisserte hvordan de unge aktivt må søke å utrydde analfabetismen ved å dra ut på bygda og lære opp folk, de skal arbeide for fellesskapet og hjelpe til med å spre den kommunistiske moral i samfunnet. Komsomols arbeidsoppgaver reflekterte Partiets politikk, ideologi og prioriteringer. Ifølge Fisher (1959) utviklet Partiets kontroll over Komsomol seg gradvis. Mens de første årene var preget av delvis autonomi fra Partiet, ble forbundet etter hvert underlagt Partiets kontroll i større grad. Spontanitet og initiativ ble erstattet med disiplin (Fisher 1959:288).

Gélards og Fishers syn på Komsomol og dens funksjon som masseorganisasjon skiller seg fra hverandre. Gélard har et gjennomgående positivt syn på Komsomol. Han anser den som en masseorganisasjon, og fremmer en tese om masseorganisasjonene som en ny form for demokrati (Gélard 1965:203). Dette begrunner han med Komsomols (og syndikatenes) funksjon som et forbindelsesledd mellom de som styrer og de styrte. Partiet rekrutterte kadre fra masseorganisasjonene, ergo var det indirekte sett folket som styrte (Gélard 1965:203–204). Fisher, på sin side, hevder at Komsomol ikke kan kalles en masseorganisasjon. Han mener at "masse" må forstås i en annen betydning:

'[M]ass' in the sense that it must have no rivals in the field of youth; 'mass' in the sense that it must be as large as possible, consistent with the maintenance of Party control; and 'mass' in the sense that it must be too large and too loose to develop a cohesiveness and a mind of its own. (Fisher 1959:286)

Velger man å anlegge et like positivt syn på Komsomol som Gélard, og å se på organiseringen som en form for demokrati, kan Komsomol kanskje omtales som en genuin sovjetisk form for sivil samfunn. Uansett om man er enig med Gélards eller Fishers syn på Komsomol som en masseorganisasjon eller ikke, hadde Komsomol en rekke oppgaver som er typisk for en masseorganisasjon i autoritære og totalitære regimer. Komsomol kan ses på som regimets erstatning for et sivil samfunn og for frivillige, uavhengige organisasjoner som aktiviserer befolkningen. Gjennom å organisere de unge i en organisasjon kunne Partiet også lettere kontrollere dem.

4.3.2 På vei mot pluralisme

Nikita Khrusjtsjovs maktovertakelse i 1953 markerte en endring vekk fra Stalins politikk, som i stor grad var basert på terror og frykt. Khrusjtsjovs myke linje var en prematur start på endringene som kom først på 1980-tallet. Ideer som knyttes til det sivile samfunnet fikk til en viss grad gjennomslag inntil Leonid Brezjnev kom til makta i 1964. Gooding (1996:240) forklarer endringene med Khrusjtsjovs tro på at kommunismen var nær forestående, og at det derfor var nødvendig å begynne å forberede seg til overgangen til et statsløst samfunn. Utviklingen av frivillige organisasjoner og grasrotengasjement ble derfor vektlagt. Noen full realisering av sivilt samfunn var det imidlertid aldri snakk om: all aktivitet var underlagt Partiets kontroll (ibid.:258). Likevel representerte Khrusjtsjov et nytt syn på forholdet mellom staten og befolkningen. Forholdet skulle være åpent og spontant og ”a two-way flow of energy and ideas” (ibid.:258). Selv om Khrusjtsjovs liberale politikk snart måtte vike for Brezjnevs stagnasjonspolitik, var det likevel sådd et frø som grodde i det stille.

Liberale ideer fant grobunn blant dissidentene, som besto av representanter fra intelligentsiaen. Under Brezjnevs konservatisme vokste dissidentbevegelsen, men den forble isolert og nådde ikke ut, verken til middelklassen eller folket. Gooding (1996:275–276) forklarer dette med at både middelklassen og folk flest støttet regimet. Økte lønninger og økt velferd bidro til å styrke den sosiale kontrakten mellom folket og lederskapet. Først på 1980-tallet endret den underforståtte kontrakten seg og regimet mistet støtten. Den økonomiske nedgangstiden førte til et gap mellom hverdagslivet på den ene siden, og det livet og de lovnadene som partiet snakket om på den andre siden. Til slutt ble dette gapet for stort.

Ett av problemene med at det ikke eksisterte et sivilt samfunn var at det ikke fantes gode kontaktflater mellom staten og befolkningen. Stilt overfor et samfunn som stadig var i endring og som ble mer komplekst og urbant, fremsto statssystemet i større og større grad som et tungrodd byråkratisk system. Med få mekanismer for feedback kunne ikke Partiet forstå og imøtekomme folkets krav og ønsker. Erkjennelsen av at slike mekanismer var nødvendige førte ifølge Lewin til ”the recognition of public opinion” (1989:74). Partiet kunne ikke lenger operere uten å studere, anerkjenne og svare på folkeopinionen (ibid.:75). Spørreundersøkelser og kritiske leserinnlegg ble vanligere. Dette impliserte et endret forhold mellom staten og samfunnet. Kommunikasjonen gikk ikke bare ovenfra og ned, men også nedenfra og opp. En slik toveis kommunikasjon er ett av kjennetegnene ved det sivile samfunnet. Gorbatsjov var pådriveren for denne nye politiske linjen som ble kalt *glasnost* (åpenhet). Partiets

anerkjennelse av folkets mening førte også til andre typer ”expressions of public opinion:” spontane, ikke-statlig initierte aktiviteter og folkebevegelser i det offentlig rom (Lewin 1998:79). Disse var hovedsakelig av kulturell art, men ble snart mer politiske av natur.

Endringene vitner om fremveksten av et sivilt samfunn på siste halvdel av 1980-tallet. Likevel, i likhet med tsartida og tidligere i Sovjetunionen, eksisterte aktivitetene i den ikke-statlig sfæren kun fordi staten tillot det. Staten ønsket ikke å gi fra seg makt til samfunnet eller fremveksten av institusjoner som motbalanserte staten. Endringene var ment som mekanismer for meningsytring, ikke som noe mer. Lewin påpeker at endringene var ”manifestations of an emerging civil society in the bosom of a system that is statist par excellence” (1989:80). Staten var fremdeles den eneste legitime maktutøver. Et statssentrert system impliserer imidlertid ikke at menneskene som arbeidet innad i systemet støttet systemet. De var, som Lewin viser, individer som ble påvirket av omgivelsene, mentaliteten og utviklingen i samfunnet. Liberale ideer eksisterte også blant *apparatsjiki* (ibid:80–81). Det var likevel utenfra, fra et sivilt samfunn i etableringsfasen, at kreftene til å endre regimet vokste frem.

4.4 Et sivilt samfunn beskyttet av loven

Da Sovjetunionen ble oppløst, og Den russiske føderasjon oppsto, endret staten, samfunnet og forholdet dem imellom seg. Russland ble et demokrati, noe som også ga rom for et sivilt samfunn. For første gang i historien tillot staten fullt ut ikke-statlige organisasjoner og nettverk. Det sivile samfunnet ble institusjonalisert gjennom loven. Mens det tidligere hadde vært statens toleranse som muliggjorde nettverk og organisasjoner, ble disse nå beskyttet av loven (selv om Jeltsins grunnlovskast ikke hadde et eget kapittel om sivilt samfunn, i motsetning til Grunnlovskommisjonens utkast, se Domrin 2003:202). Samtidig som nye organisasjonsformer oppsto, forsvant de sovjetiske masseorganisasjonene og statens rolle som organisator. Mens staten tidligere hadde forsøkt å dekke samfunnets behov gjennom organiseringen av ulike aktiviteter, oppsto det nå et vakuum (Kürti 2003:40). Særlig rammet dette ungdomsorganisasjonene, som hadde hatt sterke forbindelser til Kommunistpartiet (Mudde 2003:166).

Staten kan spille en viktig rolle i å skape det sivile samfunnet. Ikke gjennom å organisere det selv, men ved å aktivt støtte det, tilrettelegge og gi nødvendige ressurser (Howard 2003:160). Selv om det sivile samfunnet ideelt sett bør eksistere i den offentlige sfæren, ikke utsatt for statlig intervensjon, trenger det en dialog med staten. På 1990-tallet var det sivile samfunnet i

Russland ikke offer for statlig organisering, men det fikk heller ikke hjelp til å utvikle seg. Økonomiske nedgangstider, maktkamp innad i den politiske eliten og mellom oligarkene gjorde at spørsmål knyttet til det sivile samfunnet forsvant fra den politiske agendaen (ibid.:17). Deltakelsen i frivillige organisasjoner, som hadde vokst kraftig på slutten av 1980-tallet, falt gradvis. Det oppsto få genuine grasrotbevegelser, som er en indikasjon på hvor utviklet det sivile samfunnet er. I perioden 1995-97 var antall medlemskap i en organisasjon i gjennomsnitt 0,65 per innbygger i Russland. Til sammenligning var tallet 2,47 i Norge (1995-97 *World Values Survey*, sitert av Howard 2003:69). Kubik (2005) påpeker imidlertid at antall organisasjoner og medlemmer ikke nødvendigvis kan brukes som en indikator på det sivile samfunnets styrke eller svakhet. Han skiller mellom antall og funksjon. At få deltar betyr ikke at en organisasjon ikke fungerer, påvirker eller er lite handlekraftig (ibid.:114). Kvalitet er ikke nødvendigvis avhengig av kvantitet.

Å skape et sivilt samfunn, som opprinnelig er en vestlig ide, i et samfunn med andre historiske erfaringer kan være vanskelig. Som det ble diskutert i kapittel 3, består sivilt samfunn av formelle så vel som uformelle institusjoner. I Russland oppsto formelle institusjoner som er typiske for det sivile samfunnet raskt, for eksempel valg og ikke-statlige organisasjoner der deltakelse var basert på frivillighet. Uformelle institusjoner, som for eksempel mentalitet, tankemønstre og holdninger, endres langsommere. Dette vil i sin tur påvirke de formelle institusjonene. Eksistensen av en institusjon betyr ikke at den fungerer. Det avhenger i stor grad av hvordan folk bruker og forholder seg til den. Historiske forutsetninger og personlige erfaringer kan være utslagsgivende. Howard (2003) bruker *the experimental approach* for å forklare hvorfor individer handler som de gjør. Individer gjør valg ut fra personlige erfaringer og tolkningen av disse. Han konkluderer med at tidligere regimetype har stor betydning for det sivile samfunnet og deltakelse i ikke-statlige organisasjoner. Det er altså erfaringer knyttet til det kommunistiske regimet som har en negativ effekt på deltakelse i organisasjoner i Russland i dag. Spesielt er det mistillit til og egne erfaringer med kommunistiske organisasjoner som har størst påvirkning (ibid.:112). Deltakelse i organisasjoner forbindes fremdeles med noe obligatorisk eller kvasi-frivillig. Organisasjonene ses på langs en kontinuitetsskala der det ikke skilles mellom sovjetiske masseorganisasjoner og postkommunistiske, reelt ikke-statlige organisasjoner (ibid.:27). Resultatet er lav deltakelse i organisasjoner, en viktig kanal for deltakelse i det sivile samfunnet. Hvordan dette kan ha endret seg på 2000-tallet med en ny oppvoksende

generasjon, som ikke har vært utsatt for noen form for massemobilisering, vil jeg komme inn på i neste kapittel.

De private nettverkene som var vanlige i sovjettida ser ut til å ha overlevd Sovjetunionens sammenbrudd. Ett av disse nettverkene er *blat*, som er en form for byttevirkesomhet, der bekjente og fremmede kan utveksle tjenester og goder. Private nettverk inngår som nevnt tidligere som en del av den private sfæren og ses ikke på som en del av det sivile samfunnet. Howard skriver at

In post-communist societies, however, the distinction between public and private – a defining feature of communist regimes [...] remains very strong today. There is still much less overlap and interaction between private and public activities than in other types of societies, since people's close family and friendship networks are viewed as a realm that is by definition separate from, and antagonistic to, the larger domain of public, state-controlled activities. (Howard 2003:154)

Som utlending i Russland er det lett å oppdage dette skillet mellom privat og offentlig, for eksempel i kontakt med russere i det offentlige rom (butikker, offentlige kontorer og lignende). Det klare skillet mellom bekjente og ikke-bekjente som finnes i Russland har negative konsekvenser for fremveksten av det sivile samfunnet. Det sivile samfunnet bygger på tillit og kontakt mellom *non-intimates* som opererer i det offentlige rom, i motsetning til den private sfæren, der man samhandler med familie og bekjente. Selv om kontakt med bekjente fører til økt sosial kapital og menneskelig samhandling, fungerer de private nettverkene ikke som et substitutt for et sivilt samfunn. Private nettverk bør eksistere ”*alongside and in addition to*” aktiviteter i det offentlige rom (ibid.:153).

4.5 Kontinuitet og endring

Det er både likheter og ulikheter å spore i statens holdning til samfunnet i det imperiale Russland, Sovjetunionen og det postkommunistiske Russland under Jeltsins styre. Et fellestrekk frem til 1990-tallet er statens behov for kontroll over den offentlige sfæren. I det imperiale Russland ble denne kontrollen utøvd gjennom å hindre fremveksten av nettverk og organisasjoner. I Sovjetunionen sikret Kommunistpartiet seg kontroll gjennom en aktiv organisering av befolkningen i organisasjoner. Regimene ga lite eller intet rom til fremveksten av et sivilt samfunn, og de organisasjonene som eksisterte, gjorde det på grunn av statens toleranse. Sovjetunionens oppløsning markerer et brudd. Den ikke-statlige sfæren kan for første gang karakteriseres som et sivilt samfunn. Staten frasa seg kontrollen over den ikke-

statlige sfæren og tillot fremveksten av ikke-statlige organisasjoner. Organisasjonene var også beskyttet av loven, og ikke avhengige av myndighetenes godvilje slik som før.

Samtidig som den russiske staten tradisjonelt har overtatt det sivile samfunnets funksjoner har det eksistert en sfære som staten ikke har kunnet kontrollere. Både i det imperiale Russland og i Sovjetunionen fantes det nettverk som staten umulig kunne ha greid å regulere. Menneskelig samhandling og sosiale relasjoner kan i prinsippet ikke styres fullt ut. Også på det abstrakte plan har det eksistert et område utenfor statens kontroll. Liberale tanker og innflytelse vestfra utviklet seg blant deler av intelligentsiaen. Selv om staten, spesielt i Sovjetunionen, slo ned på de liberale, er det vanskelig å kvele tanker, ideer og diskusjoner. I det postkommunistiske Russland endret dette seg ettersom staten ikke forsøkte å kontrollere eller styre utviklingen på samme måte.

Det russiske folks holdning til sin leder kan ha hatt betydning for fremveksten av et sivilt samfunn. Tsaren var eneveldig, men ble likevel sett på som "lille far", som en som beskyttet folket. Han styrte med Guds velsignelse og ble sjelden sett på som en despot. I sovjettida, etter Lenins død, vokste det frem en stor personkult. Stalin var lederen som var både Gud og menneske i ett (Gooding 1996:223). Selv om den russiske herskeren på mange måter fremstår som despotisk, møter man ofte et annet syn på han eller henne i Russland. Flere undersøkelser viser at mange russere mener at Russland trenger en sterk leder som styrer landet og folket (se for eksempel Russian Public Opinion 2007:19). Et slikt syn på lederen bidrar til å undergrave forutsetningen for et sivilt samfunn. Hvis lederen – eller Kommunistpartiet – var omnipotente, trengte man da et sivilt samfunn? På 1990-tallet endret dette seg med at det ikke var en mektig lederskikkelse som styrte landet. Jeltsin fremsto som en svakere leder og overlot en rekke oppgaver til andre myndighetsorganer eller maktpersoner. Og nettopp det at Jeltsin ikke var en sterk leder har blitt brukt i ettertid som et bevis på hvor galt det går med Russland uten en handlekraftig og sterk leder. Russere bruker ordet *vozjd*, som betyr leder, om sin statsleder. Ordet har imidlertid noe sterkere betydning på russisk enn hva man legger i ordet på norsk. Nazistenes ord for leder, *Führer*, favner i større grad *vozjds* mening (uten andre sammenligninger for øvrig). Dette viser at lederbegrepet i Russland inneholder noe mer enn det man vanligvis legger i det.

På 1990-tallet ble det åpnet opp for fremveksten av et sivilt samfunn i Russland. Hvis man legger til grunn at det sivile samfunnet er aktiviteter i sfæren mellom staten og familien så kan

man med rette hevde at det oppsto et sivilt samfunn i Russland. Hvis man derimot tar i bruk Gellners definisjon av det sivile samfunn som en motbalanse til statens maktutøvelse blir bildet noe annet. Institusjonene fantes formelt sett men de ser ikke ut til å ha fungert slik de skal ifølge Gellners syn på det sivile samfunnet. Det sivile samfunnet hadde på 1990-tallet ikke tilegnet seg det sivile samfunnets kjernefunksjoner vis-à-vis staten. Interesseartikulering, dialog, press og motvekt mot og overfor staten var i stor grad fraværende. Sett i lys av dette fremstår forholdet mellom staten og samfunnet på samme måte som tidligere. Selv om det fantes en offentlig sfære med ikke-statlige organisasjoner, påvirket ikke disse statens politikk og maktutøvelse i noen særlig grad. Fraværet av makt som virker nedenfra og opp er et tegn på kontinuitet.

4.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist hvordan staten til ulike tider har hindret fremveksten av et sivilt samfunn i Russland. Dette har blitt gjort på forskjellige måter. I det imperiale Russland tillot tsaren få nettverk og organisasjoner i det offentlig rom. I Sovjetunionen var situasjonen motsatt: det ble skapt en rekke organisasjoner på statens initiativ. Disse var kun ikke-statlige i teorien. I praksis var de styrt av Kommunistpartiet. På 1990-tallet fikk staten en minimal rolle i organiseringen av samfunnet. Tilnærmingen til det sivile samfunnet har derfor endret seg i takt med de ulike styresettene. Felles for de ulike tilnæringsmetodene er konsekvensene av dem: ingen av dem har ført til fremveksten et velfungerende sivilt samfunn hvis man forstår sivilt samfunn som den vestlige modellen. Selv om de formelle institusjonene eksisterte, fungerte de ikke. Dette kan i sin tur henge sammen med holdninger og mentalitet, som jeg har kommet inn på flere ganger.

I tillegg har jeg diskutert hvordan statens behov for kontroll har vært utslagsgivende. Eksistensen av et sivilt samfunn innebærer at staten gir slipp på noe av sin kontroll og evne til maktutøvelse. Organisasjoner og private initiativ får en legitim stemme i samfunnet. I russisk tradisjon har kontrollbehovet skygget for utviklingen av det sivile samfunnet. Hvordan dette kontrollbehovet fortsatt preger russisk politikk vil danne utgangspunktet for mye av diskusjonen om det sivile samfunnet og statens organisering av det under Putins styre.

KAPITTEL 5. KONTROLL GJENNOM ORGANISERING: SIVILT SAMFUNN UNDER PUTIN

I begynnelsen av Putins første presidentperiode var det rundt 350 000 ikke-statlige, ikke-kommersielle organisasjoner i Russland. Rundt en million arbeidet i disse organisasjonene og de ga bistand til over 20 millioner mennesker (Weigle 2002).³ Siden den gang har antall organisasjoner økt, og ifølge Putin var det i 2005 over 600 000 ikke-statlige, ikke-kommersielle organisasjoner i Russland (Putin 20.07.05).

Parallelt med veksten i antall organisasjoner har omgivelsene som de opptrer i endret seg. Ved at staten i større grad griper inn i den offentlig sfæren har noe av skillet mellom stat og samfunn blitt utvisket. Statens rolle vis-à-vis det sivile samfunnet er blitt langt større. Samtidig med at staten gjennom sin politikk har lagt nye betingelser for det sivile samfunnet, har også det sivile samfunnet endret sin karakter. De statlige sponsede regimevennlige organisasjonene er blitt en større del av den offentlige sfæren. De har klare bånd til myndighetene, ideologien deres gjenspeiler Kremles politikk og retorikk og de nyter godt av økonomisk bistand. Organiseringen av regimetro bevegelser startet for alvor i etterkant av Oransjerevolusjonen. Sett i lys av hendelsene i Ukraina kan initiativet til å danne disse bevegelsene tolkes som en sikkerhetsforanstaltning fra russiske myndigheters side.

Dette kapitlet handler om hvorfor og hvordan russiske myndigheter har organisert det sivile samfunnet under Putins styre. Fokuset er på den organisasjonsmessige siden ved sivil samfunn. Med organisering mener jeg to ting. For det første kan det bety organisering fra begynnelsen av, det vil si at myndighetene aktiv støtter og tar initiativ til å danne en organisasjon. For det andre kan det bety at myndighetene sentraliserer og absorberer eksisterende organisasjoner inn i statlige strukturer. Dette har jeg kalt sentralisering. Fordi eksempelstudiet er en ungdomsbevegelse vil jeg konsentrere meg om organiseringen av ungdomsorganisasjoner. Det er også på dette området at myndighetenes organisering er mest fremtredende, som et direkte resultat av fargerevolusjonene.

Kapitlet er bygd opp av fem deler. Første del tar for seg Putins tilsynelatende positive holdning til det sivile samfunnet. Årsakene bak myndighetenes organisering er tema for andre

³ Tallene stammer fra åpningstalen på Det sivile forumet i 2001, se Weigle (2002). Andre kilder oppgir lignende tall, se for eksempel Hudson (2003) og Domrin (2003).

del, mens del tre viser hvordan denne organiseringen skjer i praksis. I del fire diskuteres konsekvensene av Kremles organisering. Til slutt vil jeg i del fem ta for meg hvorvidt organiseringen av det sivile samfunnet kan tolkes som en russisk tilnærming til eller versjon av det sivile samfunnet.

5.1 Putins støtte til det sivile samfunnet

Putins maktovertakelse markerer en endring i relasjonen mellom staten og samfunnet sammenlignet med 1990-tallet. Jeltsin grep i liten grad inn i det sivile samfunnet og det fikk utvikle seg uavhengig av staten og dens politikk. En slik holdning til det sivile samfunnet representerte noe kvalitativt nytt i russisk historie. Det karakteristiske for Putins politikk er derimot en vedvarende støtte til det sivile samfunnet kombinert med et ønske om å kontrollere det på ulike måter. Dette gjør at Putins politiske kurs på den ene siden er en videreføring av tidligere praksis: ønske om kontroll, styring ovenfra og et uklart skille mellom stat og samfunn. På den andre siden bør det sivile samfunnet, skal man tro Putin, blomstre og eksistere uavhengig av myndighetene. Denne sammenblandingen av kontroll og pluralisme danner utgangspunktet for Putins politikk. Uttrykket ”managed pluralism,” som med rette kan sies å være et rimelig selvmotsigende uttrykk, blir ofte brukt om denne politikken.

I sin tale til Det sivile forumet i 2001 sa Putin følgende:

[X]очу еще раз подчеркнуть, оно [гражданское общество] вырастает самостоятельно, имеет свою собственную корневую базу и питается духом свободы, и только тогда оно становится действительно гражданским. ([Jeg] vil understreke enda en gang: det [sivile samfunnet] vokser uavhengig, har sine egne røtter og etterstreber frihet, og kun da blir det virkelig sivilt.) (Putin 21.11.01)

Videre nevnte Putin hvordan det er umulig å skape et sivilt samfunn ovenfra, på statens initiativ:

[Я] уверяю вас, представителям власти – прекрасно понятно, что гражданское общество не может быть сформировано по инициативе власти, по ее желанию или указке (Jeg forsikrer dere om at representanter fra myndighetene forstår utmerket godt at det sivile samfunnet ikke kan skapes på myndighetenes initiativ, etter deres ønske eller på kommando.) (Putin 21.11.01)

Dette viser hvordan Putin på det retoriske plan støtter et fritt sivilt samfunn og tanken om at det ikke kan skapes ovenfra. Samtidig vektla Putin i samme tale behovet for samarbeid, partnerskap og dialog mellom staten og det sivile samfunnet. I utgangspunktet høres ikke dette spesielt udemokratisk ut. Myndigheter samarbeider vanligvis med ikke-statlige organisasjoner på en eller annen måte. Samarbeid er nødvendig for det sivile samfunnet. Det

kan imidlertid se ut til at samarbeid og partnerskap har en utvidet betydning for russiske makthavere.

Russiske makthavere, deriblant Putin, kan ses på som et produkt av sin tid. Han vokste opp i en tid da de statlige initierte masseorganisasjonene var en del av myndighetenes politikk. Putin har tidligere uttrykt en viss nostalgi til sovjettiden, og han har omtalt Sovjetunionens oppløsning som det 20. århundrets største geopolitiske katastrofe (Putin 25.04.05). Aktører påvirkes av tidligere erfaringer, men de må også tilpasse seg nye omgivelser og strukturer. Samtidig som Putin forholder seg til nye strukturer og institusjoner, blant annet fordi Russland kaller seg et demokrati, kan holdninger og erfaringer fra sovjettida fortsatt prege hans handlinger. Han er kjent med statlig organisering, og sannsynligvis har han positive erfaringer med denne formen for organisasjoner.

I april 2005 ble det med støtte fra Putin opprettet et samfunnskammer, *Obsjtsjestvennaja palata*. Kammeret kan ses på som et ledd mellom myndighetene, innbyggerne og ikke-statlige organisasjoner. Ifølge Mukhin (07.11.07) er kammeret påtenkt rollen som avantgarde for det sivile samfunnet. Kammeret skal blant annet arbeide for å utvikle det sivile samfunnet i Russland og for å fremme samarbeid mellom myndighetene og innbyggerne (O Palate. Ob Obsjtsjestvennoj Palate). Opprettelsen av samfunnskammeret viser at utviklingen av det sivile samfunnet er kommet på myndighetenes agenda. Samtidig kan det tolkes som et tegn på at myndighetene ønsker en sentral rolle i denne prosessen. I hvilken grad kammeret er et ledd i Kremles organisering av det sivile samfunnet vil bli diskutert senere.

At myndighetene har uttrykt støtte til det sivile samfunnet reiser spørsmålet om hva de legger i begrepet sivilt samfunn. Forstås sivilt samfunn, som opprinnelig er et vestlig begrep, på samme måte i Russland som i Vesten? I kapittel 3.1 diskuterte jeg, med utgangspunkt i Kosellecks argumentasjon, hvordan begreper eksisterer i og formes av sine omgivelser. Begreper må forstås ut fra den sosiopolitiske konteksten de opptrer i (Koselleck 2004:85). Ut fra dette er det mulig å hevde at forståelsen av sivilt samfunn ikke nødvendigvis er den samme i Russland som i Vest-Europa. Jeg kommer tilbake til dette mot slutten av kapitlet når jeg diskuterer en russisk forståelse av det sivile samfunnet.

5.2 Årsaker til organiseringen

Jeg har argumentert for at russiske myndigheter ønsker kontroll over samfunnet. Dette kontrollbehovet kan i sin tur forklares med frykt. Selv om Putins regime i dag fremstår som stabilt og godt konsolidert, er det flere faktorer som lett kan minske oppslutningen om regimet. Grunnlaget for dagens makt kan, ifølge Sidorenko (09.11.07), beskrives som en kontrakt mellom folket og myndighetene: Mot at myndighetene sikrer stabilitet og forutsigbarhet, gir folket fra seg noen politiske rettigheter. Brytes denne kontrakten kan det føre til en destabilisering. I dag nyter regimet godt av høye oljepriser, og en økonomisk nedgangstid kan raskt diskreditere regimet i folks øyne. For å demme opp for denne frykten kan regimet skaffe seg mest mulig kontroll over samfunnet. En av kontrollmekanismene er å organisere samfunnet selv gjennom å danne organisasjoner. Å skape noe selv er en god vei til å skaffe seg kontroll.

5.2.1 Frykt for en fargerevolusjon

En av årsakene til organiseringen av det sivile samfunnet generelt og ikke-statlige, ikke-kommersielle organisasjoner spesielt kan skyldes frykten for at Russland skal få ”sin” fargerevolusjon (Hale 2006). Selv om det også finnes andre forklaringer, fremstår fargerevolusjonene som den utløsende faktoren for Kremles aktive organisering av det sivile samfunnet. Disse revolusjonene viste tydelig ”the strengths of civil society” (Silitski 2005). På 2000-tallet har det vært en bølge av demokratiske revolusjoner i postkommunistiske land: Bulldoserrevolusjonen i Serbia i 2000, Roserevolusjonen i Georgia i 2003, Oransjerevolusjonen i Ukraina i 2004 og Tulipanrevolusjonen i Kirgisistan i 2005. Utfallet av disse revolusjonene var at det sittende regimet måtte vike for mer demokratiske krefter.⁴ I alle tilfellene fant revolusjonene sted i forbindelse med president- eller parlamentsvalg. Ettersom Russland også skulle gjennomføre valg i 2007 og 2008, kan frykten for at valgene skulle utløse lignende protestaksjoner ha ført opprettelsen av myndighetstro bevegelser som hadde som oppgave å demme opp mot en eventuell fargerevolusjon i Russland.

Tucker (2007) argumenterer for at den utløsende faktoren for fargerevolusjonene var valgfusk. Valgfusk bidro til å løse *det kollektive handlingsproblemet*: på grunn av kostnadene en gitt handling påfører en selv så avstår en fra handlingen, selv om den ville ha gitt best

⁴ Fargerevolusjonene var ikke revolusjoner i betydningen omveltning, men betegner heller maktovertakelse. Tucker (2007:536) definerer en fargerevolusjon slik: ”The use of the word ’revolution’ is not meant to imply any long-term consequences of these events, but rather only to identify that the anti-regime forces were in fact successful in overthrowing the current regime.”

samlet resultatet. I forbindelse med valg og valgfusk senkes terskelen for å delta i protestaksjoner og kostnadene ved å delta ses på som små (ibid.:536). Sannsynligheten for at valgfusk skal utløse protester avhenger av valgfuskets omfang. Mye valgfusk, der for eksempel en kandidat vinner ufortjent, fører oftere til protestaksjoner enn lite valgfusk. I Ukraina var valgfusk både omfattende og åpenbart og ble den utløsende årsaken til protestaksjonene. I Russland er vanligvis situasjonen noe annerledes. Skjevheter i valgene skjer i like stor grad forutfor som under valgene, blant annet gjennom å hindre partier og kandidater i å stille til valg, liten tilgang til media og lignende. Likevel kan frykten for at valgene i Russland skulle føre til protester ha påvirket russiske myndigheter til å komme med et forkjøpsangrep. Organiseringen av regimevennlige organisasjoner var en sikkerhetsforanstaltning fra myndighetenes side.

Vitali Silitski (2005) spør i artikkelen med samme navn om "Has the Age of Revolutions ended?" Han konkluderer med at sjansen for revolusjon er langt mindre i dag enn tidligere, ettersom fargerevolusjonene har ført til et mer autoritært styresett i flere land. Også Hale (2006) konkluderer med at resultatet av fargerevolusjonene er mindre demokrati og mer autoritært styresett i det tidligere Sovjetunionen. Ifølge Silitski har statsledere i andre postsovjetiske stater tatt lærdom av fargerevolusjonene: "'weak' regimes may not last long. Their conclusion: strike preemptively" (Silitski 2005). I Russland førte denne oppdemningen til dannelsen av statlig styrte regimevennlige organisasjoner.

5.2.2 Ungdommers rolle i fargerevolusjonene

I fargerevolusjonene i Ukraina, Georgia og Serbia var ungdommenes engasjement avgjørende for regimeskiftet. Ungdomsbevegelsene *Otpor* (Serbia), *Pora* (Ukraina) og *Khmara* (Georgia) organiserte sammen med opposisjonen de første protestaksjonene mot myndighetene. Ungdommer har generelt lite å tape på å delta i en revolusjon og endringene ses gjerne på som positive for deres fremtidsutsikter og muligheter (Kuzio 2006). Dette i motsetning til for eksempel businessfolk som ofte er avhengige av det sittende regimet.⁵ I tillegg tilhører dagens ungdommer den postkommunistiske generasjonen, som ikke er like tolerant overfor sovjetiskinspirert politisk (u)kultur som eldre generasjoner (ibid.). Ungdommer i de postkommunistiske statene har heller ikke vært utsatt for Kommunistpartiets tvangsmobilisering i masseorganisasjoner, noe som kan ha gjort dem mer tilbøyelige til å

⁵ Ikke alle businessfolk tjener på å beholde status quo. Kuzio (2006) påpeker at en rekke aktører fra businesssektoren støttet opposisjonen under Oransjerevolusjonen.

delta i demonstrasjonene. Kuzio hevder også at opposisjonelle grupper i Ukraina, Georgia og Serbia greide å mobilisere ungdommer ved at det å delta i ungdomsbevegelsene ble sett på som "kult" (ibid.) Strategien med å aktivisere tradisjonelt politisk uinteresserte ungdommer ved hjelp av sosialt fellesskap, humor og musikk, kombinert med politikk, var vellykket. Samlet sett kan aktivitetene ha ført til økt sosial kapital.

Revolusjonene i landene nevnt ovenfor viser hvor stort potensial ungdommer har, både når det gjelder å engasjere seg og i å påvirke myndighetenes politikk. Representanter fra russiske prodemokratiske ungdomsgrupper var i Ukraina under revolusjonen for å lære og la seg inspirere. Kontakt mellom ungdomsgrupper på tvers av landegrensene var karakteristisk for fargerevolusjonene og bidro til utveksling av strategier (Hale 2006:316). I etterkant av fargerevolusjonene var det ingen garanti mot at også russiske ungdommer skulle kunne vende ryggen mot regimet. Dette har tydeligvis vært utslagsgivende for Kremls politikk overfor russiske ungdommer. I løpet 2004 og 2005 ble politikk rettet mot ungdommer gradvis tillagt større betydning i russisk politikk, og dette kan ses på som et direkte resultat av fargerevolusjonene (Siegert 2005). Det er flere tegn på at Kreml ønsker å komme i dialog med ungdomsgenerasjonen for å sikre seg dens lojalitet til regimet. De siste 2-3 årene har Putin flere ganger møtt representanter for ulike ungdomsorganisasjoner. I juli 2007 inviterte presidenten medlemmer fra de Kreml-vennlige ungdomsorganisasjonene *Nasji, Mestnye* og *Rossija Molodaja* hjem til sin sommerresidens i Zavidovo utenfor Moskva, der ungdommene fikk anledning til å stille ham spørsmål. I samtalen fremhevet Putin nødvendigheten av at ungdommer engasjerer seg og at ungdomsorganisasjonene får sine representanter inn i statlige organer (Putin 24.07.07). En slik oppmerksomhet fra myndighetenes og presidentens side kan bidra til økt oppslutning om Kremls politikk blant de unge.

Kremls fokus på ungdommene kan være et ønske om å hindre dem i å tiltrekkes andre, regimekritiske grupperinger. Politikken vis-à-vis ungdommer kan på denne måten ses på som noe preventivt: ved å gjøre ungdommer til tilhengere av det sittende regimet hindrer man at de blir en revolusjonsressurs for opposisjonen. Kreml ser ut til å ha prøvd å komme andre mulige grupperinger i forkjøpet ved å danne egne myndighetstro bevegelser. Ukrainske myndigheter gjorde det samme før valgene i 2004. I frykt for at presidentvalget skulle utløse samme reaksjoner som i Georgia og Serbia organiserte de den regimevennlige organisasjonen *Dosyt*. *Dosyt*, som betyr nok, ble ikke en vellykket antirevolusjonsressurs (Kuzio 2006). Det kan kanskje skyldes at den oppsto kort tid foran valget slik at den ikke rakk å skaffe seg nok

tilhengere. I tillegg var opposisjonen godt organisert. Russiske myndigheter har muligens lært av dette, og kun to måneder etter Oransjerevolusjonen begynte Kreml aktivt å organisere sin egen antirevolusjonsressurs – selv om det ennå var to og et halvt år til parlamentsvalget.

I dag fremstår det som lite sannsynlig med en fargerevolusjon i Russland, verken med eller uten ungdommer i spissen. McFaul nevner flere kriterier for en demokratisk revolusjon, blant annet en upopulær president, uavhengige medier og en forent opposisjon med evne til å mobilisere massene (2005:7). Ingen av disse kriteriene finner man i Russland, verken i dag eller for et par år siden. Likevel ser Kreml det nødvendig å eliminere alt som ”lukter oransje” og å bringe disse under kontroll. Samtidig er det andre faktorer som kan spille inn. Selv om trusselen for en revolusjon virker liten, enten det er snakk om i forbindelse med valgene eller generelt, kan situasjonen imidlertid raskt endre seg hvis den økonomiske situasjonen forverres. Dette danner bakteppet for Kremles kontrollbehov, som i praksis har resultert i myndighetenes opprettelse av regimevennlige organisasjoner.

5.3 Organisering i praksis

I begynnelsen av kapitlet nevnte jeg hvordan myndighetenes organisering av det sivile samfunnet i form av organisasjoner kan gjøres på to ulike måter. Enten kan det skje ved å organisere noe fra begynnelsen av, det vil si skape noe, eller det kan skje gjennom å sentralisere allerede eksisterende organisasjoner. Begge metodene fører til at myndighetene skaffer seg kontroll over den aktuelle organisasjonen. Som det vil komme frem er overgangen glidende, og i noen tilfeller har det vært vanskelig å kategorisere en organisasjon som det ene eller det andre.

5.3.1 Forsøk på sentralisering

En tidlig indikasjon på Putins ønske om å kontrollere det sivile samfunnet ved å sentralisere det var Det sivile forumet som ble arrangert i Moskva i november 2001. Det er ulike syn på hva som var Putins intensjon med å arrangere et møte mellom myndighetene og ikke-statlige organisasjoner. Hudson (2003) har et positivt syn på Putins motivasjon for å organisere forumet. For første gang ble ikke-statlige organisasjoner anerkjent av myndighetene som en ressurs og samarbeidspartner. Han tolker forumet som en mulighet for organisasjoner til å informere myndighetene om problemer og utfordringer som de møter (ibid.:217). Nettverksbygging med myndighetene og mellom organisasjonene sto i fokus. Squier (2002) mener derimot at Kremles plan med forumet var å ”co-opt them [independent NGOs] by

integrating them into corporatist structures,” noe som ville gitt organisasjonene en rådgivende rolle overfor myndighetene. En slik tolkning av myndighetens intensjoner støttes av andre forfattere (Balzer 2003; Remington 2004; Weigle 2002). En innlemmelse av organisasjoner i statlige samarbeidsorganer kan ses på som en byttehandel: mot at organisasjonene oppgir noe av sin uavhengighet får de delta i institusjonaliserte, statlige samarbeidsorganer. Resultatet av forumet var likevel at de ikke-statlige organisasjonene beholdt sin uavhengighet. Etter press fra sterke aktører i sektoren ble det ikke dannet en sentralisert paraplyorganisasjon styrt av myndighetene. Det ble opprettet kontakt mellom presidentadministrasjonen og ikke-statlige organisasjoner, men ikke i form av institusjonaliserte mekanismer som ville sikret Kreml kontroll (Weigle 2002, Balzer 2003). Selv om Kreml ikke lyktes i å sentralisere deler av det sivile samfunnet gjennom Det sivile forumet, kan selve initiativet til å arrangere det sette Kreml i et bedre lys. Myndighetene fremstår som mer demokratiske og det kan brukes som et bevis på at Kreml støtter det sivile samfunnet (Balzer 2003:207). Forstått på denne måten er fokuset på det sivile samfunnet et smart strategisk trekk fra myndighetenes side.

Samfunnskammeret som ble opprettet i 2005 kan også ses på som et forsøk på å sentralisere og absorbere deler av det sivile samfunnet inn i den statlige strukturen. Sett fra Kreml side var Det sivile forumet mislykket, og opprettelsen av Samfunnskammeret kan ha vært et fornyet forsøk på å underlegge organisasjoner statlig styring. Kammeret er ment å være et toveis forbindelsesledd mellom utøvende makt og det sivile samfunnet. Det ”represent[s] ’civil society’ to the executive branch of power, especially to the President, and the Public Chamber also is to function [...] as an instrument for implementing state policy” (Oversloot 2007:59). Ifølge Oversloot er det imidlertid funksjonen med å iverksette statens politikk som i praksis er den viktigste. Kammeret fungerer som en forlengelse av den utøvende makta. Opprettelsen av Samfunnskammeret kan tolkes som et nytt forsøk fra Kremls side på å kontrollere ikke-statlige organisasjoner gjennom å sentralisere dem (Mandel 2005:126). Utvelgelsesprosessen til kammerets medlemmer er en god illustrasjon på hvordan myndighetene prøver å utøve kontroll over organisasjoner gjennom Samfunnskammeret. 1/3 av representantene utpekes direkte av presidenten mens de andre velges av disse i to runder. Medlemmene er utelukkende fra organisasjoner som støtter Putins politiske kurs (Oversloot 2007:60). Kammeret er derfor ikke representativt for det sivile samfunnet og ikke-statlige organisasjoner (ibid.). Staten bestemmer hvem som skal representere de ikke-statlige organisasjonene i kammeret og ikke motsatt. Organisasjonene selv, som utgjør det sivile samfunnet, får ikke bestemme hvem av dem som skal representere dem overfor staten.

5.3.2 Aktiv organisering

Opprettelsen av såkalte GONGO'er, statlig organiserte ikke-statlige organisasjoner (se kapittel 3.6), er en metode som myndighetene kan anvende for å skaffe seg innflytelse over det sivile samfunnet. GONGO'er er "surrogate, parallel structures" som konkurrerer med reelt ikke-statlige organisasjoner (Hudson 2003:220). De første årene av Putins styre var GONGO'er i liten grad en del av myndighetenes strategi for å kontrollere det sivile samfunnet. Squier (2002) nevner *Idusjtsjie vmeste*, forløperen til *Nasji*, som eksempel på en GONGO, men denne ungdomsbevegelsen var liten på det daværende tidspunktet. I ettertid har GONGO'er blitt en synligere del av organisasjonslivet i Russland.

At myndighetene danner egne organisasjoner kan bidra til å marginalisere ikke-statlige organisasjoner. Sistenevnte mister oppmerksomhet i media til fordel for de myndighetsstøttede organisasjonene, og dermed også opplutning generelt (Squier 2002). En organisasjon som har Kremls støtte vil ha større mulighet til å motta finansiell støtte og dermed virke mer attraktiv enn andre. Også på det ideologiske plan vil en GONGO ha myndighetenes støtte, noe som i sin tur påvirker tilgangen til media og muligheten til å demonstrere. I Russland er dette særlig fremtredende, ettersom media er underlagt statlig kontroll og alle demonstrasjoner må sanksjoneres. Hvordan *Nasjis* mange forbindelser til Kreml har bidratt til bevegelsens popularitet kommer jeg inn på i neste kapittel.

I september 2007 ble det opprettet en statlig komité for ungdomssaker. Komiteen har ansvaret for statens politikk i saker som angår ungdommer, og skal samarbeide med ikke-statlige organisasjoner innenfor områdene utdanning, fysisk fostring og moralsk og patriotisk oppdragelse. Komiteen er direkte underlagt regjeringen og skal koordinere arbeidet sitt med denne (Ukaz "Voprosy..." 25.09.07). Det eksisterte også periodevis fra begynnelsen av 1990-tallet og utover egne komiteer for ungdomspolitik, men stort sett har ulike departementer hatt ansvaret for dette (Kommersant 26.09.07a). At myndighetene nå har opprettet en ny komité kan være et tegn på at å drive politikk overfor ungdommer anses som viktigere enn for et par år siden. Også det at komiteen er underlagt regjeringen og ikke et departement slik som det har vært tidligere, kan tyde på at myndighetene ønsker mer direkte kontroll over den og saksområdet.

Opprettelsen av en komité for ungdomssaker kan tolkes som et forsøk på å kontrollere ungdomsorganisasjoner ved å sentralisere dem. Under et møte mellom Putin og representanter fra ulike ungdomsorganisasjoner i juli 2007 påpekte daværende leder for *Nasji*, Vasilij Jakemenko, behovet for sentralisere og forene de Kreml-vennlige ungdomsbevegelsene (Putin 24.07.07). På det tidspunktet var Putin negativ til denne ideen: "создавать какой-то единый центр управления молодежью – я думаю, что это уже в прошлом" (å skape et slags enhetlig sentrum for å lede ungdommen tror jeg tilhører fortiden) (ibid.). Likheten til Komsomol ville ifølge Putin bli for stor (ibid.). Likevel ble den statlige komiteen for ungdomssaker opprettet kun to måneder i etterkant. Dette viser tydelig at det er et skille mellom Putins retoriske støtte til et uavhengig sivilt samfunn som oppstår utenfor staten, og den politikken han fører i praksis. Både Sidorenko (09.11.07) og Stanovaja (07.11.07), to av mine intervjuobjekter, var av den oppfatning at komiteen er et forsøk på å institusjonalisere, kontrollere og organisere ungdomsbevegelsene. Sett fra Kremles side vil det være lettere å ha oversikt over alle ungdomsorganisasjonene når de er samlet i en paraplyorganisasjon eller underlagt et statlig organ.

Kommersant (26.09.07b) hevder at komiteen ble opprettet på Vladislav Surkovs initiativ. Surkov er en sentral skikkelse i Presidentadministrasjonen og regnes som en av Kremles viktigste ideologer. Han står bak flere store politiske prosjekter, blant annet var det han som fremmet tesen om det suverene demokratiet. I tillegg anses han som hjernen bak en rekke Kreml-vennlige grupperinger: *Idusjtsjie vmeste*, *Nasji*, *Rodina*, *Jedinaja Rossija* og *Spravedlivaja Rossija* (Lenta.ru 22.11.06). Spesielt er det ungdomsbevegelser som knyttes til Surkov. Forutenom *Nasji* og *Idusjtsjie vmeste* kan også *Molodaja Gvardija*, *Mestnye og Rossija Molodaja* ses på som en del av Surkovs – og myndighetenes – organisering av de unge. *Kommersant* beskriver disse ungdomsgruppene som et "сетевой проект прокремлевских молодежных объединений (nettverksprosjekt av Kreml-vennlige ungdomsforeninger) (*Kommersant* 26.09.07b).⁶ *Molodaja Gvardija* (Den unge garde) er Det forente Russlands ungdomsparti og ble dannet i 2005 etter at dets forløper ble oppløst. Ettersom partiet er en undergruppe av Det forente Russland, som selv er myndighetenes produkt, går det en klar linje fra Kreml via Det forente Russland, til *Molodaja Gvardija*. Det virker likevel ikke som om den aktive organiseringen av ungdommer skjer gjennom *Molodaja*

⁶ Det har vært vanskelig å skaffe sikker informasjon om disse bevegelsene utover det som står på deres hjemmesider, www.mestnie.ru, www.rumol.ru og www.molgvardia.ru. Kun noen få aviser, som jeg anser som pålitelige, omtaler bevegelsene.

Gvardija. Den skjer hovedsakelig gjennom andre grupper som offisielt er utenfor partisystemet.

Det er vanskelig å gi noe konkret svar på om *Rossija Molodaja* (Et ungt Russland) ble organisert av Kreml, eller om organisasjonen etter sin grunnleggelse ble en del av myndighetenes ungdomsreserve. Bevegelsen skal ha oppstått på et universitet i Moskva, men hvem som sto bak opprettelsen er uklart. En gjennomlesning av deres manifest på hjemmesiden (www.rumol.ru), viser at bevegelsen ikke skiller seg nevneverdig fra de andre Kreml-vennlige bevegelsene når det gjelder ideologi og holdning til Putin. *Mestnye* (De lokale) er en annen ungdomsbevegelse. Den er lokalisert til Moskva fylke, og ses på som de lokale myndighetenes organisering av en ungdomsbevegelse. *Mestnye* var da den oppsto i 2005 en miljøvernorganisasjon. I ettertid har det imidlertid vist seg at den i større grad er opptatt av andre politiske spørsmål (Novye Izvestija 18.07.07). På hjemmesiden www.mestnie.ru kan man lese at bevegelsen også har som mål å drive ”propaganda blant unge for å fremme patriotisme, tiltro og kjærlighet til fedrelandet” (Vojenno-patriotitsjeskoje napravlenije 18.09.07).

Med sin retorikk og støtte til Putin er det lite som skiller de forskjellige myndighetstro bevegelsene fra hverandre. Hvorvidt de oppsto på initiativ fra Kreml eller om de i etterkant ble absorbert inn i systemet er for så vidt ikke det viktigste. Det sentrale er hvordan deres retorikk, ideologi og handlinger støtter opp om regimet. De er nasjonalistiske, patriotiske og kjemper mot vestlig innflytelse. Alle har arrangert aksjoner der målet tydelig har vært å spolere opposisjonens, spesielt Et annet Russlands, demonstrasjoner. I dette avdekker det seg et mønster der regimetro bevegelse har muligheten til å opptre som de selv ønsker i det offentlige rom, uten å risikere sanksjoner fra myndighetene (Novye Izvestija 18.07.07). Samtidig viser det hvordan de Kreml-vennlige bevegelsene har en spesifikk oppgave med å motarbeide opposisjonen og dens mulighet til å starte en fargerevolusjon.

Både *Mestnye* og *Molodaja Gvardija* samarbeider med *Nasji*. De arrangerte blant annet sommerleir sammen i 2007. Jens Siegert (08.11.07) mente imidlertid at disse tre ungdomsbevegelsene er konkurrenter ettersom de har noenlunde samme politiske mål og samme målgruppe. Sett fra myndighetenes side vil det uansett være positivt så lenge ungdommer er aktive i myndighetstro bevegelse og ikke opposisjonelle grupper, som for eksempel *Jablokos* ungdomsparti og andre ”ekstremistiske” grupper, som de ofte kalles av

myndighetene. At det finnes flere forskjellige regimevennlige ungdomsgrupper kan sannsynligvis også være positivt sett fra Kremles ståsted. Ifølge Siegert (ibid.) kan organiseringen av flere ungdomsgrupper ses på som et ønske om å motbalansere *Molodaja Gvardija* slik at denne ikke blir for sterk. De forskjellige gruppene kan på den måten gjenspeile forgreningene og maktkampen innad i Kreml. De er alle ulike varianter av Kremlvennlige grupperinger, hvis overordnede mål er å støtte regimet. I tillegg ser det mer demokratisk ut når det eksisterer ulike grupper som tilsynelatende er uavhengige av Kreml.

Noe av den samme logikken kan ligge bak dannelsen av partiet *Spravedlivaja Rossija*, Et rettferdig Russland. Politiske partier har tradisjonelt blitt regnet som en del av det sivile samfunnet, men det er en tendens til at de i større grad nærmer seg staten (Oversloot 2007:58). Spesielt i Russland fremstår politiske partier som statens instrument, noe som blant annet kan skyldes erfaringene fra sovjettida da Kommunistpartiet og staten i praksis ikke var atskilte. Sestanovich (2007:123) mener at *Spravedlivaja Rossija* er "[t]he Kremlin's invent-your-own-opposition strategy." Kreml sto bak opprettelsen av partiet ved at tre små partier slo seg sammen og dannet *Spravedlivaja Rossija* i 2007 (ibid.:123). Partiet kan ses på som en lojal opposisjon som støtter Putin. Noen reell opposisjon utgjør partiet ikke. Det fungerer som Det forente Russlands støtteparti og er ment å skulle opprettholde den demokratiske karakteren ved det politiske systemet (ibid.:123).

5.4 Konsekvenser av Kremles organisering

Gjennom den aktive organiseringen av det sivile samfunnet ser Kreml ut til å ha nådd sine mål: sjansen for en fargerevolusjon fremstår som liten og det er stor oppslutning om regimet og Putin. Å organisere deler av befolkningen i myndighetstro bevegelser er et effektivt instrument til å indoktrinere dem og skape oppslutning om Kremles politikk. Deltakerne sosialiseres inn i systemet, ikke bare i praksis, men også ideologisk sett. Dette ser man tydelig når det gjelder ungdomsorganisasjonene, og gjennom retorikken og målene som de har. Holdningene deres gjenspeiler myndighetenes politikk og retorikk. Ifølge Russlandsforsker Jens Siegert (08.11.07) er bruken av fiendebildet er et godt eksempel på dette. Myndighetene har greid å skape et bilde av at Russland er truet av fiender og at landet må bli sterkere for å forsvare sin suverenitet. Ved å snakke om ekstremisme og fascisme som eksisterende trusler, spiller Kreml på følelser og stemninger som er dypt forankret i det russiske samfunnet (ibid.). På grunn av historiske erfaringer fremstår fascismen som en reell trussel, og derfor fungerer det utmerket for skape støtte om Putin i befolkningen. Putins retorikk er også rettet mot USA,

og flere undersøkelser viser at hans retorikk har slått rot blant befolkningen. I desember 2006 svarte 33 prosent at USA utgjorde en seriøs trussel mot Russland (Russian Public Opinion 2007:155), mens 53 prosent mente at det var flere fascister i Russland nå (august 2006) enn for fem år siden (ibid.:132). En spørreundersøkelse i 2007 viste at mange russiske ungdommer ser på USA som Russlands hovedfiende, og at dette delvis kan ses på som et resultat av Putins utspill (Inopressa 17.10.07).

Den russiske sosiologen Lev Gudkov har analysert hvordan og hvorfor bruk av fiendebildet og antiamerikanisme er så fremtredende i Russland. I artikkelsamlingen *Negativnaja identitsjnost* (Negativ identifisering) (2004) viser han hvordan solidaritet og samhold i det russiske samfunnet oppstår gjennom fordømming av andre. Russeres identitet bygger ikke på positive trekk ved egen kultur, men på negative trekk ved andres kultur. Vesten, og spesielt USA, er det negative, et "anti-vi," noe fremmed og fiendtlig (Gudkov 2004a:575). Ut fra dette formes Russland som antitesen til Vesten:

"Национальное самосознание ('национальная культура') утверждается и развивается [...] именно в модусе негативного отношения к 'современному' как 'чужому', 'враждебному', 'западному'. (Nasjonal selvbevissthet ('nasjonal kultur') bekreftes og utvikler seg [...] nettopp i en modus av et negativt forhold til 'det moderne' som 'fremmed,' 'fiendtlig,' 'vestlig.')

 (Gudkov 2004a:575)

Fiendebildet og antiamerikanismen har en funksjonell rolle: de er midler til å mobilisere massene og til å skape solidaritet blant befolkningen. Fiendebildet er en nødvendighet for Russlands identitet, ettersom landets verdier og moralske prinsipper er artikulert ut fra ideen om en hovedfiende (ibid.:637). Samtidig gir det myndighetene økt oppslutning. Gudkov påpeker imidlertid at ideen om og bruken av fiendebildet ikke utelukkende er et resultat av myndighetenes propaganda: "Никакая пропаганда не может быть действенной, если не опирается на определенные ожидания и запросы массового сознания" (Ingen propaganda er effektiv hvis den ikke bygger på bestemte forventninger og krav i massenes bevissthet) (ibid.:558). Ideen om en fiende fantes altså fra før av, latent i befolkningens bevissthet, blant annet på grunn av bruken av det i sovjettida. Fra 1999 og utover har bruken av fiendebildet fått sin renessanse, godt hjulpet av hendelser som Tsjetsjeniakrigen, Natos bombing av Serbia og ved at folk fra FSB, militæret og andre *siloviki* har kommet til makta (ibid.:557).

Problemet med å bygge egne verdier på fordømmelsen av andres er at det ikke oppstår noen form for positivt samhold, belønninger eller solidaritet i samfunnet. Gruppesolidaritet kan ikke oppstå ut fra en negativ identitet. Solidaritet bygger på noe positivt. Av dette følger

logisk at heller ikke et sivilisert samfunn kan oppstå ettersom det krever en positiv form for solidaritet (Gudkov 2004b:292–3). I Russland er dette problemet ”løst” ved at befolkningen mobiliseres ved hjelp av negative mobiliseringsmekanismer, det vil si fiendebildet og anti-amerikanisme. Dette har, godt hjulpet av Kremles generelle retorikk, ført til stor oppslutning om regimet og dets politikk. Ungdomsorganisasjonene har i denne sammenhengen latt seg inspirere av myndighetenes retorikk: ”Organisasjoner som *Nasji*, *Molodaja Gvardija* og *Mestnye*, formelt etablert med utdannings- og kulturelt relaterte formål, engasjerer seg i realiteten i politiske kampanjer som grenser til ekstremisme og som fremmer fremmedfrykt” (Novye Izvestija 18.07.07). Ungdommene som deltar i disse bevegelsene er patriotiske, på grensen til nasjonalistiske, og bruker myndighetenes retorikk i det de gjør. Putin pisker opp stemningen og pirrer folket og ungdomsorganisasjonene svarer, både i ord og handling. Organisasjonene blir på denne måten et effektivt instrument til å spre patriotiske holdninger blant ungdommer og til å skaffe støtte om regimet.

Organiseringen av Kreml-vennlige ungdomsorganisasjoner kan bidra til å sikre den fremtidige rekrutteringen av nye kadre. Organisasjonene fungerer som kaderreserve til statsapparat, byråkrati og lokaladministrasjon. Mukhin (07.11.07) påpekte at staten har hatt problemer med å rekruttere unge folk til statlige organer. Staten trenger kompetente folk, men disse ønsker vanligvis å arbeide i privat sektor. Gjennom ungdomsorganisasjonene kan myndighetene lettere rekruttere unge mennesker som gjerne vil ha en positiv holdning til myndighetene. I et land der nettverk og kontakter spiller en viktig rolle, kan det sett fra deltakernes synsvinkel, være nyttig å bli med i en bevegelse med klare bånd til myndighetene.

Et resultat av Kremles organisering av organisasjoner er at det har oppstått et tydelig skille mellom de reelt uavhengige og de kvasi-autonome, statsstøttede organisasjonene. Opposisjonelle grupper som for eksempel *Jabloko*, Et annet Russland og nasjonalbolsjevikene behandles svært ulikt fra myndighetenes side enn de Kreml-vennlige bevegelsene. De har liten mulighet til å motta økonomisk støtte fra myndighetene, og dermed kan de heller ikke tilby medlemmene de samme godene som en regimevennlig bevegelse. I juli 2007 ble det kjent at *Gosudarstvennyj klub* (Statlig klubb) var blitt tildelt 230 millioner rubler.⁷ Stiftelsen

⁷ Til sammen ble det delt ut 1, 25 milliarder rubler til ikke-statlige organisasjoner. Av disse gikk 230 millioner til Statlig klubb. Ifølge *gazeta.ru* (03.07.07) har nesten alle organisasjonene som mottok støtte forbindelser til myndighetene eller Det forente Russland. Likevel fikk for eksempel Memorial støttet fra fondet, et tegn på at ikke bare Kreml-vennlig, men også andre ikke-statlige organisasjoner kan få støtte.

er et ”fond for forberedelsen av kaderreserver.”⁸ Blant mottakerne av midler fra fondet er blant annet *Nasji* og *Molodaja Gvardija*, som fikk henholdsvis 10 280 000 og 3 664 000 rubler. Av de andre mottakerne arbeider de fleste innenfor områdene patriotisme, utdanning, religion, kvinners rettigheter, økologi og lignende. Ingen av mottakerne ser ut til å være i direkte opposisjon til myndighetene, selv om det er vanskelig å si noe sikkert ettersom det er mange ukjente, regionale grupper. Likevel vitner prosjektenes navn om at det ikke er snakk om opposisjonelle grupper: ”Vi tjener Russland!”, ”Mitt land, mitt Russland” og ”Sunn ungdom – sterk stat” (Spisok pobeditelej konkursa 2007) Finansieringen gjennom Statlig klubb er et eksempel på hvordan ungdomsorganisasjoner som er for og imot myndighetenes politikk kan forskjellsbehandles. Myndighetstro bevegelser blir på grunn av økonomiske fordeler mer attraktive enn andre bevegelser, noe som i sin tur sikrer oppslutningen om regimets politikk. Hvor viktig det økonomiske aspektet er kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

Sett under ett fremstår organiseringen av ungdommer i Kreml-vennlige organisasjoner som vellykket fra myndighetenes side. Med bruk av økonomiske lokkemidler og en retorikk basert på patriotisme har Kreml sikret seg bred oppslutning blant den unge generasjonen. De reelt ikke-statlige og opposisjonelle organisasjonene er blitt marginaliserte og sjansen for at de skal greie å mobilisere ungdommer mot regimet fremstår som liten. Kreml har effektivt fjernet den ”oransje” trusselen.

5.5 En russisk versjon av det sivile samfunnet: Sivilt samfunn *po-russki*?

I kapittel 3 og 4 har jeg diskutert hvordan fremveksten av sivilt samfunn påvirkes av en rekke faktorer. Historiske betingelser, språk, mentalitet og styreform vil alle ha betydning for eksistensen av det sivile samfunnet. Faktorer som syn på statslederen og statens oppgaver er også relevant. Mange kilder fokuserer på hvordan Russland nå har et sivilt samfunn, men at det er en slags russisk form for samfunnsorganisering. Det som går igjen er ideen om at landet har og kanskje *bør* ha en form for sivilt samfunn som skiller seg fra den vestlige, tradisjonelle formen. Modellen for sivilt samfunn som jeg presenterte i kapittel 3 vektlegger skillet mellom stat og sivilt samfunn, samt sistenevntes funksjon som motvekt til statens maktutøvelse. I Russland ser det ut til at forståelsen av begrepet sivilt samfunn er noe annerledes. Staten tillegges mye mer makt, og det fokuseres på dialog, og ikke konflikt eller motvekt, mellom

⁸ På fondets hjemmeside www.gosklub.ru kan man lese om fondet, dets prosjekter og mål.

stat og sivilt samfunn. Myndighetenes organisering av ulike Kreml-vennlige grupper viser hvordan forståelsen av det sivile samfunnet kan ta form i praksis.

I Russland ser det ut til at det eksisterer et bestemt syn på hva som er det ideelle forholdet mellom staten og det sivile samfunnet. Kubik (2005:117) skriver at "[C]ivil society can be thus seen either as the state's necessary counterbalance or as its equally necessary complement." Mye tyder på at det sivile samfunnet i Russland ikke er ment som en motbalanse til staten men heller som dens komplement. I Sovjetunionen ble samfunnet sett på som et *beskonfliktnoje obsjtsjestvo*, det vil si et konfliktløst samfunn (Domrin 2003:200). Et slikt syn på samfunnet førte til at staten kunne ta alle beslutninger på vegne av befolkningen, ettersom det ikke fantes konflikter eller motstridene ønsker i samfunnet. Kanskje har et slikt syn på statens rolle som interesseartikulerer overlevd. Staten vet hva befolkningen trenger, og tilrettelegger for det. Aktørene i det sivile samfunnet er en forlengelse av staten og har som oppgave å realisere statens politikk. Dette gjør det sivile samfunnets funksjon som motbalanse til staten overflødig. Samtidig åpner det for at staten kan og bør bestemme hva slags grupperinger som bør eksistere i det offentlige rom. Det sivile samfunnet blir et svar på myndighetenes behov og prioriteringer, som, ifølge denne logikken, også er samfunnets behov. Den sovjetiske *Планы Партии – планы народа* (Partiets plan[er] – folkets plan[er]) er erstattet av *Plan Putina*.

Noe av den samme logikken kan forklare statslederens rolle vis-à-vis det sivile samfunnet. På spørsmål om Russland i visse situasjoner trenger en autoritær leder og en "powerful hand", svarer 45 prosent av befolkningen at det russiske folk trenger en slik leder til enhver tid mens 29 prosent mener det trenger det innimellom, for eksempel nå (i 2007) (Russian Public Opinion 2007:19). Når store deler av befolkningen faktisk mener det er legitimt og nødvendig å gi store fullmakter til presidenten, er det med på å undergrave behovet for et sivilt samfunn som fremmer sine interesser overfor staten. Det anses som legitimt at presidenten styrer og tar beslutninger på vegne av befolkningen. Oversloot (2007:43) forklarer dette med bruk av begrepet *gosudarstvennik*, som betyr statens mann ("man of state"). Putin, som er en *gosudarstvennik*, er "first of all committed to the state, to its prestige, to its strength, to the state as 'the highest expression of' society, of the people as a collective, of culture, of civilization itself" (ibid.:43–44). Staten representerer kollektivet og handler for befolkningen. Forbindelsen mellom dem går ovenfra, fra staten, og ned, til kollektivt, til samfunnet. Et syn på presidentens rolle som et levende og opphøyd uttrykk for samfunnet gjør at

kjernefunksjonene til det sivile samfunnet blir overflødige. Oppgaven med å fremme sine krav og interesser og å være en motvekt til staten forsvinner.

En *gosudarstvennik* krever en sterk og handlekraftig stat. At Putin er en typisk *gosudarstvennik* har hatt konsekvenser ikke bare for det sivile samfunnet, men for samfunnet som helhet. Et mer autoritært styresett, innstramminger i økonomien og styrking av rettsstaten vitner om at statens rolle og oppgaver utvides. Squier (2002) forklarer Putins politikk med hans ønske om å gjenopprette *gosudarstvennost*. *Gosudarstvennost* betyr statlighet, og referer til "the ability of the state to act as an internally coherent governing body" (ibid.).⁹ Å gjenopprette statligheten har implikasjoner for det sivile samfunnet: Jo større rolle staten inntar desto mindre handlingsrom får ikke-statlige organisasjoner. Når staten blir sterkere blir det sivile samfunnet mindre autonomt, og fremveksten av kvasi-autonome organisasjoner er ett av resultatene av gjenopprettelsen av *gosudarstvennost* (ibid.).

5.5.1 Ulike modeller for sivilt samfunn i Russland

Hudson (2003) presenterer to forskjellige måter som sivilt samfunn kan oppstå på: "bottom-up" og "top-down." Når det sivile samfunnet oppstår nedenfra, det vil si på grasrotnivå, forsøker aktørene i det sivile samfunnet å påvirke myndighetene til å føre en type politikk. Påvirkningsforholdet går nedenfra og opp (ibid.:215). I den andre modellen for sivilt samfunn, ovenfra-og-ned, forsøker myndighetene å oppmuntre og tilrettelegge for dannelsen av organisasjoner og grupper (ibid.). Påvirkningsforholdet går da ovenfra og ned: staten fører en type politikk som er med på å forme det sivile samfunnet. Ifølge Hudson er Russland i dag et typisk eksempel på ovenfra-og-ned-modellen for sivilt samfunn. Det er flere tegn på at denne tilnærmingen til sivilt samfunn har slått rot i Russland. Han nevner blant annet statens oppmuntring til å danne grupperinger og hvordan disse "form as a response to government action" (ibid.:216). Hudson tolker ikke utviklingen som et tegn på at staten i stor grad regulerer og former det sivile samfunnet, men at den aktivt gir støtte på andre måter. Han vektlegger økonomisk støtte og partnerskap, og ser på det som positivt for det sivile samfunnet (ibid.:221). Statens tilnærming til det sivile samfunnet er ifølge Hudson ikke en tilbakevending til sovjetisk praksis, der organisasjoner var statens redskaper (ibid.:222). Han forsvarer statlig inngripen i det sivile samfunnet og avslutter artikkelen med å si at "we have

⁹ Her kan det nevnes at Weigle (2002) definerer *gosudarstvennost* noe annerledes: "Gosudarstvennost is the tradition of state intervention into social and economic processes."

reason to be optimistic that Russia will, however haltingly, progress to its own version of civil society – one not in the American style, but of its own making” (ibid.:222).

I likhet med Hudson fremmer også Hale (2002) et syn om at Russland har en egen versjon av det sivile samfunnet, atskilt fra den vestlige versjonen. Han mener at hvilken relasjon mellom staten og det sivile samfunnet som passer best for et land må ses i sammenheng med historiske erfaringer. *Den liberale modellen* vektlegger skillet mellom staten og det sivile samfunnet. Det sivile samfunnet eksisterer uavhengig av staten, som kun skal legge til rette gjennom lover. En slik tilnærming til staten, der denne har en minst mulig rolle, øker sjansen for anarki. På grunn av erfaringer fra 1990-tallet ses mangelen på statlig kontroll over samfunnet på som negativt i Russland (ibid.). I *den statssentrerte modellen*, i motsetning til den liberale, ses ikke staten og det sivile samfunnet på som dikotomier. De er én organisk enhet, integrert inn i hverandre (ibid.). Den statssentrerte modellen tillegger staten en stor rolle:

Relations between the state and nonstate society are characterized by mutually restricted cooperation, with nonstate society completing the state rather than diminishing it. The state, therefore, plays a strong role in the creation and ongoing activities of (formally) nonstate social organizations. (Hale 2002)

Hale bruker den statssentrerte modellen for å beskrive forholdet mellom staten og det sivile samfunnet i Russland i dag. Det sivile samfunnet kompletterer staten, det er ikke en motvekt til staten. Modellen legitimerer at staten griper inn i samfunnet, og regulering av organisasjoner er et resultat av denne tilnæringsmåten til det sivile samfunnet. Hale er kritisk til denne modellen og dens effekt på samfunnet og. I verste fall er tyrannisk styre en konsekvens av at staten styrer det sivile samfunnet. For russere er imidlertid dette ikke utelukkende negativt. På grunn av historiske erfaringer fremstår det for russere bedre med tyranni enn anarki. Anarki forbindes med problemer (ibid.). Faren med den statssentrerte modellen er at den tillegger staten svært mye potensiell makt. Hvordan den fungerer i praksis vil derfor avhenge av hvordan den brukes: “[T]he statist model puts a great deal of faith in the personality and skill of individual state leaders” (ibid.). Hales artikkel er fra 2002 og siden da har Putin aktivt brukt sin posisjon til å videreutvikle statens kontroll over samfunnet, blant annet ved å danne regimevennlige organisasjoner. Den statssentrerte modellen har blitt konsolidert på bekostning av den liberale, med de negative konsekvensene det har for det sivile samfunnet. Hale forsvarer ikke den statssentrerte modellen men viser hvordan den på grunn av historiske erfaringer, fremstår som et bedre alternativ i Russland enn den liberale modellen.

Også Domrin (2003) forstår forholdet mellom staten og det sivile samfunnet i Russland ut fra den statssentrerte modellen. Han diskuterer forholdet dem imellom ved å ta for seg den juridiske siden. Han viser hvordan det sivile samfunnet er blitt institusjonalisert i det russiske lovverket uten at det finnes noen klar definisjon av begrepet i russisk lov (ibid.:199). I Vesten er det vanlig å se på staten og det sivile samfunnet som atskilte fra hverandre. I Russland, derimot, er det en tendens til at

Russian scholars and policymakers tend to interpret the 'law-governed state' as a political manifestation (*ipostas'*) of 'civil society.' Rule of law is unquestionably a key element in sustaining the development of civil society, but a law-governed state is viewed not as if it is separated from civil society, but as a reality, which is based on the latter. Russian scholars understand the relationship between the law-governed state and civil society to be one of form and substance, as a balanced, mutually restricted collaboration. Civil society is interpreted not as diminishing the law-governed state, but rather complementing and completing it. (Domrin 2003:201)

Mens rettsstaten ofte forstås som det å tilrettelegge for det sivile samfunnet, for eksempel i form av et lovverk, har det altså en noe utvidet betydning i Russland. Et slikt syn på rettsstaten og det sivile samfunnet kan forklare russiske myndigheters tilnærming til det sivile samfunnet. Det sivile samfunnet er et komplement til staten, og ikke som noe som begrenser dens makt. Gjennom et velutviklet lovverk setter myndighetene rammene og tilrettelegger for det sivile samfunnet slik at det kan virkeliggjøre *statens* politikk. Sett i lys av dette bør Putins (21.11.01) uttalelser om partnerskap, dialog og produktivt samarbeid forstås som et partnerskap der myndighetene leder an og artikulerer målene mens det sivile samfunnet iverksetter dem. Påvirkningsforholdet går ovenfra og ned, fra stat til sivilt samfunn.

Weigle (2002) argumenterer for at en "strong state-strong society" modell gagnar både staten og det sivile samfunnet i Russland. Modellen kan ses på som en videreføring av russisk samfunnsorganisering og politisk kultur, der *gosudarstvennost* har vært det grunnleggende prinsipp (ibid.). I forhold til Jeltsins tilnærming til det sivile samfunnet, som hun kaller "weak state-weak society," er denne "sterk stat – sterkt samfunn"-modellen bedre tilpasset det russiske samfunnet. En effektiv og sterk stat er en betingelse for det sivile samfunnet. Derfor vil aktørene i det sivile samfunnet tjene på at staten spiller en aktiv rolle vis-à-vis den offentlige sfæren. Hun påpeker likevel at denne modellen, som vektlegger en sterk stat, bærer med seg visse farer. Statens potensiale til å "silence all criticism of its officials and to co-opt Russia's third sector towards its own ends" blir større (ibid.). Dette kan løses ved at det sivile samfunnet blir velorganisert, sterkt og fungerer som en kontrollmekanisme for statens

maktutøvelse. Når det sivile samfunnet inntar disse funksjonene vil modellen for sterk stat-sterkt samfunn fungere i Russland.

Putins regime har fått mange navn: styrt, delvis eller pseudodemokrati; hybrid, ”stealth” eller ”competitive” autoritært regimestyre. Mange har valgt å kalle det ”managed pluralism.” Kjernen i denne modellen er forsøket på å fremme og legge bånd på mangfoldet på samme tid (Balzer 2003:197). De russiske elitene prøver ikke å eliminere pluralismen i samfunnet men å kontrollere den: “The leadership in a managed pluralist regime is sophisticated enough to realize that stifling all independent expression and political diversity is neither possible nor desirable” (ibid.:191). En viss grad av mangfold er nødvendig og det ser mer demokratisk ut. Balzer viser hvordan ”managed pluralisme” har ført til økt kontroll over media, arbeidsforeninger, politiske partier, religion og frivillige organisasjoner. Mekanismene for å kontrollere mangfoldet skjer ved at regimet på den ene siden oppmuntrer til eller selv danner organisasjoner, arbeidsforeninger og lignende. På den andre siden kan regimet gjennom selektiv bruk av loven og ved å vedta nye lover innskrenke spillerommet til andre aktører. En tilnærming basert på både tilrettelegging og innskrenking viser den selvmotsigende karakteren i begrepet ”managed pluralism,” og det er beskrivende for hvordan russiske myndigheter prøver å organisere det sivile samfunnet.

Felles for de ulike modellene for sivilt samfunn i Russland som jeg har presentert, er at de på en eller annen måte viser hvordan og hvorfor russiske myndigheter har en særegen tilnærming til det sivile samfunnet, atskilt fra den vestlige. At staten har en overordnet stilling overfor det sivile samfunnet legitimeres med utgangspunkt i historiske erfaringer, kultur og mentalitet. Dette betyr likevel ikke at artikkelforfatterne ukritisk forsvarer og ønsker et sivilt samfunn som er kontrollert og organisert av staten. De viser i stedet hvordan russiske myndigheter ikke legger til rette for et sivilt samfunn lignende det i Vesten. Så lenge myndighetene ikke tillater et sivilt samfunn som fungerer som en motbalanse til staten og i en autonom offentlig sfære, vil det ikke videreutvikle seg i den retningen. Staten legger premissene som aktørene i det sivile samfunnet må forholde seg til, og statens evne til å utøve kontroll er det sentrale. Det er innenfor denne rammen at fremveksten av et sivilt samfunn generelt og organiseringen av organisasjoner spesielt i Russland må forstås.

5.5.2 Interesseartikulering ovenfra og ned

De ulike modellene for forholdet mellom staten og det sivile samfunnet viser at Russland har en russisk versjon av den vestlige, tradisjonelle modellen. Forståelsen av det russisk sivile samfunnet som de forskjellige artikkelforfatterne fremmer stemmer overens med Putins egne uttalelser som jeg refererte til innledningsvis i kapitlet. Staten har en sentral rolle i å utvikle og opprettholde det sivile samfunnet. Samarbeid, partnerskap og dialog ses på som nødvendig og produktivt for begge parter. Representanter for det sivile samfunnet informerer staten om utfordringer og status i samfunnet. Samtidig kan staten gjennom kontakt med den ikke-statlige sfæren fremme sin politikk i samfunnet. En lignende toveis kanal for interesseartikulering og informasjonsutveksling finnes også i vestlige samfunn og bør ikke automatisk tolkes negativt. Samarbeid er nødvendig for det sivile samfunnet. Det er imidlertid når man studerer hvordan ønsket om dialog og partnerskap gir seg utslag i praksis at man får en langt mer negativ forståelse av det. Putin og russiske myndigheter ser ut til å ha en særegen forståelse av samarbeid. Samarbeidet går i hovedsak ut på at staten fremmer sin politikk gjennom ikke-statlige organisasjoner og ikke motsatt. Samarbeidet skjer på statens premisser og påvirkningsforholdet går ovenfra og ned og i liten grad motsatt vei. Det sivile samfunnets funksjon som motvekt til statsmakta er så godt som ikke-eksisterende. Det er heller ikke snakk om utelukkende tilrettelegging i form av lover og lignende, men en aktiv inngripen i og organisering av den ikke-statlige sfæren.

Det er mulig at organiseringen av det sivile samfunnet kan tolkes som et resultat av lav tillit mellom staten og befolkningen. Ifølge Sil og Chen (2004) har den russiske staten lite legitimitet blant befolkningen. Russere har stor tillit til presidenten men svært liten tillit til institusjoner generelt (ibid.). Regimet avhenger derfor i stor grad av én persons personlige popularitet, noe som ikke kan sies å være en stabil, konsolidert form for oppslutning. Når staten ikke har legitimitet påvirker det statens relasjon til samfunnet. Uten stabil støtte må staten ha muligheten til å utøve direkte kontroll over samfunnet. Sil og Chen diskuterer hvordan dette har ført til fremveksten av "guided democracy", noe som i sin tur har negative konsekvenser for det sivile samfunnet og ikke-statlige aktører (ibid.). Det styrte demokratiet, eller suverene som det gjerne kalles, kan ses på som en slags russisk form for demokrati. Det suverene demokratiet er tilpasset russiske realiteter, noe som i praksis har betydd en endring vekk fra demokrati. En lignende logikk kan forklare tilnærmingen til det sivile samfunnet. På samme måte som Russland trenger et russisk demokrati, trenger landet et sivilt samfunn som er basert på særegenheter ved det russiske samfunnet.

Det kan være nyttig å prøve å se forståelsen av og tilnærmingen til det sivile samfunnet og dets forhold til staten i Russland fra et russisk ståsted. Med tanke på hvor vanskelig det var å utvikle og konsolidere det sivile samfunnet på 1990-tallet kan det kanskje, sett fra de russiske ikke-statlige organisasjonenes ståsted, være positivt at staten aktivt hjelper og støtter dem. At statlig intervensjon i den offentlige sfæren ofte ønskes velkommen av russere selv underbygges av mange spørreundersøkelser (se for eksempel Sil og Chen 2004).

5.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist hvordan forholdet mellom staten og det sivile samfunnet i Russland har endret seg under Putins styre. Myndighetene har effektivt greid å eliminere muligheten for en fargerevolusjon gjennom en aktiv organisering av den ikke-statlige sfæren. Denne organiseringen har skjedd i form av danning og sentralisering av tilsynelatende ikke-statlige organisasjoner. De statlig initierte ikke-statlige organisasjonene, de såkalte GONGO'ene, ser ut til å spille en viktig rolle både når det gjelder å hindre en eventuell fargerevolusjon og i å sikre oppslutning om regimet og dets politikk. I neste kapittel vil jeg illustrere hvordan en slik GONGO fungerer.

Jeg har argumentert for at det sivile samfunnet i Russland kanskje bør ses på som en russisk versjon av den vestlige modellen for sivilt samfunn. Den spenningen som ofte finnes mellom staten og det sivile samfunnet er fraværende i Russland. I den russiske versjonen inntar staten en større rolle, og samarbeid og partnerskap er viktigere enn motvekt og interesseartikulering nedenfra. Kanskje bør man ha dette i minne når man leser neste kapittel om organiseringen av *Nasji*. Det som ser negativt ut sett fra et vestlig ståsted, kan fremstå langt mer positivt blant russere. Statlig organisering kan være et virkningsfullt middel til mobilisering i Russland og ikke utelukkende en kontrollmekanisme.

KAPITTEL 6. NASJI: ET EKSEMPEL PÅ KREML'S ORGANISERING

ТЫ хочешь реализовать свой проект?
хочешь изменить мир вокруг себя?
хочешь повлиять на будущее своей страны?
хочешь, чтобы мир тебя запомнил?
ищешь свое место в жизни?

У тебя есть шанс изменить свою жизнь, повлиять на мировую политику, стать новой интеллектуальной элитой.
НАШИ люди уже в Общественной палате, политических госструктурах, в крупнейших российских компаниях (...).

Войди в нашу команду.

DU ønsker å realisere ditt prosjekt?
ønsker å endre verden rundt deg?
ønsker å påvirke ditt lands fremtid?
ønsker at verden skal huske deg?
søker din plass i livet?

Du har sjansen til å endre ditt liv, påvirke verdenspolitikken, bli den nye intellektuelle eliten.
VÅRE folk er allerede i Samfunnskammeret, statlige politiske strukturer, i de største russiske firmaer (...).

Bli med på laget vårt.

Utdrag fra *Nasjis* hjemmeside

Nasji er ifølge dem selv en demokratisk, antifascistisk ungdomsbevegelse. Bevegelsens massedemonstrasjoner har fått stor mediedekning og den har greid å samle ti tusener av ungdommer til sine gatearrangementer. *Nasji* kom for alvor i russiske medias søkelys våren 2007 da aktivistene demonstrerte mot flyttingen av Bronsesoldaten, et minnesmerke fra andre verdenskrig i Tallinn. Estlands ambassadør i Moskva, Marina Kaljurand, ble beskyldt for å være fascist, og aktivistene hadde en seks dager lang demonstrasjon utenfor den estiske ambassaden i Moskva. Politiet grep ikke inn overfor aktivistene, heller ikke da de brøt med Wienkonvensjonens prinsipp om diplomatisk immunitet.

I kjølvannet av dette oppsto min interesse for *Nasji*. Jeg tilbrakte selv våren 2007 i Moskva og fikk se med egne øyne hvordan bevegelsens aktivister oppførte seg i det offentlige rom. I tillegg fulgte jeg russiske avisers og TV-kanalers dekning av bevegelsens aktiviteter fra dag til dag. Oppmerksomheten rundt bevegelsen gjorde meg interessert i fenomenet *Nasji*.

I dette kapitlet vil jeg først presentere bevegelsen, dens oppbygning, arbeidsmetoder og ideologiske orientering. Jeg vil gjennomgående knytte dette til presidenten og presidentadministrasjonen, og således vise at bevegelsen er organisert fra myndighetenes side. Forbindelsen til myndighetene finner man både på det ideologiske og finansielle plan. Jeg vil

diskutere årsakene til at Kreml bruker energi på *Nasji*, der tanken om bevegelsen som en gateressurs og et instrument mot en eventuell fargerevolusjon er sentral. Jeg vil også diskutere i hvilken grad bevegelsen er et uttrykk for reell politisk interesse blant ungdommene, eller om de anser den som et nyttig redskap, for eksempel utdanningsmessig.

Kapitlet bygger på skriftlige kilder så vel som intervjuer og observasjon. Leseren henvises til kapittel 2 for en diskusjon rundt utfordringer knyttet til intervju og observasjon. Både Aleksej Mukhin ved Senter for politisk informasjon, Tatjana Stanovaja ved Senter for politisk teknologi og Aleksej Sidorenko ved Karnegiesenteret er russiske spesialister som forsker på ungdomspolitikken generelt og *Nasji* spesielt. Tyske Jens Siegert ved Heinrich-Böll Stiftung har også forsket på russiske ungdomsorganisasjoner. I tidsrommet 6. til 11. november 2007 var jeg til stede på følgende aksjoner som *Nasji* arrangerte i Moskva:

- ”Соревнования по городскому ориентированию” (Konkurransen i byorientering), Bolotnajaplassen, fredag 9. november kl. 13
- ”’Топ–10’ мифов о донорстве” (Topp 10 myter om blodgivning), Nye Pusjkinplassen, lørdag 10. november kl. 14
- ”’Газель’ молока за вредность” (Melk for hardt arbeid¹⁰), Pusjkinplassen, lørdag 10. november kl. 14.30
- ”Берегу голос для Путина” (Jeg gjemmer stemmen til Putin), Taras Sjevtsjenkogata, lørdag 10. november kl. 16

Under og etter aksjonene tok jeg kontakt med aktivistene, og jeg pratet med til sammen rundt 15 ungdommer. På bakgrunn av et så lite antall kan man vanskelig trekke noen generelle konklusjoner om aktivistene, men det inntrykket som de ga viser likevel at de har ulike holdninger til bevegelsen og ulik motivasjon for å delta. Også et lite utvalg kan bidra til å avdekke mangfold. I tillegg har jeg intervjuet Jevgenij Ivanov, som har en ledende stilling i *Nasji*, samt Dmitrij Karpov som tidligere var aktiv i bevegelsen.

¹⁰ Uttrykket er vanskelig å oversette til norsk. Det stammer fra Eduard Uspenskijs historie *Troje iz Prostokvasjno*, der postmannen blir tilbudt melk, både på grunn av det harde arbeidet han utfører, og fordi han er sur. *Vrednost* har derfor to mulige betydninger: dårlig oppførsel og hardt/helseskadelig arbeid. I dette tilfellet tror jeg sistnevnte betydning er den riktige. *Gazel moloka* betyr egentlig en liten melkebil. Under aksjonen delte aktivistene ut melk til politiet fra biler av merket *Gazel*, for å gjøre ære på politiet. Dette i forbindelse med *Den Militsii* (Politiets dag) 10. november.

6.1 Fakta om *Nasji*: oppbygning og struktur

Nasji, som betyr ”våre,” er en antifascistisk, demokratisk ungdomsbevegelse. Bevegelsen oppsto da dens forgjenger *Idusjtsjie vmeste*, ”Vi som går sammen,” ble oppløst. *Idusjtsjie vmeste* ble dannet i 2000, og kan ifølge Aleksej Mukhin (07.11.07) ses på som et pilotprosjekt fra presidentadministrasjonens side. Vladislav Surkov, som ofte omtales som presidentadministrasjonens viktigste ideolog, regnes som bevegelsens opphavsmann og initiativtaker fra myndighetenes side. Verken Mukhin (07.11.07) eller Stanovaja (07.11.07) mente at *Idusjtsjie vmeste* og *Nasji* skiller seg fra hverandre på det ideologiske plan. Begge kan ses på som et instrument for å skaffe oppslutning om Putin blant den oppvoksende generasjonen. På ett plan kan likevel *Nasji* sies å ha en annen og mer konkret oppgave enn *Idusjtsjie vmeste*: å hindre en fargerevolusjon i Russland (Stanovaja 07.11.07). Grunnleggelsen av bevegelsen bare 2 måneder etter oransjerevolusjonen i Ukraina kan være en indikasjon på det.

Idusjtsjie vmeste var ment som en støttebevegelse til Putin, men dette kom helt i skyggen av bevegelsens mer eller mindre skandalepregede aksjoner. Bevegelsen ble stadig mindre populær, og tilslutt så Kreml seg sannsynligvis ikke tjent med å være assosiert med bevegelsen (Ivanov 23.02.05). Jens Siegert (08.11.07) nevner en episode der aktivistene bygde et stort toalett av pappmasjé på Teaterplassen i Moskva, som de fylte med vann. Opp i toalettet hev de bøker av flere såkalte ”urussiske” forfattere, deriblant Viktor Pelevin og Vladimir Sorokin. Ingunn Lunde, professor i russisk, skriver i en kommentar i Morgenbladet at Sorokin har et kritisk blikk på samtiden, og spesielt på den nåværende eliten og sikkerhetstjenesten (Lunde 2008). Både *Idusjtsjie vmeste* og dens etterfølger har en tendens til å angripe alle som ikke mener det samme som dem selv. Beskyldninger om å være urussisk og upatriotisk er typisk også for *Nasji*.

I februar 2005 ble *Nasji* grunnlagt. Lederen ble 35-årige Vasilij Jakemenko, som også hadde vært leder for *Idusjtsjie vmeste*. *Nasji* er en bevegelse og ikke en organisasjon, og det finnes ifølge Jevgenij Ivanov (07.11.07) ingen eksakt oversikt over antall aktivister, ettersom medlemskap ikke er noe offisielt. Aktivistene betaler ikke medlemskapsavgift og kan komme og gå som de ønsker. Bevegelsen beskrives kanskje best som ett nettverk med en kjerne av aktivister som kan mobilisere et større antall aktivister når det er nødvendig. Ivanov fortalte at *Nasji* har 50 avdelinger i Russland, fra Kaliningrad i vest til Krasnojarsk i øst. Han mente at på landsbasis er det rundt 8000 aktivister som arbeider aktivt i bevegelsen til daglig, mens

antall aktivister som deltar jevnlig på *Nasjis* arrangementer er rundt 200 000. Antall aktivister i Moskvaregionen er rundt 50 000. Gjennomsnittsalderen er rundt 19-20 år, og det er hovedsakelig studenter som deltar (Ivanov 07.11.07). Man kan imidlertid stille spørsmålstegn ved hva Ivanov legger i det å arbeide aktivt. 8000 aktive ungdommer er et svært høyt tall. Regner han enkle handlinger som det å skrive en mail til *Nasji* som aktiv deltakelse vil selvsagt tallet bli høyt.

Bevegelsen er hierarkisk bygd opp. Øverst er *Nasjis* leder på nasjonalt nivå, som frem til desember 2007 var Vasilij Jakemeko. Det har hersket uklarhet om hvem som blir leder etter hans avgang, og i flere avisintervjuer har *Nasjis* ledende aktivister hevdet at bevegelsen har et kollektivt lederskap, bestående av 5-6 personer (se for eksempel Kommersant Vlast 27.08.07). Ivanov (07.11.07) forklarte at det for tiden (november 2007) pågikk en endring i lederskapet, og at Jakemenko fremdeles delvis ledet *Nasji*. At Jakemenko både opptrådte som leder for *Nasji* og samtidig var begynt som leder for den nyopprettende statlige komiteen for ungdomssaker (se kapittel 5.3.2), viser noe av den forbindelsen *Nasji* har til myndighetene. Under *Nasjis* kongress i desember 2007 trakk Jakemenko seg som leder. Både før og etter dette omtales den 26 år gamle juristen Nikita Borovikov som bevegelsens leder (Der Spiegel 02.11.07). Under lederen finner man lederne for de forskjellige undergruppene, for eksempel gruppen for antifascisme eller blodgiving. Hver avdeling, det vil si forgreninger i byer og tettsteder, har sine ledere. Ifølge Ivanov (07.11.07) har *Nasji* på landsbasis til sammen har rundt 500 ledere på høyt nivå. Disse lederne kalles kommissærer. Nederst i hierarkiet er aktivistene og de gjør bevegelsen til en massebevegelse.

For å bli aktivist kan man enten registrere seg på bevegelsens internettside eller oppsøke et av deres kontorer. Jeg har imidlertid selv prøvd førstnevnte metode uten stort hell. Etter å ha registrert meg på deres internettside med et russisk navn og telefonnummer, hadde jeg etter tre måneder fremdeles ikke blitt kontaktet. Ettersom *Nasji* er et nettverk uten offisielt medlemskap, kan man tenke seg til at for å bli aktivist kan man rett og slett bare dukke opp på et av deres arrangementer eller møter. Ifølge Ivanov er aktivistenes deltakelse avhengig av eget initiativ og engasjement. Man kan forslå egne prosjekter og motta støtte til disse. De mest initiativrike og engasjerte aktivistene kan avansere til å bli kommissærer. Disse gjennomgår en høytidelig seremoni på et hemmelig sted utenfor Moskva (Ivanov 07.11.07). Ivanov ville ikke gi noen nærmere opplysninger om seremonien, og Dmitrij Karpov (07.11.07) hevdet at det er ingen som vet hva den går ut på før man selv blir utnevnt til kommissær.

Nasji er bygd opp av undergrupper som har hvert sitt arbeidsfelt. Deltakerne velger selv hvilken gruppe de vil delta i. Ivanov ramset opp disse undergruppene som de viktigste: patriotisme, antifascisme, informasjonsarbeid, analyse, rettighetsarbeid og ideologi. Ifølge *Nasjis* hjemmeside er det til sammen 22 undergrupper, som i tillegg til de allerede nevnte, arbeider med blant annet utdanning, ortodoksi, militæret samt å fremme forståelse mellom etniske grupper i Russland. Undergruppene arrangerer selv aksjoner og møter og bestemmer hva de skal gjøre. Bevegelsen kan sies å være svært aktiv, og de mange arrangementene viser at den er handlingsorientert. I løpet av helgen 9. til 11. november 2007 hadde *Nasji* hele 4 utendørs aksjoner bare i Moskva, men den store aktiviteten da må sannsynligvis ses i forbindelse med parlamentsvalget som nærmet seg. Det ser ikke ut til at bevegelsen har problemer med å få tillatelse til å aksjonere i det offentlige rom. Aksjonene som jeg selv observerte var godt beskyttet av politi, og ved den ene aksjonen på Pusjkinplassen var også *OMON*, spesialpolitiet, til stede. Både politiets oppførsel og tillatelser til å aksjonere hyppig og på sentrale steder kan tolkes som tegn på bevegelsens nære bånd til Kreml.

6.2 *Nasjis* ideologi og program

På *Nasjis* hjemmeside ligger bevegelsens manifest som redegjør for dens hovedmål. Disse er kort summert Russlands suverenitet og territorielle integritet, modernisering, frihet og utvikling. Hva som ligger i disse begrepene blir forklart i en annen versjon av manifestet, "Манифест молодёжного движения 'НАШИ' с комментариями" (Ungdomsbevegelsen '*NASJIs*' manifest med kommentarer). Her finner man en utfyllende beskrivelse og forklaring av de sentrale temaene. I det påfølgende vil jeg ta utgangspunkt i manifestet med utfyllende kommentarer. Fordi det er én sammenhengende tekst uten sideinndeling, er det ikke oppgitt sidetall ved referanser, men manifestet kan leses på *Nasjis* hjemmeside, www.nashi.su. I tillegg refererer jeg til opplysninger som Ivanov ga meg under vårt møte.

Manifestet fokuserer på Russlands naturlige posisjon som leder på verdensarenaen. For å innta denne posisjonen må Russland bli sterkere, moderne, mer konkurransedyktig og virke tiltrekkende både kulturelt, moralsk, økonomisk og utdanningsmessig. Russlands egenart skal virke som et trekkplaster på andre folk, og derfor må utviklingen ta utgangspunkt i landets tradisjoner og kultur. Hvis Russland ikke blir sterkt og tiltrekkende vil landet aldri innta lederposisjonen, noe som ifølge Ivanov vil få alvorlige konsekvenser: "Hvis vi ikke formulerer vårt eget og blir leder vil vi slutte å eksistere" (Ivanov 07.11.07).

I manifestet skrives det mye om behovet for modernisering. Hva som ligger i begrepet er imidlertid uklart, og det fremstår som en vag ide. På spørsmål om han kunne forklare hva moderniseringsprosessen gikk ut på, svarte Ivanov at fremveksten av en effektiv nasjonal elite var første steg på veien til et modernisert Russland (ibid.). Han mente at den nåværende eliten ikke er nasjonalt innstilt, og at en rekke politikere og byråkrater er mer opptatte av egen berikelse enn å arbeide for det som er landets beste. I dag er det en reell fare for at eliten som styrte på 1990-tallet kan komme til makten igjen og endre Putins politiske kurs. Derfor er det nødvendig at Russland får nye ledere inn i statsapparatet: patrioter, naturlige lederskikkelser og kyndige spesialister (ibid.). Ivanov mente at *Nasjis* aktivister kom til å bli de kommende lederne og byråkratene. Om dette er en reell mulighet vil jeg komme nærmere inn på senere.

Nødvendigheten av å hindre utenlandsk innflytelse og heller videreutvikle Russland i overensstemmelse med egne tradisjoner preger manifestet. Innføringen av vestlige ideer i Russland ses på som en trussel for Russlands utvikling og selvstendighet. Argumentasjonen trekkes fra Peters den førstes vestvending til 1990-tallets implementering av vestlige institusjoner. Selv om *Nasji* ikke er prinsipielt imot globalisering og demokrati, har de egne oppfatninger om hvordan disse bør tilpasses det russiske samfunnet. Kun ved å ta utgangspunkt i egen kultur og tradisjoner og ved å bestemme vilkårene selv kan Russland utvikle seg til å bli en sterk stat. Denne argumentasjonen gjenspeiler i stor grad myndighetenes retorikk, som jeg omtalte i forrige kapittel. I manifestet med kommentarer gjengis et utdrag fra Putins tale ”Россия на рубеже тысячелетий” (Russland ved årtusenskiftet) som en støtte om sin argumentasjon. I talen fremhevet han hvordan Russlands modernisering kun kan skje på egne premisser, og ikke ved overføring av abstrakte modeller fra utenlandske lærebøker (Manifest Molodjozjnogo). Denne holdningen viser seg også i *Nasjis* syn på demokrati. Russlands suverene demokrati må utvikle seg uten noen form for påvirkning utenfra. Kun da vil Russland bli en sterk stat på den internasjonale arena, og ikke ende opp med styring utenfra slik som i Ukraina og Georgia.

Nasji er tilhengere av det sivile samfunnet, som de mener er avgjørende for Russlands moderniseringsprosess. I manifestet står det at aktivistene skal gå foran som et godt eksempel og inspirere andre til aktiv deltakelse i samfunnet. En av metodene for å skape et fungerende sivilisert samfunn er ”каждодневная работа с органами государственной власти” (daglig arbeid med de statlige myndighetsorganene) (Manifest). Ifølge Ivanov må staten og det sivile

samfunnet samarbeide og løse problemer i fellesskap. I stedet for at det sivile samfunnet kjemper mot staten bør det organiseres slik at det arbeider sammen med staten for et bedre samfunn. Han mente at Vestens oppfatning av det sivile samfunnet som en motvekt til staten er feil fordi det sivile samfunnet da kan utgjøre en trussel mot staten (Ivanov 07.11.07). Disse holdningene avspeiler Putins syn på det sivile samfunnet, som han uttrykte blant annet i sin tale til Det sivile forumet i 2001 (Putin 21.11.01, se også kapittel 5.1). I praksis kan *Nasji* sies å ha nådd sitt eget og Putins mål om samarbeid, og ikke konkurranse, mellom stat og samfunn. *Nasjis* forhold til staten, basert på samarbeid snarere enn motvekt og motbalansering, bygger på et samarbeidsforhold der det sivile samfunnet har en underordnet stilling. De samarbeider, men på statens premisser. *Nasji* er ikke og ønsker ikke å være en motvekt til statens maktutøvelse. Målet er å konsolidere og forlenge statens innflytelse over det sivile samfunnet. Forståelsen av det sivile samfunnet er ikke det samme som i vestlige samfunn, men tar heller utgangspunkt i russiske tradisjoner og begrepsoppfatninger. Å se på *Nasji* som en statlig organisert ikke-statlig organisasjon (GONGO) vil være irrelevant sett fra *Nasjis* side, ettersom det sivile samfunnet ideelt sett skal samarbeide tett med staten.

Mye tyder på at manifestet er inspirert av Vladislav Surkov, som er en sentral skikkelse i presidentadministrasjonen. På *Nasjis* hjemmesider ligger flere av hans artikler, og en av kommissærene hevdet i et intervju at de ofte har møter med Surkov (Kommersant Vlast 27.08.07). Ivanov (07.11.07) bekreftet at bevegelsens kommissærer møter Surkov jevnlig. Han deltok også på deres årlige kongress 25. desember 2007. Surkov fremstår som *Nasjis* lærer, inspirator og støttespiller. Han skal ifølge Ivanov ikke ha forfattet manifestet, men han og *Nasji* har påfallende mange like tanker om Russlands utvikling, suverent demokrati og så videre. Ivanov (07.11.07) uttalte med en viss stolthet at ”Surkov ble stolt da han leste manifestet.” Uansett om Surkov forfattet manifestet eller ikke, ser det ut til å være inspirert av og sammenfalle med Surkovs holdninger.

Ett av *Nasjis* så vel som Ivanovs personlige ønske, er at Putin blir gjenvalgt som president i 2012. På spørsmål om *Nasji* støtter Putins politikk eller Putin som person, svarte Ivanov (07.11.07) at bevegelsen støtter Putins politiske kurs. Kanskje kan Ivanovs benektelse av at *Nasji* støtter Putin som person ses på som en gardering mot en eventuell personkult. Bevegelsen ønsker ikke å fremstå som en videreføring av sovjetisk praksis, der for eksempel Komsomol var kjent for sin hyllest av Lenin og Stalin. Hvis Putin endrer sin politikk, kan *Nasji* bli en opposisjonsbevegelse (ibid.). Bevegelsen er pro-Putin på grunn av hans politikk,

men den er ikke en presidenttro bevegelse. Det er imidlertid god grunn til å være skeptisk til det som Ivanov her hevder. Verken Stanovaja (07.11.07) eller Mukhin (07.11.07) mente at *Nasjis* program kan ses på som noe annet enn ren støtte til Putin. Putin som person er bevegelsens program, ingenting annet, og manifestet er kun tomme ord (Mukhin 07.11.07). I manifestet og i kommentarene til det blir det en rekke ganger referert til Putin, og flere av aksjonene fremstår utelukkende som en personlig støtte til ham. På Putins bursdag i oktober 2007 ropte flere tusen aktivister taktfast "Уважаем, поздравляем" ([vi] beundrer [deg], gratulerer) under en aksjon i Moskva. For *Nasji* er Putin redningsmannen som reddet Russland fra "de andre", fra vestlig innflytelse og fra fascistene (Schmid 2005:14). *Nasji* dyrker ikke bare hans politikk, men også hans personlige egenskaper. Det er ikke uten grunn at *Nasji* ofte omtales som *Putin-Jugend* og *Putksomol*.

6.3 En retorikk inspirert av Kreml

I forrige kapittel argumenterte jeg for at Kremles retorikk bidrar til å fremme et bilde av at Russland er omringet av fiender. Dette fokuset på fiender utgjør også en sentral del av *Nasjis* retorikk. For *Nasjis* aktivister finnes det en rekke fiender, der fellestrekket kan sies å være deres innflytelse utenfra. USA, russiske liberale og elitene som styrte på 1990-tallet fremstår som hovedfiendene ettersom de prøver å bringe vestlige ideer og innflytelse inn i det russiske samfunnet. Både i manifestet og intervjuet med Ivanov er Russlands fiender et tilbakevendende tema. Ett av spørsmålene som kommende kommissærer må svare på i utvelgelsesprosessen er "Почему Вы против Америки?" (Hvorfor er du imot Amerika?) (The Putin Generation part ½ 09.08.07) I mars 2007 arrangerte bevegelsen en aksjon i Moskva kalt "Связной президента" (Forbindelsesledd [eg. kontaktmann] til presidenten) der aktivistene delte ut brosjyrer med svært antivestlig, hovedsakelig antiamerikansk, budskap. Brosjyren inneholdt en rekke mer eller mindre retoriske spørsmål, blant annet om USAs politikk overfor Russland. Spørsmålene lød blant annet som følgende: "Mener du at Vesten, fremfor alt USA, fører en fiendtlig eller vennligsinnet politikk overfor Russland?" og "I dag fremstår USA som et grådige rovdyr som krever mer og mer føde, det vil si energiresurser [...]. Tror du at USA vil forkaste planene om å erobre våre ressurser?"¹¹ En retorikk der man beskylder USA og Vesten for å være ute etter Russland er ikke ulikt mye av tankegangen som russiske politikere fremmer.

¹¹ Jeg har ikke selv den aktuelle brosjyren, men den er avbildet i papirutgaven til *Nezavisimaja Gazeta* 26.03.07.

Etter *Nasjis* oppfatning utgjør fascismen den største trusselen for Russland i dag. Også her ser bevegelsen ut til å være påvirket av Kremles retorikk. For *Nasjis* aktivister fremstår imidlertid fascisme som et langt videre begrep enn hva det vanligvis gjør. Mukhin forklarte *Nasjis* bruk av fascisme ved å skille mellom *sistemnaja* og *nesistemnaja* opposisjon. Opposisjonen innenfor systemet er partier som Kommunistpartiet, Zjirinovskijs LDPR og Jabloko, mens opposisjonen utenfor systemet er for eksempel Et annet Russland og nasjonalbolsjevikene. *Nasji* anser all opposisjon utenfor systemet for fascister (Mukhin 07.11.07). Stanovaja (07.11.07) mente derimot at *Nasji* anser alle radikale og all opposisjon for fascister. En rekke liberale politikere, blant annet *Jablokos* Ilja Jasjin, har flere ganger blitt beskyldt for å være fascister. At liberale politikere fra *Jabloko* stemples som fascister sier noe om hvor vidt bevegelsen tolker fascismebegrepet. *Nasji* skriver i sitt manifest at ”det har i våre øyne oppstått et unaturlig forbund mellom liberale og fascister, vestvendte og ultranasjonalister”, som forenes av hat til Putin (Manifest Molodjozjnogo). De skriver imidlertid at liberale politikere som Garri Kasparov ”sannsynligvis” ikke kan regnes som fascister selv, men at de støtter og forsværer fascismen.¹² Generelt danner det seg et bilde av at ifølge *Nasjis* retorikk er all motstand mot Putin og det sittende regimet synonymt med fascisme.

Fascisme blir også brukt som et synonym på utenlandsk, hovedsakelig vestlig tenkning og innflytelse. Disse ideene ifølge *Nasji* har sine forkjempere blant russiske politikere, spesielt 90-tallets elite. Bruken av fascismebegrepet ser ut til å være inspirert av myndighetenes retorikk, og *Nasji* anvender samme metode som Kreml: de spiller på noe som eksisterer i befolkningens bevissthet og vinner oppslutning ved å snakke om kampen mot fascismen, som enda ikke er vunnet. Fascismen fremstår som en stadig tilbakevendende trussel (Siegert 08.11.07). Ulrich Schmid vier mye oppmerksomhet til bruken av fascismebegrepet i sin artikkel ”Naši – Die Putin-Jugend” (2005). Han skriver blant annet at ”hele *Nasjis* retorikk er militarisert” og at fascismebegrepet er en del av *Nasjis* uttenkte PR-strategi (Scmid 2005: hhv. s.11 og s.14). Bruken av fascisme har imidlertid slått tilbake på bevegelsen, ettersom de har blitt beskyldt for å bruke halvfascistiske metoder selv. På folkemunne omtales de gjerne som ”нашисты” (*nasjister*), med en klar referanse til fascister (Sidorenko 09.11.07).

¹² Som leder av *Objedinjonnyj Grazjdanskij Front* har Garri Kasparov en rekke ganger blitt angrepet verbalt av *Nasji*. I forbindelse med parlamentsvalget i desember 2007 delte aktivistene ut flygeblader der de beskyldte Kasparov for å være amerikansk statsborger og omtalte han som en tyv og en forræder. Kasparov anmeldte *Nasji*, men tapte – ikke uventet – saken. Se *Kommersant* 19.02.08.

Et eksempel på hvordan *Nasjis* fokus på fascisme og deres militariserede retorikk kan ta form i praksis, er bevegelsens reaksjoner på flyttingen av et minnesmerke i Tallinn i april 2007. Statuen, kalt Bronsesoldaten, og levninger etter falne soldater skulle flyttes ut av sentrum og til en krigskirkegård etter et vedtak i den estiske nasjonalforsamlingen. Flere av *Nasjis* aktivister var deltakende i opprøret i Tallinn, og noen av dem ble tilslutt deportert ut av landet. I Moskva opprettet bevegelsen en teltleir utenfor Estlands ambassade. Også aktivister fra *Molodaja Gvardija*, *Rossija Molodaja* og *Mestnye* deltok. *Nasji*, som jo er en antifascistisk bevegelse ifølge dem selv, var raskt ute med å stemple Estland og ambassadør Marina Kaljurand som fascist. I seks døgn holdt aktivistene til utenfor ambassaden og hindret inn- og utkjøring av ambassadens biler. Demonstrantene proklamerte at de ikke ville avslutte demonstrasjonen før Bronsesoldaten ble flyttet tilbake til sentrum av Tallinn. Da Kaljurand midlertidig forlot Moskva avsluttet de likevel demonstrasjonen, og hennes avreise ble sett på som en seier for *Nasji* blant aktivistene selv.

På spørsmål om reaksjonene overfor Estland kanskje var overdrevne og at beskyldningene om fascisme var for alvorlige, svarte Ivanov at *Nasjis* reaksjoner i forbindelse med flyttingen av Bronsesoldaten var ”mer enn adekvate” (07.11.07). Det viktigste var ikke *hva* estiske myndigheter gjorde, men *hvordan* de gjorde det. Det hele var en grov fornærmelse, og Ivanov krevde en unnskyldning fra estiske myndigheter. Han mente at diplomatiske og demokratiske regler ikke var viktige i denne sammenhengen: hvis ens forfedre ligger gravlagt vil man ikke vente på rettens kjennelse, man vil handle. Brenning av det estiske flagget, knusing av vindusruter i ambassaden og opprøret i Tallinn kunne rettfærdiggjøres (ibid.). Han innrømmet at ambassadør Kaljurand sannsynligvis ikke var fascist, men at det var nødvendig å kalle henne det for å tiltrekke vestlige medier, noe som de jo lyktes med. Selv om *Nasji* selv hevder at de er tilhengere av demokrati ser de i dette tilfellet ikke ut til å bry seg nevneverdig om demokratiske spilleregler og prosedyrer. At de blander seg inn i et annet lands indre anliggende er heller ikke relevant. Når Russland er krenket er tydeligvis alle metoder legitime for *Nasji*.

En interessant observasjon under intervjuet var hvordan Ivanov reagerte da jeg stilte spørsmål som kan ha blitt oppfattet som kritikk, blant annet om aksjonen mot Estland. Han spurte hvor jeg hadde informasjonen fra, og jeg svarte at jeg leste russiske aviser, hovedsakelig *gazeta.ru*, som jeg anså som en pålitelig kilde. En noe oppgitt Ivanov mente at visse massemedier, deriblant *gazeta.ru* og *Ekho Moskvy*, var anti-*Nasji* og anti-Putin. De var støttet av Boris

Berezovskij og spredde feilaktig informasjon om bevegelsen. Det var tydelig at han anså meg som en representant for Vesten, og at jeg, i likhet med andre utlendinger, hadde blitt utsatt for medias forvrengning av virkeligheten.

I etterkant har *Nasjis* aksjoner overfor Estland fått konsekvenser. Flere aktivister nektes nå visum til Schengenlandene. Dette har i sin tur ført til nye demonstrasjoner, denne gang utenfor EU-kommisjonens hovedkvarter i Moskva. Fra russisk hold har sanksjonene vært fraværende. At *Nasjis* demonstrasjoner mot Estland ikke ble slått ned på av russiske myndigheter kan tolkes som en indirekte støtte til bevegelsen. Myndighetene gjorde ingenting for å hindre aktivistene, heller ikke da de brøt med prinsippene nedfelt i Wienkonvensjonen om diplomatisk immunitet. Beleiringen av ambassaden og det at ambassadøren ble hindret i å forlate stedet har likhetstrekk med hendelsene i Iran i tidsrommet 1979 til 1981, da ansatte ved den amerikanske ambassaden ble holdt innesperret i 444 dager. Vestens fordømmelse av *Nasjis* oppførsel kan ses i tråd med dette. Også ved tidligere anledninger har aktivistene blokkert for og kommet med verbale angrep på diplomater i Moskva, deriblant den britiske og den svenske ambassadøren. Angrepet på den britiske ambassadøren Anthony Brenton begynte etter at han hadde vært til stede på et arrangement der flere fremtredende opposisjonelle deltok, noe som tolkes i tråd med *Nasjis* tankegang som et fascistisk møte. Etter måneder med sjikanering ba tilslutt utenriksminister Sergej Lavrov aktivistene om å tone ned kritikken. Overdrevne reaksjoner er derfor noe som er karakteristisk for bevegelsen. I tillegg var *Nasjis* demonstrasjon utenfor den estiske ambassaden ikke blitt godkjent av byens myndigheter, men aktivistene ble likevel ikke jaget vekk. Det er ikke vanskelig å se for seg at lignende demonstrasjoner fra opposisjonens side ville ha blitt slått hardt ned på. Det finnes det også en rekke eksempler på.

Bevegelsens navn *Nasji*, som betyr "våre," sier noe om dens verdenssyn og holdninger til det fremmede (Siegert 08.11.07). De som ikke er "våre," er "deres," "de andres." De som ikke støtter oss, støtter "de andre." Og "de andre" er alle som mener noe annet, det være seg liberale, opposisjonen, folk som er positivt innstilt til vestlig innflytelse, eller retttere sagt fascistere. Navnet i seg selv er ekskluderende og skaper et svart-hvittbilde der den gjennomgående tanken er at enten er du venn eller fiende. Selve ordet "våre," brukt for eksempel i "у нас" som en motsetning til "у вас" (hos oss versus hos dere) ser ut til å ha en sterkere valør i russisk enn i norsk og engelsk. Som utlending i Russland kan man ofte høre uttrykk som "она не наша" (hun er ikke vår), i betydningen at en person ikke er russisk, hun

er noe annet. Skillet mellom dem og oss opprettholdes på denne måten gjennom språket og bevegelsens navn.

I en samtale med Bård Ivar Svendsen, ambassaderåd ved Den norske ambassaden i Moskva, fortalte han hvordan han selv hadde blitt konfrontert med uttrykket ”те, кто не за нас, против нас” (de som ikke er for oss, er imot oss) i møte med aktivistene. Uttrykket er karakteristisk for *Nasjis* holdninger. På seiersdagen 9. mai 2007 var han til stede på Den røde plass i forbindelse med en konsert på kvelden. Det er kun spesielt inviterte som får invitasjon, for eksempel ambassadører og veteraner, men Svendsen mente at rundt to tredjedeler av de tilstedeværende var *Nasji*-ungdommer. Alle var ikledd samme røde t-skjorte og aktivistene var derfor lette å skille ut fra resten av publikumet. Da han ikke ville ta imot flygebladene de delte ut ble han møtt med fiendtlige blikk, og han opplevde det hele som ubehagelig fordi aktivistene greide å skape en stemning som var basert på ”oss” mot ”de andre” (Svendsen 09.11.07).

Samtidig som navnet kan virke ekskluderende, kan det også tolkes inkluderende. Et navn som betyr ”våre” kan brukes på flere måter. For eksempel bruker *Nasji* uttrykket ”наша победа” (vår seier) i sine aksjoner i forbindelse med 9. mai. Dette skaper en nærhet til seieren i 1945, som om aktivistene selv tok del i hendelsene. Det kan virke inkluderende for deltakerne og også på publikum, som kanskje selv har et bestemt forhold til andre verdenskrig.

6.4 Aktivistenes bruk av *Nasji*. Subjekt versus objekt

Flere av kildene mine bruker skillet mellom subjekt og objekt for å forklare aktivistenes motivasjon til å delta i *Nasji*. På den ene siden er det mulig å hevde at aktivistene selv og deres selvrealisering er det sentrale for deltakerne, det vil si subjektet i fokus. På den andre siden er aktivistenes bruk av *Nasji* det viktigste, altså *Nasjis* funksjon som objekt eller instrument for deltakerne.

Subjektet har en sentral plass i manifestet og i kommentarene til det. *Nasjis* aktivister har en rekke store oppgaver framfor seg: ”Russlands suksess avhenger av hver og en av oss”, ”Russlands skjebne er i våre hender” og ”vi kan skape Russland slik vi vil. Dette prosjektet [*Nasji*] kan endre hele verden til det bedre. Ikke alle får en slik sjanse i livet” (Manifest Molodjozjnogo). Innledningsvis står det i manifestet at ”enten er du leder, en som blir ledet eller et offer,” og det skinner igjennom at den som vil være leder, er en som er med i *Nasji*.

Vektleggingen av individet og "vår generasjon" er fremtredende og fremmer et slags messiansk buskap om at Russland er avhengig av "oss" og av hva "vi" gjør. Manifestet spiller på ungdommers ønske om å bety noe og utgjøre en forskjell i samfunnet, og et slikt fokus vil lett kunne appellere til unge mennesker, til deres ambisjoner og naivitet.

Schmid (2005) diskuterer hvordan *Nasjis* aksjoner setter subjektet og ikke objektet i fokus. Aktivistenes selvrealisering og bevissthet er det sentrale, ikke evnen til å nå ut til publikum eller påvirke et samfunnsforhold. Ifølge Schmid er *Nasjis* aksjoner paradoksalt nok preget av at "formidlingen av et innhold til utenforstående frafaller som hovedmål for aksjonen. I sentrum står derimot deltakerens bevissthet" (ibid.:16). Eksempelet han bruker er en aksjon der deltakerne stilte seg opp og formet årstallet 1945. Verken for deltakerne eller publikum var det mulig å se hva de skulle forestille, og det var derfor ikke noe kommunikasjon av innhold. I stedet kunne aktivistene gjennom en slik aksjon uttrykke sin subjektivitet, i dette tilfellet sine egne følelser knyttet til andre verdenskrig (ibid.:16).

Å delta i en bevegelse eller et arrangement vil alltid innebære en viss grad av personlig motivasjon: deltakeren ønsker en opplevelse eller et gode. På denne måten kan deltakelse sies å ha et element av egoisme iboende i seg (Siegert 08.11.07). Samtidig kan deltakelse være motivert av et ønske om å påvirke samfunnet rundt seg. *Nasjis* deltakere har ofte blitt beskyldt for å være motivert utelukkende av ønsket om å oppnå personlige goder, og at *Nasji* kun er et instrument på veien mot nye muligheter. Den tidligere *Nasji*-aktivisten Karpov mente at nesten alle aktivistene var med utelukkende på grunn av det *Nasji* kunne tilby dem av muligheter. *Nasji* reklamerer åpent med karrieremuligheter, kontakt med politikere og store firma og gratis konsert- og kinobilletter (Karpov 07.11.07). Selv ble han med for å få tilgang til internett. To av aktivistene fra Voronesj som jeg pratet med i Moskva 9. november sa selv at de var med kun for å dra til Moskva for første gang i sitt liv.

Gjennom sin åpenbare kontakt med myndighetene, sentrale politikere og selskaper som Gazprom bidrar *Nasji* til å skape et bilde av at de er startpunktet for en kommende karriere. På bevegelsen sommerleir i 2007 var både Vladislav Surkov fra presidentadministrasjonen, de to første visestatsministrene Sergej Ivanov og Dmitrij Medvedev samt representanter fra Gazprom til stede. *Nasjis* forbindelse med maktsentra har gitt dem et monopol som andre ungdomsorganisasjoner ikke har tilgang til. Ifølge Siegert (08.11.07) spilles det igjen på skillet mellom "de" og "oss": kommer du til oss, gjør du karriere. Kommer du ikke til oss, blir

det ingen karriere. Han mente også at fordi det russiske samfunnet er svært lagdelt og har liten grad av regional mobilitet, vil mange ungdommer se på *Nasji* som eneste mulighet til å gjøre karriere, flytte til Moskva, klatre på den sosiale stigen og så videre (ibid.). Ambassaderåd Svendsen (09.11.07) oppfattet imidlertid mange av aktivistene som vellykkede og ressurssterke ungdommer. Kanskje kan det tenkes at deltakerne har ulike motivasjon for å delta, avhengig av sosial tilhørighet. Muligheten for sosial og yrkesmessig suksess blir også omtalt i kommentarene til manifestet: ”Bevegelsen *Nasji* vil [...] aktivt skyve sine medlemmer oppover alle etasjene i den sosiale trappen” (Manifest Molodjozjnogo). Også Sidorenko (09.11.07) og Mukhin (07.11.07) vektla *Nasjis* rolle som sosial stige som en viktig motivasjonsfaktor for aktivistene. Hvis *Nasji* en dag ikke lenger kan oppfylle sine proklamerte muligheter til karriere, mente Stanovaja (07.11.07) at aktivistene fort ville gå over til andre ungdomsgrupper med sterke ledere og nye muligheter.

I lys av Karpovs utsagn (07.11.07) om at deltakelse kun er basert på ønsket om personlige goder oppstår spørsmålet om ingen av aktivistene er motivert av eller interessert i politikk overhodet. Karpov hevdet at ingen av deltakerne tror på ideologien. Dette skiller seg sterkt fra det inntrykket jeg fikk av Ivanov og også fra andre aktivister, og jeg tror Karpovs utsagn er overdrevet og må modifieres. Ivanov som har ansvar for *Nasjis* ideologi på føderalt nivå, var naturlig nok veldig opptatt av den ideologiske siden. Han snakket med kunnskap og engasjement om de sentrale delene av ideologien. Ivanov (07.11.07) mente at ungdommer av natur er lite interessert i politikk, men at *Nasjis* ideologi var tiltrekkende på unge mennesker fordi bevegelsen kjempet for allmenne, russiske mål. Folk liker *Nasji* fordi *Nasji* tenker det samme som dem om ideologi og Russlands skjebne. *Nasji* hadde greid å koble aktivistenes egen skjebne til landets skjebne, og i dette lå *Nasjis* suksess (ibid.). Selv ble Ivanov, som nå er 25 år, interessert i politikk på 1990-tallet. Han var skuffet over samfunnsutviklingen og ville bidra til å endre samfunnet slik at han kunne være stolt av landet sitt. Da han ”fant” *Nasji* forsto han straks at de delte hans politiske syn (ibid.).

Tatt i betraktning Ivanovs stilling i *Nasji* bør nok ikke hans interesse for ideologi og politikk tolkes som representativt for bevegelsens aktivister. Etter å ha snakket litt med flere aktivister virker det som om aktivistene på den ene siden ser på *Nasji* som et instrument for egen karriere, men på den andre siden er de også enige i *Nasjis* ideologi. Noen av de jeg pratet med sa at de støttet Putin og hans politikk og at de ønsker å hindre Vestens innflytelse i Russland. Samtidig virket flere av dem negative til selve bevegelsen, og de brydde seg helt klart mest

om andre ting, for eksempel muligheten for en gratistur til Moskva. Det ideologiske og politiske aspektet ser altså ikke ut til å være motivasjonsfaktoren til alle deltakerne. Det er heller noe som deltakerne får med på kjøpet, men som de i bunn og grunn er enige i. Samtidig vil det være feil å nekte for at aktivistene kan være oppriktig interessert i politikk. Stanovaja, som har intervjuet en rekke aktivister, hevdet at *Nasji* har en rekke medlemmer som er politisk interesserte og som er ekte *Putinisty* (07.11.07) Det virker lite sannsynlig at de som virkelig arbeider aktivt og vier mye tid til *Nasji* ikke skulle være opptatt av politikk.

Ett av målene for deltakerne var, ifølge flere av mine intervjuobjekter, muligheten til å skaffe seg en god utdanning. *Nasji*, som ikke legger skjul på at karrieremulighetene øker betraktelig ved å delta i bevegelsen, tiltrekker seg derfor det som Stanovaja (07.11.07) omtalte som *karjeristy*. Karpov (07.11.07) mente at mange av de som ble med i *Nasji* hadde få andre muligheter til å skaffe seg en relativt god utdanning eller gjøre karriere, og at deltakelse derfor var en investering i egen fremtid. *Nasji* opprettet i fjor en egen utdanningsinstitusjon i Moskva, Национальный институт высшая школа управления (Nasjonalt institutt: Høyskolen for management), hvor mange av studentene er *Nasji*-ungdommer. Instituttet har tre studieprogrammer: organisasjonsstyring, statlig og offentlig administrasjon og sivilsamfunn. Disse programmene, rettet mot stats- og samfunnsstyring, kan ses i sammenheng med *Nasjis* mål om å bytte ut dagens eliter med *Nasji*-folk, som Ivanov (07.11.07) uttrykte et ønske om. I hvilken grad *Nasjis* aktivister kan komme til å prege statlige institusjoner i fremtiden vil jeg komme tilbake til senere i kapitlet.

Det generelle inntrykket man får av deltakernes bruk av bevegelsen som subjekt eller objekt viser at den kan være begge deler samtidig. Selvrealisering, vennskap, underholdning og utvikling av egen bevissthet (jeg-et) spiller en viktig rolle. Samtidig virker det som om *Nasji* brukes som et instrument av deltakerne selv: kontakter, sosiale sammenkomster, utdanning og gratis kino- og konsertbilletter. Det er likevel mulig å hevde at hvilke mål eller motivasjon aktivistene har for deltakelse ikke nødvendigvis er det sentrale, i alle fall sett fra Kremles side. Det viktige er at de deltar og støtter myndighetene, uavhengig av om de tror på det de gjør eller ei. Hvis *Nasji* skal være en effektiv antirevolusjonsressurs må den ha flest mulig deltakere, og da kommer aktivistenes innstilling i andre rekke. I tråd med et mer idealistisk syn på deltakelse vil det være ønskelig at individers ønske om og motivasjon for å delta kommer først og deretter deltakelse, men som vi ser i tilfellet med *Nasji* kan det også skje på andre premisser.

6.5 Kremls bruk av *Nasji*.

I likhet med aktivistenes bruk av *Nasji* ser myndighetene ut til å ha et instrumentelt syn på bevegelsen. Ingen av mine intervjuobjekter tiller *Nasji* noen rolle som subjekt, kun som instrument. Ifølge Mukhin må *Nasji* ses på utelukkende som et *teknisk* prosjekt, som oppfyller en teknisk rolle. Bevegelsen er ikke et *politisk* prosjekt. Den har ingen perspektiver eller muligheter til å gro og utvikle seg selvstendig, og den vil forsvinne etter at den har oppfylt sin rolle (Mukhin 07.11.07). Selv vil jeg påstå at *Nasji* i høyeste grad er et politisk prosjekt med politiske mål, samtidig som bevegelsen har en spesifikk funksjon den skal oppfylle. Den er både et politisk prosjekt og et teknisk instrument.

Siegert (08.11.07) påpekte at *Nasjis* skjebne er helt avhengig av grunnleggerens, det vil si presidentadministrasjonens behov for og ønske om å la bevegelsen eksistere. Uten støtte kan *Nasji* komme til å dø ut, særlig hvis den finansielle støtten uteblir (ibid.). At *Nasji* ikke greier å innta en selvstendig rolle som subjekt, men forblir avhengig av Kreml, kan ses på som positivt fra sistnevntes ståsted. En ungdomsbevegelse som ikke er handledyktig på egen hånd vil ikke kunne vende seg mot myndighetene på samme måte som en selvstendig bevegelse. Ettersom *Nasji* er avhengig av Kreml både finansielt og ideologisk kan den styres og aktivistene vil forbli lojale. Mukhin (07.11.07) mente imidlertid, selv om han på ingen måte så på *Nasji* som et subjekt, at den kunne være et potensielt farlig produkt. Deler av bevegelsen er en aktiv og radikal gruppe ungdommer som ikke bør undervurderes. Dersom myndighetene ikke lenger skulle greie å utføre sine oppgaver kan *Nasji* bli farlig for dem (ibid.).

Det er flere tegn på at *Nasji* ses på utelukkende som et instrument fra myndighetenes side. I de neste avsnittene vil jeg diskutere på hvilke måter *Nasji* eventuelt kan brukes som et instrument: som rekruttering av kadre, som et hinder mot en fargerevolusjon og som en ressurs under valgene i 2007 og 2008.

6.5.1 *Nasji* som en kaderreserve for stat, byråkrati og Det forente Russland

I kommentarene til *Nasjis* manifest står det avslutningsvis at:

Движение НАШИ также считает своей целью сменить поколение — от поколения пораженцев к поколению НАШИХ, от элиты распада страны к элите развития. Мы будем создавать поколение новых менеджеров: профессиональных, современных, высокообразованных, нравственных, патриотических, конкурентоспособных, — и приведем это поколение к власти.

(Bevegelsen *NASJI* regner det også som sitt mål å foreta et generasjonsskifte – fra tapergenerasjonen til *NASJI*-generasjonen, fra elitene fra da landet ble oppløst til utviklingseliten. Vi skal skape en generasjon nye managere: profesjonelle, moderne, høyt utdannede, moralske, patriotiske, konkurransedyktige – og føre denne generasjonen til makta.) (Manifest Molodjoznogo)

Ett av bevegelsens hovedmål er altså å føre *Nasji*-generasjonen til makta, som et ledd i moderniseringsprosessen. Også Ivanov (07.11.07) vektla bevegelsens ønske om at deres aktivister skal bli ledere og således påvirke samfunnet og politikken.

I lys av dette oppstår spørsmålet om *Nasji* vil bli den neste generasjonen ledere. Det er tydelig at aktivistene selv anser seg som det, men ser presidentadministrasjonen på dem som en kaderreserve? Er *Nasji* presidentadministrasjonens redskap for å verve unge mennesker til jobb i staten eller i byråkratiet? Det er mulig å tenke seg til at aktivistene, som er svært patriotiske og lojale overfor myndighetene, vil kunne bli en verdifull ressurs i stat, byråkrati eller i politikken i fremtiden. Ivanov selv har gått fra å være en av *Nasjis* ledere til å jobbe for Det forente Russland, og han så ikke bort fra at han kom til å stille til valg for partiet i 2011 (Ivanov 07.11.07). Til nå er det kun et fåtall aktivister som har gått fra *Nasji* til stillinger i myndighetsorganer på høyt nivå. Jakemenko er blitt leder for komiteen for ungdomssaker, mens to andre ble valgt inn i Dumaen i desember 2007.

Representanter for Det forente Russland uttalte i forkant av parlamentsvalget at av alle som stiller til valg for partiet, vil 20 prosent være under 28 år. Kanskje kan det tolkes som et tegn på at maktpartiet ønsker å verve ungdommer og sikre oppslutningen om partiet i fremtiden. Sidorenko (09.11.07) viste til undersøkelser som bekreftet at kun 7 prosent av kandidatene på partiets lister er under 28 år, og at disse ligger langt nede på listene, med liten mulighet for å bli valgt inn i Dumaen. *Nasji* hadde kun to av sine aktivister på Det forente Russlands lister, og begge disse fikk faktisk et sete i Dumaen. Å love en så høy prosentandel unge på sine lister kan gjøre partiet mer attraktivt i ungdommers øyne, og på denne måten sikre oppslutning om partiet, særlig blant det fremtidige elektoratet (Sidorenko 09.11.07). Mens partiet kan fremstå som en mulig karrierevei sett fra ungdommens ståsted, er det fra partiets side mer eller mindre tomme lovnader som kan øke dets popularitet.

Inntrykket som intervjuobjektene mine ga skiller seg delvis fra *Nasjis* syn på seg selv som kommende ledere. Stanovaja mente at myndighetene ikke kom til å bruke *Nasji* som en rekrutteringsbase, og at kaderpolitikk føres på andre måter. Bevegelsen er en effektiv måte å

tiltrekke seg ungdommer på og gjøre dem lojale overfor staten, men den ses ikke på som den neste generasjon ledere (Stanovaja 07.11.07). Heller ikke Mukhin anså *Nasji* som en kaderreserve. Han påpekte at ungdommer generelt ikke ønsker å jobbe i myndighetsorganene, og at de heller søker seg til den private sektoren (Mukhin 07.11.07). Sidorenko hadde et mer nyansert syn. Han mente at myndighetene ikke kom til å bruke *Nasjis* aktivister som ledere, men snarere som kontorfolk og byråkrater. Sett fra presidentadministrasjonens side vil den helt klart tjene på å ha regimetro ansatte ikke bare på toppnivå, men også lenger ned i systemet og rundt om i føderasjonen. I disse stillingene er det mulig å se for seg *Nasjis* aktivister i fremtiden (Sidorenko 09.11.07). Således vil mange av dem ha greid å utnytte bevegelsen til å nå karrieremessige mål, samtidig som myndighetene også har utnyttet bevegelsen til å nå sine mål. Sett i lys av dette fremstår *Nasji* som et vellykket sosialt og politisk prosjekt, både for aktivistene og for myndighetene.

6.5.2 *Nasji* som et hinder mot en fargerevolusjon

I forrige kapittel argumenterte jeg for at det økte fokuset på ungdommer og ungdomsorganisasjoner bør ses i sammenheng med fargerevolusjonene. Dannelsen av *Nasji* kan relateres til hendelsene i Ukraina, Georgia og Serbia, der ungdommens engasjement spilte en viktig rolle i regimeendringene. *Nasji* kan ses på som et instrument fra myndighetenes side, hvor en av hovedoppgavene er å hindre en eventuell fargerevolusjon.

I kommentarene til *Nasjis* manifest skrives det om nødvendigheten av å utvikle landet uten påvirkning utenfra. Spesielt gjelder dette på det politiske området, der Russland må forsvare sitt suverene demokrati. Ukraina og Georgia er bevis på hvor galt det går når et land tillater vestlig innflytelse. Hovedsakelig er det USA som er selve symbolet på vestlig innflytelse, men også EU og NATO ses på med mistro. Ukrainas og Georgias samarbeid med vestlige institusjoner og USA tolkes utelukkende som sistnevntes forsøk på å styre disse landene. For å hindre at det samme skjer i Russland er "НАШИ полны решимости не допустить в России геополитического переворота и введения внешнего управления под видом 'цветной революции'" (*NASJI* [er] fullt ut bestemt på å ikke tillate en geopolitisk omveltning eller innføringen av utenlandsk styring i Russland under dekke av en 'fargerevolusjon') (Manifest Molodjozjnogo). *Nasji* er prinsipielt imot revolusjon, fordi de anser det som en udemokratisk måte å komme til makta på (Ivanov 07.11.07).

At *Nasji* ble grunnlagt bare 2 måneder etter Oransjerevolusjonen i Ukraina er neppe en tilfeldighet. *Nasji* fremstår som et instrument som kan brukes av presidentadministrasjonen hvis det blir nødvendig (Mukhin 07.11.07). Bevegelsen er en revolusjonsressurs på linje med Ukrainas *Pora* og Georgias *Khmara*, bare med motsatt funksjon: *Nasji* er en antirevolusjonsressurs som kjemper for det sittende regimet.

Ifølge Ivanov (07.11.07) kan *Nasji* mobilisere nærmere 200 000 ungdommer, og de vil således kunne dominere gatebildet i en rekke byer. Mukhin (07.11.07) mente at muligheten til å bringe så mange aktivister ut i gatene på kort tid var svært fordelaktig for Kreml. Hvis man mot formodning får en opptrapping til en fargerevolusjon i Russland kan *Nasjis* aktivister påkalles og demonstrere mot opposisjonen. Man vil da få en samfunnskonflikt mellom ulike grupperinger, noe som ser demokratisk ut for omverdenen. Myndighetene, i form av politiet, vil kun opptre som overvåker. Hvis derimot politiet selv er nødt til å slå ned på opptøyer og demonstrasjoner, vil konflikten se mindre demokratisk ut. Ved å organisere *Nasji* som en antirevolusjonsbevegelse vil konflikter med opposisjonen se ut som samfunnskonflikter snarere enn konflikter mellom stat og samfunn. På denne måten har Kreml greid å skape et instrument som både er strategisk og som har en preventiv rolle (ibid.).

6.5.3 *Nasji* som et redskap i forbindelse med valgene

I forrige kapittel diskuterte jeg hvordan valgene i flere land utløste demonstrasjoner og førte til fargerevolusjonene, som var såkalte *electoral revolutions*. Opprettelsen av *Nasji* kan ses i sammenheng med dette, selv om den ble dannet mer enn 2 år før parlamentsvalget. *Nasji* skulle fungere som en antirevolusjonsressurs for det sittende regimet, og skulle kunne ta over gatene hvis det skulle bryte ut demonstrasjoner under valgene.

I perioden fram mot valget i desember 2007 var bevegelsen svært aktiv. *Nasji* gjennomførte sine egne valgmålinger både i forkant av valget og utenfor valglokalene (såkalte *exit polls*). Ved å gjennomføre egne valgdagsmålinger utenfor stemmelokalene kunne *Nasji* avvise eventuelle beskyldninger om juks for eksempel fra internasjonale observatører eller opposisjonen (Ivanov 07.11.07). Ifølge Ivanov trenger ikke Russland internasjonale valgobservatører. Ingen skal dømme det russiske systemet, og *Nasji* skal selv sikre stabiliteten under valgene (ibid.). Fredag 9. november hadde en av *Nasjis* undergrupper, Добровольная Молодежная Дружина (Frivillig ungdomskorps), en aksjon i Moskva sentrum. Ungdommene løp rundt i sentrum for å orientere seg om hvor ulike bygninger lå, for

eksempel Det hvite hus og Utenriksdepartementet. Når de visste hvor disse strategisk viktige bygningene lå kunne de, ifølge aktivistene som jeg pratet med, lettere forsvare dem under valget hvis opposisjonen skulle komme til å demonstrere. Aktivistene fra gruppen fikk offisiell status som politiets medarbeidere under parlamentsvalget. Ifølge *Kommersant* (20.09.07) kan aktivistene ”på grunnlag av loven gripe inn i konflikter med representanter for opposisjonen” og de har rett til å ”kreve at borgerne opprettholder samfunnsorden og bruke fysisk makt.” Det er ikke vanskelig å se for seg at *Nasjis* rett til å bruke fysisk makt overfor opposisjonelle fort kunne fått alvorlige konsekvenser.

Nasji vybory (Vårt valg) var tidligere en av *Nasjis* undergrupper men ble i 2007 en egen organisasjon. *Nasji* har derfor ikke en egen undergruppe som arbeider opp mot valgene. Dette kan forklares med at flesteparten av undergruppenes aktiviteter i praksis er rettet mot Putin, Det forente Russland og valgene. Å støtte Putin og hans politiske kurs er deres grunnleggende mål, mens de andre aktivitetene kommer i tillegg. Demonstrasjonen ”Jeg gjemmer stemmen til Putin” er et eksempel på en demonstrasjon uten andre mål enn å støtte Putin og Det forente Russland under valget. Aktivistene hadde buttons med påskriften ”Jeg gjemmer stemmen til Putin,” og følgende rop ble gjentatt gang på gang: ”Я не отдам Россию врагам / свой голос для Путина!” (Jeg gir ikke bort Russland til fiender / [jeg gir] stemmen min til Putin!).

Frem mot presidentvalget var *Nasji* lite aktive. Bølgen av aksjoner som bevegelsen arrangerte før parlamentsvalget avtok etter dette valget, og før presidentvalget var det få aksjoner til støtte for Dmitrij Medvedev. Kanskje kan noe av forklaringen ligge i at *Nasji* så åpenbart har støttet Putin som person og ikke kun hans politikk, og at en reorientering er nødvendig. Først dagen etter valget arrangerte *Nasji* aksjoner i en rekke byer. Ifølge *Nasjis* egen hjemmeside skal 50 000 aktivister over hele landet ha deltatt (Ob osjibakh ne kritsjite 03.03.08). Aksjonen, som ble kalt ”Russland fremover!”, fokuserte på hvor vellykket Putins politikk hadde vært, og det ble fremmet et ønske om at Medvedev skulle fortsette Putins politiske kurs (ibid.).

Opposisjonen arrangerte ingen større demonstrasjoner i forbindelse med valgene. Selv om myndighetene derfor ikke fikk bruk for *Nasji* som en antirevolusjonsressurs som måtte aksjonere ansikt til ansikt med opposisjonen, kan *Nasji* ha vært viktig i andre henseender. Bevegelsen kan ha bidratt til økt valgdeltakelse blant unge. Den kan ha skapt større interesse for politikk og generelt fremmet sosial kapital, som knyttes til demokrati. Ser man bort fra at *Nasji* i seg selv ikke fremstår som en spesielt demokratisk bevegelse, kan den likevel ha hatt

positiv påvirkning på fremveksten av det sivile samfunnet, i alle fall for de delene av det som har nære relasjoner til myndighetene.

6.6 Den finansielle forbindelsen til presidentadministrasjonen

Det har vært vanskelig å finne konkrete bevis på at *Nasji* mottar pengestøtte fra presidentadministrasjonen. Likevel hevdes det fra flere hold at bevegelsen har en økonomisk forbindelse til administrasjonen. Forbindelsen regnes som opplest og vedtatt. Selv om man ikke har klare bevis, er det flere indikasjoner på at *Nasji* støttes økonomisk av myndighetene. Hvordan støtten kanaliseres og fra hvilke kilder hersker det imidlertid uenighet om.

Det er tydelig at *Nasji* har langt flere penger til disposisjon enn andre ungdomsbevegelser. Alt materiell må ha kostet mye å produsere og leie: jakker, bannere, SIM-kort, skjerf, buttons, vesker, flagg og plakater. I tillegg kommer leie av busser for å transportere aktivister fra andre byer og inn til Moskva. Under aksjonene i Moskva 9. og 10. november telte jeg til sammen rundt 55 busser. Også leie av musikkanlegg og kranbil til aksjonene koster. Karpov, den tidligere aktivisten i *Nasji*, hevdet at det er veldig mye penger i omløp, og nettopp på grunn av dette tiltrekker bevegelsen seg ungdommer og studenter uten andre muligheter og med mål om å tjene penger på deltakelse (Karpov 07.11.07). Ifølge Karpov kan aktivistene tjene opp til 10 000 rubler i måneden. Kun de mest aktive tjener så mye: jo mer man arbeider desto mer tjener man. Ingen av de andre intervjuobjektene mine hadde kjennskap til dette, men de har heller ikke deltatt i *Nasji*. En annen aktivist nevnte også at man kunne få utbetalt penger hvis man var svært aktiv, uten at hun visse hvor mye det var snakk om. Kanskje er det ikke snakk om en utbredt belønning av aktivistene i form av penger, men andre materielle goder. I *Kommersant* (29.01.08) hevdes det at kommissærenes hovedbonus er gratis bruk av mobiltelefon. Andre typer belønning, som for eksempel gratisbilletter til konserter og kino, fremstår som utbredt, og også Sidorenko (09.11.07) og Stanovaja (07.11.07) nevnte denne typen goder som vanlige innad i bevegelsen.

Ivanov (07.11.07) forklarte at de ikke fikk penger fra presidentadministrasjonens budsjett fordi *Nasji* ikke er en statlig organisasjon, og derfor kan de heller ikke motta penger fra statsbudsjettet på denne måten. Han vektla i stedet den moralske støtten som bevegelsen får fra administrasjonen, og fra Surkov spesielt. Videre sa han at *Nasji* får penger fra statlige fond. Dette anså han som logisk, ettersom de gjør en god jobb og fordi *Nasji* er den største og mest aktive ungdomsbevegelsen i Russland (ibid.). Ivanov mener altså at det er en vesentlig

forskjell på det å motta støtte gjennom et statlig fond og å motta penger direkte fra staten eller presidentadministrasjonen. I tillegg får *Nasji* penger fra det private næringsliv fordi folk i businesssektoren støtter *Nasjis* ideer (ibid.). Ivanov forklarte at så lenge *Nasji* og disse har sammenfallende mål vil den økonomiske støtten fra næringslivet fortsette. Ett av de sammenfallende målene var å opprettholde stabiliteten og forutsigbarheten i samfunnet og økonomien. Dette kunne sikres ved å støtte Putin (ibid.).

Selv om det er mange indikasjoner på at *Nasji* mottar penger fra presidentadministrasjonen har det vært vanskelig å finne bevis på det. Både Stanovaja (07.11.07) og Sidorenko (09.11.07) mente at Surkov sørget for at bevegelsen får støtte, men ingen av dem var imidlertid i stand til å si hvorvidt pengene kommer fra selve presidentadministrasjonen og deres budsjett. Stanovaja hadde ingen beviser, men mente at det ble gjort under bordet. Man kan imidlertid spørre seg hvor pengene kommer fra hvis de *ikke* kommer fra myndighetshold, enten direkte fra staten eller indirekte, det vil se kanalisert fra det private næringsliv via Kreml.

Nasji mottar støtte fra det statlige fondet *Gosudarstvennyj klub*, som jeg omtalte i forrige kapittel. Fondets virksomhet er rettet mot

формирование патриотически ориентированного "политического класса" нашей страны, финансовую поддержку той части студенчества, которая решила связать свою профессиональную карьеру с госслужбой (fremveksten av en patriotisk orientert "politisk klasse" i landet, finansiell støtte til den delen av studentmassen som har bestemt seg for en profesjonell karriere i statstjenesten).
(*Gosudarstvennyj klub. Granty 2007*)

I begynnelsen av november 2007 ble det klart at *Nasji* mottar støtte fra dette fondet til Selinger, bevegelsens sommerleir i 2008. Dette er støtte som bevegelsen får på lik linje med andre organisasjoner, og støtten som *Nasji* mottar fra fondet må brukes på kun dette ene prosjektet. Bidraget fra fondet kan derfor ikke forklare fra hvilke kilder *Nasji* får penger til daglig drift og materiell. Disse pengene må komme fra andre kilder.

En annen økonomisk kilde er det private næringslivet, som Ivanov (07.11.07) innrømmet at de mottok støtte fra. Men mens støtten ifølge Ivanov skjedde på frivillig basis, mente Mukhin (07.11.07) at støtten ble ytt på grunnlag av såkalt "добровольная принудительность" (frivillig tvang). Firmaer velger å gi støtte fordi å gjøre det motsatte kan by på problemer. Ifølge Stanovaja (07.11.07) er businesssektoren i Russland avhengig uformelt sett av

myndighetenes velvilje, og å støtte *Nasji* kan ses på som en betaling for gode forbindelser, som kan komme til nytte senere. Sidorenko (09.11.07) påpekte at krav eller instruksjoner å la sovjetisk telefonjustis er vanlig praksis, og at det er Surkov som sitter og drar i trådene og mer eller mindre krever økonomiske bidrag fra ulike firmaer.

Det er til sammen mange indikasjoner på at *Nasji* mottar støtte fra myndighetene, både direkte og indirekte. Den økonomiske forbindelsen til myndighetene og deres samarbeidspartnere kan ha vært med på å gjøre bevegelsen attraktiv blant ungdommer. Pengene fremstår som en viktig motivasjonsfaktor. De ser at bevegelsen har mye penger disponibelt og kan tilby dem ulike goder. Stanovaja (07.11.07) beskrev Kremles finansiering av *Nasji* som en byttehandel: Kreml sponser bevegelsen, tilbyr gratis utdanning og lignende mot at ungdommene deltar aktivt og vil forsvare regimet når det trengs. En konsekvens av at bevegelsen tiltrekker seg aktivister på grunn av pengene, kan være at når pengene uteblir slutter aktivistene. Aller først vil de som arbeider på toppen slutte ettersom de tjener penger på å delta (Sidorenko 09.11.07). Hvis aktivistene er motivert av penger og ikke politikk, vil de naturlig nok ikke være villige til å engasjere seg når de ikke lenger får en økonomisk gevinst ut av det. Dette viser hvor viktig det finansielle aspektet er. Hvis presidentadministrasjonen og privat sektor slutter å støtte bevegelsen økonomisk, er det en reell sannsynlighet for at den oppløses.

6.7 *Nasji* – et vellykket prosjekt fra Kremles side?

Hvis man legger til grunn at Kremles hovedmål med *Nasji* var å skape en ungdomsbevegelse som fungerer som et hinder mot en eventuell fargerevolusjon i forbindelse med valgene, ser det ut til at de har lyktes. Ungdommene fremstår som patrioter, og de er villige til å gå ut i gatene for å forsvare Russlands ære. Schmid (2005:14) skriver at *Nasji* har greid å utstyre sine aktivister med en nasjonal identitet som tar utgangspunkt i et fiendebilde, helt i tråd med Kremles retorikk. De støtter Putin, hans politiske kurs og kampen for Russland som en stormakt. Kreml har greid å organisere og forme en ungdomsbevegelse etter sitt ønske ved å spille på noe som lå latent i ungdommenes bevissthet, og ved å kombinere det med lovnader om karrieremuligheter og andre goder. Ungdommer trenger insentiver og perspektiver for å delta, og det gir *Nasji* dem. Kreml har muligens også lyktes i å aktivisere det kommende elektoratet og således sikre oppslutningen i fremtidige valg.

Etter valget i desember og etter at Vasilij Jakemenko trakk seg som leder har det vært spekulert i *Nasjis* skjebne. Jakemenko fremstår på mange måter som limet i bevegelsen, og

som forbindelsesleddet til Kreml (Novoje Vremja 08.10.07). Når både han og den ”oransje” trusselen er vekk, hvilke oppgaver vil *Nasji* kunne utføre for myndighetene i fremtiden? Kilder i presidentadministrasjonen som *Kommersant* (29.01.08) har pratet med, hevder at *Nasji* er et svært dyrt prosjekt. Bevegelsen vil ikke lenger brukes i politiske henseender og den vil få nye oppgaver. Dette vil for eksempel være arbeid med vanskeligstilte eller talentfulle ungdommer (ibid.). Det hevdes også at *Nasji* skal reorganiseres. Fra å være en sentralisert ungdomsbevegelse skal den bli delt inn i regionale selvstendige bevegelser (ibid.). Foreløpig står det ingenting konkret om disse endringene på *Nasjis* egne hjemmesider, kun at den skal reorganiseres. Det som generelt kan legges merke til er at bevegelsen utover våren 2008 er blitt mindre aktiv, og at den i mye mindre grad enn tidligere arrangerer aksjoner i det offentlige rom. De aksjonene som arrangeres er av mindre skala og ikke direkte rettet mot politiske mål. Dette kan forklares med at valgcyklusen er over.

En av oppgavene til *Nasji* var å hindre at Russland fikk ”sin” fargerevolusjon under valgene. Sett i lys av dette er ”megaprojektet *Nasji*” vellykket. Samtidig danner det seg et inntrykk av at aktivistene ikke er trofaste, oppriktig interesserte aktivister. Det vil eventuelt vise seg hvis omstendighetene rundt og betingelsene for bevegelsen endrer seg. Selv om ungdommene i bunn og grunn støtter *Nasjis* – og Kremles – politiske mål, ser det ut til at de i stor grad er motivert av karrieremuligheter og andre økonomiske fordeler. Hvis disse en dag skulle falle bort, gjenstår det å se hvor interesserte aktivistene faktisk er.

På den andre siden bør man ikke undervurdere *Nasji* og den påvirkningen bevegelsen kan ha på aktivistene. Da jeg var til stede under aksjonen ”Jeg gjemmer stemmen til Putin” ble jeg vitne til noe av den energien og engasjementet som aksjonen fremkalte hos aktivistene. De greide å skape en egen atmosfære og en suggerende effekt. Som utenforstående, stående på andre siden av gjerdet, følte jeg meg tiltrukket av samholdet og fellesskapet som aktivistene var en del av. Godt hjulpet av popmusikk fra stereoanlegget og agitatorene på scenen hadde aksjonen en positiv innvirkning på meg. For de deltakende, som var ”*in-group*”, kan det ha hatt en enda sterkere effekt. Man bør ikke overse betydningen av gruppetilhørighet, vennskap, personlige opplevelser og ”å ha det skøy”, og hvor effektivt det kan kobles med politikk.

Inntrykket jeg satt igjen med etter å ha pratet med en håndfull aktivister i løpet av 9. og 10. november var todelt. Noen uttrykte null interesse for bevegelsen mens andre tydeligvis var personlig engasjerte. Et par av de jeg pratet med var positivt innstilt til bevegelsen, og tok seg

god tid til å forklare hva *Nasji* var, at de støttet Putin og at de kjempet mot utenlandsk innflytelse. Andre var veldig negative. En ung mann sa at "de" støtter Putin, som om han selv ikke gjorde det. To av aktivistene bare ristet på hodet når jeg spurte hva *Nasji* var, og sa at det var "ingenting." Karpov sluttet i *Nasji* etter aksjonene mot Estland, som han syntes var latterlige, på grensen til det komiske (Karpov 07.11.07). Stanovaja, som har intervjuet *Nasji*-ungdommer i forbindelse med en undersøkelse, påpekte at mange av aktivistene "spyr" av bevegelsen, av konformiteten og kunstigheten. Angrepene på den estiske ambassadøren, opphenging av plakater av Mikhail Kasianov kledd i dameklær og skyting på plakater av Boris Berezovskij ses på som "idiotiske" og "komiske" (Stanovaja 07.11.07).

På *Nasjis* hjemmeside og i russiske aviser refereres det ofte til hvor mange aktivister som deltar på de ulike aksjonene. Stadig er det mulig å lese at 1000, 5000 eller 10 000 aktivister deltok. Selv om jeg ikke har vært til stede på mer enn 4 arrangementer vil jeg påstå at antallet deltakere som det rapporteres om er svært overdrevet. Ifølge *Nasjis* egen artikkel om "Melk for hardt arbeid"-aksjonen lørdag 10. november deltok mer enn 300 aktivister ('Gazel' moloka za vrednost 10.11.07). Selv telte jeg rundt 80 deltakere, og ettersom de sto oppstilt på en lang rekke var de lett å telle. Aksjonen for å verve blodgivere som fant sted samme dag hadde rundt 10 deltakere. På *Nasjis* hjemmeside rapporteres det om 100 ("Top-10" mifov o donorstve 10.11.07). Aksjonen på Taras Sjevtsjenkogata, "Jeg gjemmer stemmen til Putin", som jo var en politisk aksjon til støtte for Putin og derfor "viktigere" enn aksjonene nevnt ovenfor, skal ha hatt 3000 deltakere. Selv om det er vanskelig å anslå antallet i en stor folkemengde, setter jeg spørsmålstegn ved dette høye tallet. Overdrivelsene knyttet til antall deltakere på aksjonene kan være et tegn på at *Nasji* ikke er like aktive som de selv vil ha det til, og at bevegelsen ikke utgjør den ressursen som man får inntrykk av.

Selv om *Nasjis* aktiviteter på mange måter virker overdrevne og useriøse, er det undergrupper innad i bevegelsen som har andre typer aktiviteter som er av upolitisk art. Aksjoner som oppfordrer folk til å bli blodgivere, innsamling av penger til kjøp av bleier, hjelp til eldre og så videre viser at bevegelsen gjør nytte for seg. Disse aktivitetene tilsier at det ikke alltid er subjektet som står i fokus, men at deltakerne prøver å påvirke samfunnet og gi folk tilgang på ulike goder. Likevel ser de mer politisk orienterte undergruppene ut til å dominere bevegelsen, særlig når det gjelder antall aktivister, kanskje fordi det er disse gruppene som ses på som en mulig vei til karriere. Aktiviteter som ikke er direkte rettet mot politiske mål kan ses på som biprodukter eller annenrangs innad i bevegelsen. Det er interessant at bevegelsen,

som har så mange undergrupper med ulike arbeidsfelt, ikke arbeider mer for å løse og sette fokus på aktuelle sosiale problemer i Russland. Ingen grupper arbeider for eksempel med alkoholisme, abort eller seksuelt overførbare sykdommer, der særlig det sistnevnte er et økende problem i Russland. Det viser i hvor stor grad bevegelsens aktiviteter er rettet mot politiske og ikke sosiale mål.

Foreløpig er *Nasji* et produkt som kan styres og bestemmes over av myndighetene. Bevegelsen virker svært avhengig av støtte fra Kreml både økonomisk og ideologisk, slik at den neppe utgjør noen trussel for myndighetene på kort sikt. Ungdommer og engasjementet deres kan imidlertid i prinsippet aldri fullt ut kontrolleres, og lojaliteten kan fort endre seg. Deler av bevegelsen er en aktiv og radikal gruppe ungdommer som, hvis myndighetene ikke lenger er i stand til å utføre sine oppgaver, kan vende ryggen til regimet.

6.8 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg illustrert Kremles organisering av myndighetsvennlige organisasjoner ved hjelp av *Nasji*. Jeg har studert bevegelsens relasjoner til myndighetene, og jeg har diskutert karakteristiske trekk innad i bevegelsen. Begge måtene å se på eksempelet på avdekker hvordan *Nasji* er organisert av presidentadministrasjonen. Økonomisk og ideologisk har bevegelsen en nær forbindelse til presidenten og hans omgivelser, og dens retorikk og politiske mål er i hovedsak de samme som Putins. Sett fra Kremles ståsted er bevegelsen et instrument som først og fremst har som oppgave å hindre en eventuell fargerevolusjon i Russland. *Nasji* er en antirevolusjonsressurs. Også deltakerne selv bruker *Nasji* som et instrument som kan hjelpe dem til å klatre på den sosiale stigen. Samtidig er subjektet, altså deltakeren og hennes bevissthet i fokus i bevegelsens aksjoner.

Eksempelstudien bekrefter antakelsen om at russisk myndigheter har en spesiell forståelse av det sivile samfunnet. Statlig organisering og nære relasjoner mellom organisasjoner og myndighetene anses som et gode. En statlig organisert ikke-statlig organisasjon er ikke en selvmotsigelse. Hvis man tar utgangspunkt i makthavernes syn på det sivile samfunnet er *Nasjis* forbindelser til myndighetene positive og nødvendige. Det sentrale prinsippet er kontroll og samarbeid, og ikke motbalansering. Påvirkningsforholdet går ovenfra og ned, og ikke motsatt.

KAPITTEL 7. KONKLUSJON

I denne oppgaven har jeg diskutert forholdet mellom staten og det sivile samfunnet ved å se på statens organisering av myndighetsvennlige organisasjoner i Russland. Organiseringen av disse organisasjonene har jeg tolket som et tegn på at det i Russland er et annet syn på det ideelle forholdet mellom stat og sivil samfunn enn hva det er i Vesten. Jeg har valgt å se fremveksten av det sivile samfunnet i et stivhengighetsperspektiv, der historiske hendelser og erfaringer har vært med på å forme institusjoner, både formelle og uformelle. Selv om mentalitet og handlingsmønstre har endret seg, preges de fortsatt i stor grad av fortiden. En indikasjon på at tidligere erfaringer og tenkemåte preger samfunnet i dag er den aktive organiseringen av Kreml-vennlige organisasjoner, som har blitt en større del av russiske myndigheters politikk de siste årene.

Myndighetenes organisering av Kreml-vennlige organisasjoner er illustrert med ungdomsbevegelsen *Nasji*. *Nasji* oppsto kort tid etter Oransjerevolusjonen i Ukraina, og må forstås som russiske myndigheters oppdemming mot en eventuell fargerevolusjon. Bevegelsen er myndighetenes antirevolusjonsressurs. *Nasji*, som også har blitt kalt *Putsomol*, har mange likhetstrekk med Komsomol. Selv om omgivelsene rundt *Nasji* på mange måter er annerledes enn hva de var i sovjettida da Komsomol eksisterte, har disse to ungdomsbevegelsene flere sammenfallende oppgaver. En av deres viktigste oppgaver er indoktrinering. Staten proklamerer sine politiske mål som ungdomsorganisasjonene har i oppgave å realisere og spre til befolkningen. Komsomols aktivister dro for eksempel ut til landsbygda der de lærte opp landsbybefolkningen, mens *Nasjis* medlemmer driver agitasjon i det offentlige rom. Målet er det samme: skape støtte om regimet og dets politikk i befolkningen.

Også på det retoriske plan er det flere likheter mellom de to organisasjonene. Både *Nasji* og Komsomol er inspirerte av maktavernes retorikk. Hos begge parter finner man ideen om Russland eller Sovjetunionen som leder på verdensarenaen. Landet fortjener en naturlig plass som leder og er et forbilde for andre land. Begge tar i bruk fiendebildet og fokuset på individet er fremtredende. Mens Komsomol vektla hver enkelts rolle i revolusjonen, proklamerer *Nasji* at "от успеха России зависит успех каждого из нас" (Russlands suksess

avhenger av hver enkelt av oss sin suksess) (Manifest Molodjozjnogo). Individet har en spesifikk rolle: det fungerer som myndighetenes mobiliseringsressurs.

I tillegg er det en rekke andre trekk ved *Nasji* som minner om Komsomol. Bruk av personkult, opprettelse av en barneorganisasjon, rekruttering til militæret og valgagitasjon til støtte for det sittende regimet er kun noen få eksempler på hvordan *Nasji* har videreført Komsomols praksis. I likhet med Komsomol kan *Nasji* ses på som en rekrutteringsbase for fremtidige kadre. Begge kan beskrives som regimets frontorganisasjoner. I desember 2007 ble det kjent at *Nasji* har dannet en egen barnebevegelse, kalt *Misjki* (Teddybjørner). Bevegelsen vekker assosiasjoner til oktoberistene og pionerene. Samtidig er det ulikheter mellom *Nasji* og Komsomol, for eksempel i synet på religion og revolusjon. Dette må imidlertid ses i sammenheng med hva de respektive makthaverne ønsker. *Nasji* og Komsomol støtter det som myndighetene støtter.

I likhet med Komsomol er forbindelsene mellom *Nasji* og staten preget av nære relasjoner. Verken *Nasji* eller Komsomol kan ses på som reelt ikke-statlige organisasjoner. De er ikke uavhengige av staten, enten den er representert ved presidentadministrasjonen eller Kommunistpartiet. Ingen av dem forsøker å motbalansere myndighetenes maktutøvelse. Verken *Nasji* eller Komsomol kan derfor omtales som en del av det sivile samfunnet, i alle fall hvis man forstår det sivile samfunnet ut fra den vestlige modellen. Både *Nasji* og Komsomol er GONGO'er. Sett fra et russisk ståsted er dette kanskje positivt ettersom idealet for det sivile samfunnet ser ut til å være annerledes i Russland enn i Vesten. *Nasjis* eller Komsomols forbindelser til myndighetene fremstår ikke som problematiske for de fleste russere. Det å være organisert fra myndighetshold er statens middel til å fremme sin politikk og ikke utelukkende et middel til kontroll. Organisasjonene er instrumenter som staten kan ta i bruk når det er nødvendig. *Nasji* fremstår på denne måten som en videreføring av sovjetisk praksis. Selv om det er forskjeller mellom Komsomol og *Nasji*, er deres forhold til myndighetene og deres funksjon i stor grad sammenfallende. Organiseringen av regimevennlige ungdomsorganisasjoner er preget av kontinuitet, og *Nasji* representerer ikke noe kvalitativt nytt i russisk historie. Modellen for *Nasji* er Komsomol, men den er tilpasset dagens omgivelser.

Sett i et større perspektiv er *Nasji* et eksempel på hvordan russiske myndigheter forholder seg til og forstår det sivile samfunnet. Definisjonen av sivil samfunn som jeg presenterte i

kapittel 3 ser ikke ut til å være gjeldende for russiske myndigheters egen forståelse av det sivile samfunnet. Ifølge den tradisjonelle, vestlige modellen for sivilt samfunn er en av dets kjernefunksjoner å motbalansere staten og dens maktutøvelse. Dette kravet er fraværende i Russland. Idealet er annerledes og bygger på andre verdier. Aktørene i det sivile samfunnet skal ikke utfordre myndighetene. De skal samarbeide med myndighetene for å realisere sistenevntes politikk. Motbalanse og motvekt har måttet vike for samarbeid. Dette samarbeidet skjer på statens premisser. Staten bestemmer spillereglene som det sivile samfunnet opererer under. Det er på bakgrunn av denne særegne russiske forståelsen av det sivile samfunnets oppgaver at opprettelsen av regimevennlige organisasjoner må ses. Den russiske versjonen av forholdet mellom stat og sivilt samfunn tilsier at staten kan – og *bør* – spille en aktiv rolle i å utvikle det sivile samfunnet.

I den russiske versjonen av det sivile samfunnet er skillet mellom staten og det sivile samfunnet uklart. De ses ikke på som to atskilte enheter. Forholdet mellom dem har jeg valgt å se i lys av historiske erfaringer. Jeg har vist hvordan Russland aldri har hatt en samfunnsorganisering basert på de samme premissene som i Vesten. Statens kontroll har alltid vært det sentrale, og dette kontrollbehovet har på ulike måter hindret fremveksten av et sivilt samfunn på linje med sivile samfunn i Vesten. Jeg har valgt å bruke den vestlige forståelsen av det sivile samfunnet som en slags idealmodell og målestokk for det sivile samfunnet i Russland. Dette har jeg gjort fordi russere selv bruker begrepet sivilt samfunn om sin egen samfunnsorganisering og fordi det opprinnelig er et vestlig begrep. I tillegg mener jeg at begrepet slik det forstås i Vesten er et ideal som det er verdt å etterstrebe, og at det derfor er meningsfullt å analysere utviklingen i Russland i forhold til denne idealmodellen.

Putin har, som jeg har antydnet, flere ganger uttrykt støtte til det sivile samfunnet. Sammenlignet med definisjonen av sivilt samfunn som jeg har brukt, fremstår likevel ikke Putins politikk som spesielt positiv for det sivile samfunnet. Jeg tror det er nødvendig å forstå denne støtten med utgangspunkt i den russiske oppfattelsen av hva det sivile samfunnet bør være. Putins støtte til det sivile samfunnet er nok ekte: fordi det har mange viktig funksjoner og kan fungere som en ressurs for myndighetene ses det på som et gode. Det sivile samfunnet som han støtter må imidlertid være tilpasset Russland og ikke være basert på den vestlige modellen. Det sivile samfunnet i Russland eksisterer altså på spesielle premisser. Kremles mulighet til å utøve direkte kontroll er alltid det viktigste. Når det sivile samfunnet utfordrer Kremles maktutøvelse, må det sivile samfunnet vike til fordel for denne kontroll.

For å forstå Putins holdning til det sivile samfunnet kan politikken hans ses i et større tidsperspektiv. Myndighetenes tilnærming til det sivile samfunnet i Russland i dag har likhetstrekk med situasjonen i det førrevolusjonære Russland: en viss grad av pluralisme godtas men statens evne til å utøve kontroll er hovedprioritet. På bakgrunn av dette tror jeg at den politikken som Putin har ført på mange måter er en videreføring av tradisjonell russisk politikk og praksis. Røttene – eller stien – går langt tilbake i tid. Samtidig er tilnærmingen til det sivile samfunnet ispedd elementer fra sovjettida. Myndighetenes organisering av regimevennlige organisasjoner er et tegn på det. Kanskje kan det røde og hvite Andreasflagget som *Nasji* har valgt til sitt symbol tjene som en illustrasjon på russiske makthaveres politikk: Andreaskorset som den russiske marinen brukte i tsartida symboliserer Russlands fortid som imperium mens rødfargen er hentet fra det gamle sovjetflagget. Flagget kan derfor tolkes som et symbol på hvordan arven fra tsartida og arven fra sovjettida kombineres.

I denne oppgaven har jeg bare diskutert en side ved Kremles organisering av det sivile samfunnet. Foruten den aktive organiseringen av organisasjoner er det en rekke andre måter som myndighetene prøver å organisere det sivile samfunnet på. Tilgang til media, loven om ikke-statlige organisasjoner fra 2006 og politiets forskjellsbehandling av regimetro og regimekritiske grupper er andre eksempler på hvordan Kreml forsøker å forme og påvirke aktørene i den offentlige sfæren. På grunn av oppgavens begrensede omfang har jeg ikke diskutert disse kontrollmekanismene. I tillegg representerer de en annen form for innstramming og kontroll. De er Kremles instrumenter til å innskrenke det sivile samfunnets albuerom. Den organiseringen som jeg har diskutert viser derimot hvordan myndighetene kan videreutvikle det sivile samfunnet gjennom å aktivt gi støtte. Jeg tror imidlertid at de henger sammen, og at organiseringen av kvasi-autonome organisasjoner er et ledd i en større trend, der mangfold og frihet går på bekostning av forutsigbarhet og kontroll.

Jeg har argumentert for at Hegels politiske filosofi har relevans for forholdet mellom staten og det sivile samfunnet i dagens Russland. Med det mener jeg ikke at forholdet mellom staten og det sivile samfunnet i Russland er en bevisst virkeliggjøring av Hegels politiske tanker, men at det er et sammenfall mellom Hegel og dagens Russland. Den moderne tid har vært preget av avveiningen mellom individets krav om frihet på den ene siden og statens krav om kontroll på den andre siden. Hegel verdsatte friheten som en absolutt verdi, men vektla samtidig hvordan friheten trengte en autoritet i form av en stat. Kun når den ble styrt av en statlig autoritet kunne friheten realiseres (Avineri 1972:147). I Russland ser samfunnets organisering

ut til å være basert på disse premissene. Individets frihet er et gode men må likevel underlegges staten. Staten er et *sine qua non* for friheten, og kun gjennom statens maktutøvelse kan friheten realiseres. Menneskets frie vilje og mulighetene til å forfølge sine private interesser i det sivile samfunnet, gjør det sivile samfunnet til en konfliktsone. Det sivile samfunnet bør derfor ikke være helt fritt. Konflikten i det sivile samfunnet løses ved at staten opptrer som representant for alle, for det universelle. Staten blir en etisk enhet, eller *Sittlichkeit*, som Hegel kalte det, som er opphøyd over det sivile samfunnet. På denne måten får staten legitimitet og plikt til å være en autoritet. Den har et etisk og moralsk ansvar. Denne logikken rettferdiggjør statlig intervensjon og kontroll utover det som er vanlig i henhold til liberalismen og i demokratiske samfunn.

Studerer man hvordan myndighetene i Russland opererer er det lett å se likheter med Hegels tanker. Staten er stilt overfor folket og forstås som en etisk organisme som, på grunn av et moralsk ansvar, handler ut fra folkets vilje og til folkets beste. Gjennom staten realiseres innbyggernes frihet. Pelczynski skriver at hos Hegel er "[c]ivil society, although autonomous, [is] ultimately subject to the political state and its government authority ('state power')" (1984:72). I dagens Russland er det sivile samfunnet formelt sett autonomt mens det samtidig i stadig større grad underlegges statlig autoritet. Avveiningen mellom individets frihet og statens kontroll i Russland har ført til, i tråd med hvordan Hegel løste dilemmaet, sistnevntes moralske rett til maktutøvelse.

Man kan velge å være optimistisk eller pessimistisk i analysen av russiske myndigheters tilnærming til det sivile samfunnet i dag. Jeg har argumentert for at uformelle institusjoner, som er en forutsetning for det sivile samfunnet, utvikler seg langsomt. De trenger tid til å konsolidere seg. Folks mentalitet og handlingsmønstre endres langsomt. Det sivile samfunnet trenger statens støtte i konsolideringsfasen. Hvis valget står mellom et kvasi-autonomt sivilt samfunn der staten organiserer, og fraværet av et sivilt samfunn, hva er da å foretrekke? Sett i lys av dette kan statlig intervensjon i den ikke-statlige sfæren legitimeres. Mobilisering av befolkningen i regimevennlige organisasjoner kan forstås som en midlertidig løsning på lav deltakelse i det sivile samfunnet. På sikt vil aktørene i det sivile samfunnet kunne bli selvstendige og utøve press på myndighetene. Med den økonomiske veksten i Russland har landet fått en større middelklasse. Den bringer håp om at flere vil engasjere seg i det offentlige rom. Dette er den optimistiske tolkningen av utviklingen i Russland. Jeg ser imidlertid liten grunn til å være positiv til at utviklingen vil gå denne veien. Selv om bildet

ikke er svart-hvitt, er det noen grunnleggende trekk ved det russiske samfunnet som tilsier at det ikke vil vokse frem et velfungerende sivilt samfunn i Russland.

De liberale grunnverdiene som er en forutsetning for det sivile samfunnet, er i stor grad fraværende i Russland. I stedet er *gosudarstvennost*, med de verdiene som det medfører, det sentrale prinsippet for Russlands stats- og samfunnsorganisering. Dette prinsippet er uforenelig med liberalismen, og dermed også det sivile samfunnet, slik det forstås i Vesten. Den russiske staten har historisk sett aldri vært preget av liberale verdier. Russeres ide om staten står i et direkte motsetningsforhold til liberale ideer. Likeledes er selve ideen om et sivilt samfunn, der staten frasier seg kontrollen over ulike samfunnssfærer og styrer indirekte, ulik russisk tenkemåte. Ønske om en sterk leder og stor grad av statlig intervensjon er eksempler på ikke-liberale verdier som undergraver behovet for et sivilt samfunn. Forholdet mellom staten og samfunnet er ikke et dynamisk forhold, men preges av en enveispenetrering ovenfra og ned. Mens Vestens modell for det sivile samfunnet vektlegger interesseartikulering og motbalanse til statens maktutøvelse, er idealet annerledes i Russland. Og når idealmodellen for det sivile samfunnet er annerledes og andre verdier verdsettes, vil man heller ikke forsøke å tilstrebe seg det vestlige idealet om det sivile samfunnet i Russland.

På bakgrunn av dette tror jeg ikke at det vil vokse frem et sivilt samfunn basert på den vestlige modellen i Russland. I den grad Russlands samfunnsorganisering kan kalles et sivilt samfunn, er det sivilt samfunn tilpasset russeres statsforståelse; det vil si et sivilt samfunn *porusski*. I tråd med russisk tradisjon vil forholdet mellom staten og samfunnet fortsatt være preget av statens overordnede stilling og dens moralske rett til maktutøvelse. Dette er en mye mer pessimistisk, og i mine øyne langt mer realistisk, tolkning av forholdet mellom staten og det sivile samfunnet i Russland enn den vestlige standardmodellen.

LITTERATURLISTE

- Avineri, Shlomo (1972): *Hegel's Theory of the Modern State*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Balzer, Harley (2003): "Managed Pluralism: Vladimir Putin's Emerging Regime", i *Post-Soviet Affairs*, vol. 19 (3), s. 189–227.
- Baynes, Kenneth (2002): "A Critical Theory Perspective on Civil Society and the State", s. 123–145, i Rosenblum, Nancy L. og Post, Robert C. (red.): *Civil society and Government*. Princeton University press, New Jersey.
- Bradley, Joseph (1991): "Voluntary Associations, Civic Culture, and *Obshchestvennost'* in Moscow", s. 131–148, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.
- Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.)(1991): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.
- Cristi, Renato (2005): *Hegel on Freedom and Authority*. University of Wales Press, Cardiff.
- Dahl, Ottar (1986): *Problemer i historiens teori*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Der Spiegel (02.11.07): "The Nashi movement: Russian Youth and the Putin Cult." Anselm Waldermann. Tilgjengelig på: <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,514891,00.html> [Lesedato: 05.11.07]
- Djelic, Marie-Laure og Quack, Sigrid (2007): "Overcoming path dependency: path generation in open systems", i *Theory and Society*, vol. 36 (2) 2007, s. 161–186. Tilgjengelig på: <http://www.springerlink.com/content/j338720772442180/fulltext.pdf> [Lesedato: 15.04.08]
- Domrin, Alexander N. (2003): "Ten Years Later: Society, 'Civil Society,' and the Russian State", i *The Russian Review*, vol. 62 (2), s.193–211.
- Fisher, Ralph T. (1959): *Pattern for Soviet Youth: A Study of the Congresses of the Comsomol, 1918-1954*. Columbia University Press, New York.
- Freeze, Gregory L. (1997): "Reform and Counter-Reform, 1855-1890", s. 170–199, i Freeze, Gregory L. (red.): *Russia: A History*. Oxford University Press, Oxford.
- "'Gazel' moloka za vrednost." (10.11.07). Tilgjengelig på: <http://www.nashi.su/news/22246> [Lesedato: 05.12.07]
- Gazeta.ru (03.07.07): "Putin ozolotil pravozasjtnikov s Lubjanki." Aleksandra Zajtseva og Firuza Murjasova. Tilgjengelig på: http://www.gazeta.ru/2007/07/03/oa_243458.shtml [Lesedato: 04.07.07]

- Gélard, Patrice (1965): *Les Organisations de Masse en Union Soviétique: Syndicats et Komsomol*. Editions Cujas, Paris.
- Gellner, Ernest (1996): *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. Penguin Books, London.
- Gleason, Abbott (1991): "The Terms of Russian Social History", s. 15–27, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.
- Gooding, John (1996): *Rulers and Subjects. Government and People in Russia, 1801–1991*. Arnold, London.
- "Gosudarstvennyj klub. Granty" (2007). Tilgjengelig på: <http://www.gosklub.ru/grants/> [Lesedato: 20.11.07]
- Grønmo, Sigmund (1996): "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnæringer i samfunnsforskningen", s. 73–108, i Holter, Harriet og Kalleberg, Ragnvald (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. 2. utg., Universitetsforlaget, Oslo. [Utgitt første gang i 1982.]
- Gudkov, Lev (2004a): "Ideologema 'vruga'", s. 552–649, i Gudkov, Lev: *Negativnaja identitsjnost. Statji 1997–2002 godov*. Novoje literaturnoje obozrenije, VTSIOM-A, Moskva.
- Gudkov, Lev (2004b): "K probleme negativnoj identifikatsii", s. 262–299, i Gudkov, Lev: *Negativnaja identitsjnost. Statji 1997–2002 godov*. Novoje literaturnoje obozrenije, VTSIOM-A, Moskva.
- Hale, Henry E. (2006): "Democracy or autocracy on the march? The colored revolutions as normal dynamics of patronal presidentialism", i *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 39 (3) 2006, s. 205–329.
- Hale, Henry E. (2002): "Civil society from above? Statist and liberal models of state-building in Russia", i *Demokratizatsiya*, vol.10 (3). Tilgjengelig på: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3996/is_200207/ai_n9119396 [Lesedato: 27.11.07]
- Henderson, Sarah L. (2003): *Building Democracy in Contemporary Russia: Western Support for Grassroot Organizations*. Cornell University Press,
- Hill, Ronald J. og Frank, Peter (1983): *The Soviet Communist Party*. 2. utg., George Allen & Unwin, London. [Utgitt første gang i 1981.]
- Howard, Marc Morjé (2003): *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hudson, George E. (2003): "Civil Society in Russia: Models and Prospects for Development", i *The Russian Review*, vol. 62 (2), s.212–222.
- Huntington, Samuel P. (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, New York.

Inopressa (17.10.07): "Glavnyj vrug rossijskoj molodjozji." Sarah Mendelson og Theodore Gerber. Tilgjengelig på: <http://www.inopressa.ru/wp/07/08/13:08:26/vrag> [Lesedato: 17.10.07]

Ivanov, Dmitrij (23.02.05): "'Idusjtsjie vmeste' nastupili na grabli" Tilgjengelig på: <http://www.lenta.ru/articles/2005/02/23/young/> [Lesedato: 23.10.07]

Kassow, Samuel D. (1991): "Russia's Unrealized Civil Society", s. 367–371, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.

Kassow, Samuel D., West, James L., Clowes, Edith W. (1991): "Introduction: The Problem of the Middle in late Imperial Russian Society", s.3–14, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.

Keane, John (1998): *Civil Society: Old Images, New Visions*. Polity Press, Cambridge.

Keane, John (1988): "Despotism and Democracy", s. 35–71, i Keane, John (red.): *Civil society and the State: New European Perspectives*. Verso, London.

Kollmann, Nancy Shields (1997): "Muscovite Russia, 1450-1598", s. 27–54, i Freeze, Gregory L. (red.): *Russia: A History*. Oxford University Press, Oxford.

Kommersant (19.02.08): "Garri Kasparov vyzval 'Nasjikh' v sud." Ivan Buranov. Tilgjengelig på: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=854596> [Lesedato: 03.03.08]

Kommersant (29.01.08): "'Nasji' stali tsjuzjimi." Jekatarina Savina, Julia Tapatuta og Mikhail Sjevtsjuk. Tilgjengelig på: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=846635> [Lesedato: 03.03.08]

Kommersant (26.09.07a): "Kto otvetsjal za molodjozj v pravitelstve Rossii." Tilgjengelig på: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=808441> [Lesedato: 22.10.07]

Kommersant (26.09.07b): "'Nasjista' protsjat v komitettsjiki." Julia Tapatuta. Tilgjengelig på: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=808440> [Lesedato: 22.10.07]

Kommersant (20.09.07): "'Nasji' pojdu na vybory s povjazkami." Jekatarina Savina. Tilgjengelig på: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=806454> [Lesedato: 22.10.07]

Kommersant Vlast (27.08.07): "Ja tsjitaju vse statji Vladislava Jurjevitsja." Anna Katsjupovskaja. Tilgjengelig på: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=798345> [Lesedato: 22.10.07]

Koselleck, Reinhart (2004): *Futures past: On the semantics of historical time*. Columbia University Press, New York. Oversatt av Keith Tribe. [Utgitt første gang i 1979. Orginaltittel: *Vergangene Zukunft: Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*]

Kubik, Jan (2005): "How to Study Civil Society: The State of the Art and the What to Do Next", i *East European Politics and Societies*, vol. 19 (1), s. 105–120.

Kürti, László (2003): "The uncivility of a civil society: skinhead youth in Hungary", s.37–54, i Kopecký, Petr og Mudde, Cas (red.): *Uncivil Society? Contentious politics in post-communist Europe*. Routledge, London.

Kuzio, Taras (2006): "Civil society, youth and societal mobilization in democratic revolutions", i *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 39 (3), s.365–386.

Kymlicka, Will (2002): "Civil society and Government: A Liberal-Egalitarian Perspective", s. 79–110, i Rosenblum, Nancy L. og Post, Robert C. (red.): *Civil society and Government*. Princeton University Press, New Jersey.

Lantz, Annika (1993): *Intervjumetodik: Den professionellt genomförda intervjun*. Studentlitteratur, Lund.

Lenin, Vladimir I. (1920): "Ungdomsforbundets oppgaver", s. 218–237, i Lenin, Vladimir I. (1972): *Om ungdommen*. Forlaget Ny dag, Oslo. Oversatt av Tore-Jarl Bielenberg.

Lenta.ru (22.11.06): "Surkov, Vladislav." Tilgjengelig på: <http://lenta.ru/lib/14159273/full.htm> [Lesedato: 04.02.07]

Lewin, Moshe (1989): *The Gorbachev Phenomenon: A Historical Interpretation*. Hutchinson Radius, London.

Lunde, Ingunn (2008): "Putin sett fra fremtiden", *Morgenbladet* 29. feb. – 6. mars.

Mahoney, James og Snyder, Richard (1999): "Rethinking Agency and Structure in the Study of Regime Change", i *Studies in Comparative International Development*, vol. 34 (2), s. 3–32.

Malia, Martin (1999): *Russia under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum*. The Belkap Press, Cambridge.

Mandel, David (2005): "'Managed Democracy': Capital and State in Russia", i *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, vol. 13 (2), s. 117–136.

"Manifest." Tilgjengelig på: <http://www.nashi.su/ideology> [Lesedato: 23.10.07]

"Manifest Molodjoznogo Dvizjenija 'NASJI' s kommentarijami." Tilgjengelig på: http://www.nashi.su/ideology/manifest_k [Lesedato: 23.10.07]

Marshall, Catherine og Rossman, Gretchen B. (1995): *Designing qualitative research*. " 2. utg., Sage Publications, California. [Utgitt første gang i 1989.]

McFaul, Michael (2005): "Transitions from Postcommunism", i *Journal of Democracy*, vol. 16 (3), s. 5–19.

- Melucci, Alberto (1988): "Social Movements and the Democratization of Everyday Life", s. 245–260, i Keane, John (red.): *Civil Society and the State: New European Perspectives*. Verso, London.
- Miller, Richard B. (2002): "Overview: The Virues and Vices of Civil Society", s. 370–396, i Rosenblum, Nancy L. og Post, Robert C. (red.): *Civil society and Government*. Princeton University press, New Jersey.
- Mollekleiv, Sven og Brekke, Birgitte (2007): "Frivillighet i fremgang", *Aftenposten* 05.12.07.
- Monas, Sidney (1991): "The Twilit Middle Class of Nineteenth-Century Russia", s. 28–37, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.
- Mudde, Cas (2003): "Civil society in post-communist Europe: lessons from the 'dark side'", s. 157–170, i Kopecký, Petr og Mudde, Cas (red.): *Uncivil Society? Contentious politics in post-communist Europe*. Routledge, London.
- Naím, Moisés (2007): "What Is a Gongo?", s. 95–96, i *Foreign Policy* (160) mai/juni 2007.
- Nezavisimaja Gazeta (26.03.07): "Ne prospat stranu. Molodjozj vystupila protiv prognivsjego Zapada." Igor Romanov og Aleksandra Samarina. Tilgjengelig på: http://www.ng.ru/politics/2007-03-26/1_country.html [Lesedato: 04.04.08]
- NOU 2003:19: "Makt og demokrati." Fornyings- og administrasjonsdepartementet. Tilgjengelig på: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/NOUer/2003/NOU-2003-019.html?id=118893> [Lesedato: 18.09.07]
- Novoje Vremja (08.10.07): "V parter s galerki bez doplaty." Ilja Barabanov. Tilgjengelig på: http://newtimes.ru/magazine/2007/issue035/art_0018.xml [Lesedato: 16.04.08]
- Novye Izvestija (18.07.07): "Etikh – ne trogat!" Jevgenija Zubtsjenko og Kira Vasiljeva. Tilgjengelig på: <http://www.newizv.ru/news/2007-07-18/73002/> [Lesedato: 23.04.08]
- "Ob osjibkakh ne kritsjite – sjtsji zjenu varit utsjite!" (03.03.08). Tilgjengelig på: <http://www.nashi.su/news/23408> [Lesedato: 28.03.08]
- "O Palate. Ob Obsjtsjestvennoj palate Rossijskoj Federatsii." Tilgjengelig på: <http://www.oprf.ru/ru/about> [Lesedato: 30.04.08]
- Oversloot, Hans (2007): "Reordering the State (without Changing the Constitution): Russia under Putin's Rule, 2000-2008", i *Review of Central and East European Law* 32, s. 41–64.
- Owen, Thomas C. (1991): "Impediments to a Bourgeois Consciousness in Russia, 1880–1905: The Estate Structure, Ethnic Diversity, and Economic Regionalism", s. 75–89, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.

Palmer, Tom G. (2002): "Classical Liberalism and Civil Society: Definitions, History, and Relations", s. 48–78, i Rosenblum, Nancy L. og Post, Robert C. (red.): *Civil society and Government*. Princeton University press, New Jersey.

Pelczynski, Z. A. (1984): "Political community and individual freedom in Hegel's philosophy of state", s. 55–76, i Pelczynski, Z. A. (red.): *The State and Civil Society: Studies in Hegel's Political Philosophy*. Cambridge University Press, Cambridge.

Pipes, Richard (2000): *Property and freedom*. Vintage Books, New York.

Post, Robert C. og Rosenblum, Nancy L. (2002): "Introduction", s. 1–25, i Rosenblum, Nancy L. og Post, Robert C. (red.): *Civil society and Government*. Princeton University press, New Jersey.

Putin, Vladimir (24.07.07): "Vyderzjki iz stenografitsjeskogo ottsjota o vstretnje s predstaviteljami molodjozjnykh organizatsij Rossii". Tilgjengelig på: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2007/07/138523.shtml> [Lesedato: 10.10.07]

Putin, Vladimir (20.07.05): "Vstupitelnoje slovo na zasedanii Soveta po sodejstviju razvitiju institutov grazhdanskogo obsjtsjestvo i pravam tsjeloveka." Tilgjengelig på: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/07/91629.shtml> [Lesedato: 18.02.07]

Putin, Vladimir (25.04.05): "Poslanie federalnomu sobraniju Rossijskoj Federatsii." Tilgjengelig på: http://www.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml [Lesedato: 14.04.08]

Putin, Vladimir (21.11.01): "Vystuplenije na otkrytii Grazhdanskogo foruma." Tilgjengelig på: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/11/28709.shtml> [Lesedato: 01.11.07]

Remington, Thomas F. (2004): *Politics in Russia*. 3. utg., Pearson/Longman, New York. [Utgitt første gang i 1999.]

Repstad, Pål (1998): *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. 3. utg., Universitetsforlaget, Oslo. [Utgitt første gang i 1987.]

Rieber, Alfred J. (1991): "The Sedimentary Society", s. 343–366, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.

Russian Public Opinion 2006: From opinion to understanding. Annual (2007). Levada-Center, Moskva.

Scalet, Steven og Schmitz, David (2002): "State, Civil Society, and Classical Liberalism", s. 26–47, i Rosenblum, Nancy L. og Post, Robert C. (red.): *Civil society and Government*. Princeton University press, New Jersey

Schmid, Ulrich (2005): "Naši – Die Putin-Jugend: Sowjettradition und politische Konzeptkunst", i *Osteuropa* 56 (5), s. 5–18.

Seligman, Adam B. (1992): *The Idea of Civil Society*. The Free Press, New York.

Sestanovich, Stephen (2007): "Putin's Invented Opposition", i *Journal of Democracy*, vol. 18 (2), s. 122–124.

Siegert, Jens (2005): "Politische Jugendorganisationen und Jugendbewegungen in Russland" i *Russlandanalysen* 83/05, s. 2–10. Tilgjengelig på:
<http://www.laender-analysen.de/russland/pdf/Russlandanalysen083.pdf> [Lesedato: 25.04.08]

Sil, Rudra og Chen, Cheng (2004): "State Legitimacy and the (In)significance of Democracy in Post-Communist Russia", i *Europe-Asia Studies*, vol. 56 (3), s. 347–368. Tilgjengelig på:
<http://www.informaworld.com/smpp/section?content=a713618871&fulltext=7132409>
[Lesedato: 19.04.08]

Silitski, Vitali (2005): "Has the Age of Revolutions Ended?" Tilgjengelig på:
<http://www.tol.cz/look/TOL/home.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=265> (krever innlogging med brukernavn) [Lesedato: 16.04.08]

"Spisok pobeditelej konkursa" (2007). Tilgjengelig på:
<http://www.gosklub.ru/programm/164811091> [Lesedato: 11.02.08]

Squier, John (2002): "Civil society and the challenge of Russian Gosudarstvennost", i *Demokratizatsiya*, vol. 10 (2), s. 166–182. Tilgjengelig på:
http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3996/is_200204/ai_n9066740 [Lesedato: 01.11.07]

Timberlake, Charles E. (1991): "The Zemstvo and the Development of a Russian Middle Class", s. 164–179, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.

"The Putin Generation part ½. The Rise of Pro-Putin Youth" (09.08.07). Adam B. Ellick og Steven Lee Myers Tilgjengelig på:
http://www.youtube.com/watch?v=qKt_2MbPjng&feature=related [Lesedato: 04.12.07]

"Top-10' mifov o donorstve" (10.11.07). Tilgjengelig på:
<http://www.nashi.su/news/22245> [Lesedato: 05.12.07]

Tucker, Joshua A. (2007): "Enough! Electoral Fraud, Collective Action Problems, and Post-Communist Colored Revolutions", i *Perspectives on Politics*, vol.5 (3), s. 535–551.

"Ukaz 'Voprosy struktury federalnykh organov ispolnitelnoj vlasti'" (25.09.07). Tilgjengelig på:
<http://www.kremlin.ru/text/docs/2007/09/145352.shtml> [Lesedato: 01.11.07]

"Vojenno-patriotitsjeskoje napravlenije" (18.09.07). Tilgjengelig på:
http://mestnie.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=151
[Lesedato: 13.03.07].

Wagner, William G. (1991): "Ideology, Identity, and the Emergence of a Middle Class", s. 149–163, i Clowes, Edith W., Kassow, Samuel D., West, James L. (red.): *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton University Press, New Jersey.

Weigle, Marcia A. (2002): "On the road to the civic forum: State and civil society from Yeltsin to Putin" i *Demokratizatsiya*, vol.10 (2) 2002, ss. 117–146. Tilgjengelig på: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3996/is_200204/ai_n9067291/pg_1 [Lesedato: 15.04.08]

Yin, Robert K. (1989): *Case Study Research: Design and Methods*. 2. utg., Sage Publications, Newbury Park. [Utgitt første gang i 1984.]

Østerud, Øyvind (2007): *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. 4.utg., Universitetsforlaget, Oslo. [Utgitt første gang i 1991.]

Østerud, Øyvind (red.)(2007): *Statsvitenskapelig leksikon*. 2. utg., Universitetsforlaget, Oslo. [Utgitt første gang i 1997.]

LISTE OVER INTERVJUOBJEKTER

Ivanov, Evgenij. Tidligere leder for ideologi på nasjonalt nivå i *Nasji*, nå ansatt hos Det forente Russland. Møte 07.11.07, Moskva. Intervju på russisk.

Karpov, Dmitrij. Tidligere aktivist i *Nasji*, nå ansatt ved Senter for politisk informasjon i Moskva. Møte 07.11.07, Moskva. Intervju på russisk.

Mukhin, Aleksej. Direktør for Senter for politisk informasjon i Moskva. Møte 07.11.07, Moskva. Intervju på russisk.

Sidorenko, Aleksej. Koordinator ved Karnegieinstituttet i Moskva. Møte 09.11.07, Moskva. Intervju på russisk.

Siegert, Jens. Direktør for Heinrich-Böll Stiftung i Moskva. Møte 08.11.07, Moskva. Intervju på engelsk.

Stanovaja, Tatjana. Leder for avdelingen for analyse ved Senter for politisk teknologi i Moskva. Møte 07.11.07, Moskva. Intervju på russisk.

Svendsen, Bård Ivar. Ambassaderåd for politiske saker ved Den norske ambassaden i Moskva. Møte 09.11.07, Moskva. Intervju på norsk.